

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

Diplomová práce

Název

Jak vyučovat o holocaustu
metodické náměty

Autor

Hupková Soňa

Vedoucí diplomové práce

Doc. PhDr. Míšková Alena

How to teach about holocaust (methodical topics)

Rok

2008

Prohlášení o samostatném zpracování diplomové práce

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a všechny použité prameny cituji v poznámkovém aparátě.

Poděkování

Ráda bych poděkovala Doc. PhDr. Mískové. Za její odpovědi a rady, které mě provázely u psaní diplomové práce a posouvaly mě k lepšímu pochopení problematiky, kterou jsem se snažila v svojí práci zobrazit.

Obsah

Prohlášení o samostatném zpracování diplomové práce

Poděkování

1. Úvod	10
2. Situace ve výuce do roku 1989	12
- <i>Výuka dějepisu v období 1945 – 1948</i>	
- <i>Výuka dějepisu v období 1948 – 1953</i>	
- <i>Výuka dějepisu v období 1953 – 1960</i>	
- <i>Výuka dějepisu v období 1960 – 1978</i>	
- <i>Výuka dějepisu v období 1978 - 1989</i>	
2.1. Vybrané učebnice dějepisu	13
- <i>Dějiny doby nejnovější. Praha, 1955</i>	
- <i>Dějepis pro II. Ročník Střední odborné škol. Praha, 1960</i>	
- <i>Československé dějiny (1939-1948). Praha, 1974</i>	
2.2. Zhodnocení	16
3. Vývoj situace ve výuce o holocaustu po roku 1989	16
3.1. Jednotlivé kapitoly vybraných učebnic pro SŠ a SOU vydaných po roce 1989	16
3.2. Zhodnocení	21
3.3. Iniciativy, vybrané programy a instituce mimo VŠ	22
3.3.1. Židovské muzeum v Praze	23
- <i>Objekty spravované Židovským muzeem</i>	
- <i>Archiv oddělení holocaustu</i>	
3.3.2. Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze a v Brně	26
3.3.2.1. Program pro základní a střední školy	26
- <i>Vybrané přednášky a dílny zabývající se problematikou antisemitismu a holocaustu</i>	
3.3.2.2. Didaktické využití	28
3.3.2.3. Vybrané dlouhodobé projekty vzdělávacího a kulturního centra	29
3.3.2.4. Didaktické využití	31
3.3.2.5. Programy pro pedagogy	31
- <i>Vybrané semináře</i>	

- Vybraný program: Jak vyučovat o holocaustu

3.3.2.6. Seznam putovních výstav Vzdělávacího a kulturního centra Židovského muzea v Praze.....	33
3.3.2.7. Brněnská pobočka.....	33
3.3.3. Památník Terezín.....	34
3.3.3.1. Vznik Památníku Terezín.....	34
3.3.3.2. Objekty Památníku.....	34
3.3.3.3. Vybrané stálé expozice.....	35
3.3.3.4. Nabídka zápůjčky putovních výstav.....	36
3.3.3.5. Filmy promítané v kinosálech Památníku Terezín.....	38
3.3.3.6. Vybrané akce Památníku Terezín.....	39
3.3.3.7. Sbírký Památníku Terezín.....	39
3.3.3.8. Didaktické využití.....	40
- Informace o vzdělávacím centru Památníku Terezín	
- Další aktivity vzdělávacího oddělení	
3.3.3.9. Didaktické využití.....	41
3.3.3.10. Semináře v Památníku Terezín pro školní skupiny.....	42
- Půldenní návštěva Terezína	
- Vícedenní pobyt	
3.3.3.11. Témata jednotlivých přednášek.....	43
3.3.3.12. Beseda s pamětníkem.....	43
3.3.3.13. Filmové dokumenty v českém jazyce.....	44
3.3.3.14. Didaktické využití.....	44
- Doplnkové programy pro pobyt ve Středisku setkávání	
3.3.3.15. Seminář pro pedagogy „Jak vyučovat o holocaustu“.....	46
3.3.3.16. Pracovní listy Vzdělávacího oddělení Památníku Terezín pro základní a střední školy školy.....	47
3.3.3.17. Zpravodaj Památníku Terezín.....	48
- Upozornění pro pedagogy	
3.3.4. Institut Terezínské iniciativy.....	49
- Odborná knihovna	
- Studijní zájezdy škol do Terezína	
- Projekty Institutu Terezínské iniciativy (Lidé na útěku: Židovští uprchlíci z a do	

českých zemí, 1933 – 1945)

- Další projekty Institutu Tereziánské iniciativy

3.3.5. Projekty Ministerstva školství, mládeže a tělesné výchovy ČR 53

- Vybrané akreditované semináře a projekty

- Vybrané akreditované instituce

3.3.5.1. Zhodnocení.....55

3.3.6. Lauderovy školy při Židovské obci v Praze.....55

3.3.6.1. Základní škola Gur Arje.....56

3.3.6.2. Gymnázium Or chadaš.....57

3.3.7. Program „Jeden svět“ a „Jeden svět na školách“.....58

3.3.7.1. Letošní festival 2008.....58

- Zpráva o Lodži – Baluty

- *Didaktické využití*

- Most přes Wadi

- *Didaktické využití*

- Zapomenuté transporty do Lotyšska

- *Didaktické využití*

- *Otázka k zamyšlení*

- Nazi Pop Stars

- *Didaktické využití*

- Nepřítel mého nepřítele

- *Didaktické využití*

- Lítost a soucit

- *Didaktické využití*

3.3.7.2. Filmy z minulých ročníků.....64

- O zlém snu

- *Didaktické využití*

- Ó, ty černý ptáčku.

- *Didaktické využití*

3.3.7.3. Doprovodné akce k filmovému festivalu.....65

- *Didaktické využití*

3.3.7.4. „Jeden svět na školách“.....66

- *Didaktické využití*

3.3.8. Vybraná synagoga, galerie, muzeum, památník a občanské sdružení.....	67
3.3.8.1. Lidice.....	67
- Program jednotlivých seminářů	
- Didaktické využití	
- „Lidice pro 21. století“	
3.3.8.2. Občanské sdružení Židovský památník Černovice a jeho vzdělávací projekt.....	70
- „Pedagogická příručka“ a „Pracovní listy“	
3.3.8.3. Občanské sdružení AISIS.....	71
- Program Tváří tvář historii	
3.3.8.4. Pinkasova synagoga.....	72
- Památník v Pinkasově synagoze	
- Expozice dětských kreseb z Terezína	
- Didaktické využití	
3.3.8.5. Galerie Roberta Guttmanna.....	74
- Vybraný seznam tématických výstav	
- Didaktické využití	
- Didaktické využití mimoškolních institucí	
3.3.9. Izraelské velvyslanectví v Praze.....	76
- Didaktické využití	
3.3.10. Pamětník Pankrác.....	76
- Didaktické využití	
3.4. Výběr některých publikací zachycujících problematiku holocaustu určených pro SŠ.....	78
3.4.1. Naděje, dokumentace holocaustu. Projekt Gymnázia Boskovice a Muzea Boskovice, 2005.....	78
- <i>Didaktické využití</i>	
3.4.2. Je mojí vlastní hradba ghett?.....	79
- <i>Didaktická analýza</i>	
3.4.3. Holocaust. Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách.....	80
- <i>Didaktická analýza</i>	

3.4.4. Holocaust: Ztracená slova	80
- <i>Didaktické využití</i>	
3.4.5. Cesta – cíl neznámý. Čítanka	81
- <i>Didaktická analýza</i>	
3.5. Vyhodnocení	82
4. Dotazníková akce na SŠ a SOU	83
4.1. Střední odborné učiliště ekonomické s maturitou	84
4.2. Zhodnocení	85
4.3. Obchodní akademie	86
4.4. Zhodnocení	88
4.5. Gymnázium	88
4.6. Zhodnocení	88
4.7. Závěr	89
5. Výuka o problematice holocaustu na vysokoškolských pracovištích	90
5.1. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Univerzity Karlovy	90
5.2. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Univerzity Palackého v Olomouci	91
5.3. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Masarykovy Univerzity v Brně	92
5.4. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Slezské Univerzity	92
5.5. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Západočeské Univerzity	92
5.6. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Jihočeské Univerzity	93
5.7. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Ostravské Univerzity	93
5.8. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Univerzity Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem	93
5.9. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Univerzity Hradec Králové	93

5.10. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Pardubické Univerzity.....	94
5.11. Závěr.....	94
6. Závěr.....	95
6.1. Přehled literatury a pramenů k pedagogickému využití o problematice holocaustu.....	96
7. Citace.....	101
8. Příloha	
8.1. Jednotlivé VŠ: katedry D a OV zabývající se problematikou holocaustu	
8.2. Přehled diplomových prací vydaných k tématice na výše uvedených katedrách	
8.2.1. Univerzita Karlova	
8.2.2. Univerzita Palackého v Olomouci	
8.2.3. Masarykova Univerzita Brno	
8.2.4. Slezská Univerzita v Opavě	
8.2.5. Západočeská Univerzita v Plzni	
8.2.6. Jihočeská Univerzita České Budějovice	
8.2.7. Ostravská Univerzita	

Summary

1. Úvod

„Každý národ se pozná podle toho, jak se chová k Židům. Chtěl bych, abychom mohli po válce našim dětem a celému světu říci, že jsme ze všech sil Židům pomáhali a že jsme i v této německé hrůze zůstali slušnými lidmi.“

Jan Masaryk v r.1944

Tento citát jsem zvolila záměrně, protože si myslím, že vystihuje problematiku, které se ve své diplomové práci věnuji. Kdykoliv otevřete jakoukoliv publikaci věnovanou problematice židovského národu nebo vyhledáváte ve slovníku heslo „holocaust“, narazíte na statistiku, která obecně zní: přibližně 6 milionů Židů v Evropě bylo v období 2. světové války pronásledováno a nakonec systematicky vyvražděno nacistickým terorem v rozmezí let 1933 – 1945.

Tyto informace jsou samozřejmě pravdivé, ale mám obavu, že jsou až příliš obecné na to, aby si jednotlivce, který je ve výchovně – vzdělávacím procesu uvědomil fakt, co to holocaust vlastně byl. Při této myšlence jsem se pozastavila a výsledkem je moje diplomová práce.

Diplomovou práci jsem nazvala „ Jak vyučovat o holocaustu“- metodické náměty a věnuji se v ní v první řadě problematice zpřístupňování informací na toto téma. Práci jsem rozdělila na 2 části.

V první části práce se věnuji metodikám, projektům a konceptům vyučování školských i mimoškolských institucí, které mají jako hlavní prioritu svého působení vyučování o Židech, židovské kultuře, diskriminaci, předcházení patologickým jevům ve společnosti a varování před uniformitou, která může za určitých okolností vést k „totalitě“.

Soustředila jsem se na průzkum literatury věnované problematice holocaustu na trhu z hlediska její využitelnosti a také jsem se věnovala průzkumu učebnic vydaných před a po roce 1989 stejně jako jejich schopností zpřístupnit informace o holocaustu.

V druhé, praktické části se věnuji otázce zájmu o problematiku výuky o holocaustu na VŠ v ČR a dotazníkové akci na třech různých středních školách, která mi poskytla základní rámec o tom, jak studenti vnímají problematiku holocaustu.

Cíl mé práce je tedy jednoduchý a je možné jej shrnout do jedné otázky:

„ Jak vyučovat o problematice holocaustu na druhém stupni ZŠ a SŠ tak, aby studenti pochopili kontext, který toto téma obnáší, aby se v tématu orientovali, kriticky mysleli a dokázali svoje poznatky využít v praktickém životě tak, aby nedělali hanbu sobě a společnosti, ve které žijí?“

V úvodu mé práce bych také ráda zhodnotila přístup jednotlivých lidí a institucí, se kterými jsem se při odhalování konceptů výuky o problematice holocaustu setkala.

Mezi instituce, se kterými se mi nejlépe spolupracovalo, patří zejména Vzdělávací a kulturní centrum ŽM v Praze, Laudcrova škola, Galerie Roberta Guttmana, Pinkasova synagoga a MŠMT ČR.

Přístup jednotlivých lidí, se kterými jsem se tu setkala, byl mimořádně vřelý a podněcující.

Také semináře ŽM v Praze, kterých jsem se zúčastnila, považuji za přínosné, a to nejen kvůli jejich informační hodnotě, ale i diskuzi, která se po každém příspěvku automaticky spustila. S otevřeným přístupem jsem se setkala také v Odboru pro rovné příležitosti ve školství MŠMT, kde mi Mgr. Němečková poskytla odborné konzultace.

Ze stran institucí, či jednotlivců, s kterými jsem při psaní diplomové práce přišla do styku, jsem nepostřehla negativní přístup ani neochotu poskytnout informace.

Tuto skutečnost považuji za optimistickou v rozvoji ve výuce o problematice holocaustu v praxi. Kladný přístup jednotlivců k tématu, ale

i k „respondentům“ považuji za jedno z nejefektivnějších vodítek ve výuce.

2. Situace ve výuce do roku 1989

V této kapitole se věnuji problematice učebnic vydaných před rokem 1989. Jde o vybrané publikace, ve kterých se budu zabývat obecnou definicí učebnic dějepisu, ale také bych ráda přiblížila různé etapy výuky dějepisu v letech 1945 -1989. Jde o pět vývojových fází, které se vyprofilovaly na základě legislativních kroků (školní zákony). Každou legislativní změnu následovala nová řada učebnic. Je nutné připomenout, že výuka dějepisu byla do roku 1989 poznamenána důsledky bipolárního světa (zpolitizování výuky dějepisu, ideologizace učebního textu, neakceptace individualistického přístupu).

- Výuka dějepisu v období 1945 - 1948

Bezprostředním úkolem poválečné doby bylo vyrovnat se s válečnými událostmi blízké minulosti.

Obsahové zaměření výuky dějepisu bylo orientováno na odstranění nedostatků ve vědomostech dětí způsobených nacistickou okupací, kdy dějepis byl ze školy prakticky vyloučen.¹

Na školách se prakticky přestaly používat učebnice vydané po 10. říjnu 1938.

- Výuka dějepisu v období 1948 - 1953

Obsahové zaměření výuky dějepisu bylo orientováno na národní dějiny v souvislosti s obecnými dějinami (v druhém stupni devítileté školy), naopak výuka na středních školách (školách třetího stupně) byla orientována na obecné dějiny s tím, že národní historie je jejich bezprostřední součástí.

- Výuka dějepisu v období 1953- 1960

Učebnice dějepisu plně odpovídaly celkové politické koncepci. Ta se vyznačovala orientací na marxismus-leninismus. Učebnice byly zahlceny žákům „nesrozumitelnými pojmy“ vycházejících z marxistické historiografie.

- Výuka dějepisu v období 1960-1978

Koncepce výuky dějepisu se nijak zvlášť nezměnila. Obsahové zaměření výuky bylo ale více orientováno na domácí historii.

- Výuka dějepisu v období 1978-1989

Toto období je charakterizováno tzv. „novým pojetím“ výuky dějepisu, které reflektovalo změny ve společnosti a začalo upouštět od zpolitizované výuky. O problematice holocaustu se pojednávalo velmi okrajově.

2.1. Vybrané učebnice dějepisu:

Tyto učebnice jsem vybrala, proto, že se domnívám, že byly ve své době nejvíce rozšířené na školách a také pokrývají mnou zkoumané období.

Kolektiv autorů. Dějiny doby nejuovější. Učební text dějepisu pro 11. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol a školy pedagogické. Státní pedagogické nakladatelství. Praha, 1955.

Učebnice je členěná do čtyř oddílů, přičemž každý z nich zahrnuje velký počet podkapitol. Učebnice začíná oddílem I Velká říjnová socialistická revoluce – začátek nové epochy v dějinách lidstva. V druhém oddílu se věnuje vývoji SSSR, jak napovídá učebnice – prvnímu socialistickému státu světa. Ve třetím oddílu je pozornost zaměřená na etapy krize světové kapitalistické soustavy. Učební text je posléze zakončen oddílem IV Velká vlastenecká válka Sovětského svazu (1941 – 1945).

Učebnice doplňuje seznam vyobrazení a map, výslovnost cizích slov a chronologická tabulka, která rozděluje „svět“ a dění v něm na tábor socialismu a tábor kapitalismu.

Již u prolistování učebnicí je z textu velmi citelná orientace na SSSR a na celkovou koncepci marxismu – leninismu. Problematika „fašizace“ zemí je zakomponována do oddílu III. Na fašismus je nazíráno jako na krizi kapitalistické soustavy. Jak tato krize komplexně dopadla, není v učebnici jednoznačně naleznutelné. **K problematice holocaustu jsem nenašla v učebnici žádnou zmínku.** Nacistický teror byl podle učebnice zaměřen na likvidaci odpůrců, zejména komunistů. Pro boj proti komunistům a všem revolučním dělníkům používali podle učebnice nacisti zvláště oddílů SA a SS, kterých hlavní náplní bylo přepadávat dělnické schůze, sekretariáty a vraždit nejlepší dělnické vůdce.

Myslím si, že problematika holocaustu zmíněná v učebnicích ani nemohla být. Celá koncepce vzdělávání byla zpolitizovanou záležitostí a orientace byla určená.

Likvidace evropských Židů proběhla v pěti etapách: vyvlastnění, koncentrace, „mobilní vraždící operace“, deportace do střediska, popravování.

Lze konstatovat, že z této osnovy zná komunistická likvidace první čtyři etapy, ač s variantami, které souvisejí s její povahou a zaměřením. Vynechala pátou. Připojila k nim dvě jiné, jež nacismus nepotřeboval: soudní popravu a hlad.²

Učebnice je trefným obrazem doby Stalinismu. Doby padesátých let.

Kolektiv autorů. Dějepis pro II. ročník Střední odborné školy. Státní pedagogické nakladatelství. Praha, 1960.

Učebnice je členěná do tří velkých oddílů, přičemž každý z nich zahrnuje velký počet kapitol a podkapitol. Učebnice začíná oddílem I Období rozvoje kapitalismu a končí oddílem III Vznik a rozmach socialistického společenského řádu.

Učebnice je koncipovaná podle nově vydaného učebního plánu z roku 1960. Výuka dějepisu je tedy plně poznamenána nelogickým odtržením obecných dějin od dějin národních.

Problematika perzekuce obyvatelstva je vyložena velice obecně. Nacistická hrůzovláda je personifikovaná do postavy zastupujícího říšského protektora R. Heydricha. Následuje zmínka o atentátu a situaci po něm. (Vyhlazení dvou vesnic Lidice a Ležáky). **Problematika holocaustu je zúžena do jedné fotografie, která zachycuje Malou pevnost Terezín.**

Doc.dr. Pátek, J., CSc. Československé dějiny (1939-1948). Státní pedagogické nakladatelství. Praha, 1974.

Učebnice je členěná do VII tématických celků od kapitoly Politické a hospodářské důsledky okupace až po kapitolu Poučení z novodobých národních dějin. Jde

o publikaci z roku 1974, takže dnešní čtenáře nepřekvapí mnohokrát opakované klišé „poučení z krizového vývoje“, buržoazie, nebo „třídní boj.“ V tomto duchu se tedy ubírá celá publikace.

Myslím si, že text učebnice je nesrozumitelný, což způsobuje používání výše uvedených formulací.

Problematika holocaustu je v počátku výkladu zúžená na pojmy jako jsou: arizace nebo protižidovské tažení, pak se ale autor vyjadřuje i ke koncentračním táborům, zejména k Osvětimi. Výklad pokračuje příchodem R. Heydricha do Prahy. Až tady jsem našla první upomínku na koncentrační tábory. Autor ale nezapomíná připomenout, že po nastolení fašistického teroru trpěli hlavně komunisté. Řešení „židovské otázky“ je vysvětleno přes diskriminaci obyvatelstva, do kterého autor řadí i povinnost nosit žlutou hvězdu nebo různé zákazy uplatňované na Židech. Heydrichův teror pokračuje deportacemi Židů do polských ghatt a do Terezína, který je ale popsán jako přestupní stanice na cestě do vyhlazovacích táborů. Autor poukazuje i na zlou situaci v Terezíně, kterou charakterizuje jako „nesnesitelnou.“ V následujícím odstavci je vykreslená situace předcházející atentátu na

R. Heydricha a teroru nastoleném po něm. Autor připomíná vypálení vesnic Lidice a Ležáky.

Výklad se pak orientuje na odboj a jeho rozčlenění na komunistický a nekomunistický.

Sedmdesátá léta jsou charakteristická tzv. „oteplováním“ a tedy i návratem židovské otázky do učebnic.

2.2. Zhodnocení

Na závěr bych vyjádřila osobní pocit radosti z toho, že situace ve výuce dějepisu od roku 1945 do roku 1989 je „za námi.“ Dějepis jakožto vyučovací předmět prošel za toto časové období specifickým vývojem. Poznamenal ho ideově rozdělený svět a politické změny, kterým odpovídala glorifikace sovětských dějin, jednostranná ideologizace, ale i neadekvátní přístup k individualitě, který vedl k výchově k průměrnosti. Problematika holocaustu byla do šedesátých let zmiňována velmi povrchně a okrajově.

3. Vývoj situace ve výuce o holocaustu po roce 1989:

3.1. Jednotlivé kapitoly vybraných učebnic pro SŠ a SOU vydaných po roce 1989.

V této kapitole se věnuji problematice učebnic vydávaných po roce 1989.

Po dlouhé etapě tabuizace a cenzury začaly po tomto roce vycházet různé druhy učebnic pro SŠ a SOU. Musím říct, že jejich kvalita je různá.

Vydáváním učebnic se zabývá v dnešní době více vydavatelství. Například: Almanach labyrint, Didaktis, Fortuna, Fragment, Kosmas, Paseka, Práce, Prodos, Robot, Scientia, Skřivan, SPN a jiné.

Charakteristickým rysem období 80. let byla řada negativních jevů, které se ve výuce dějepisu a posléze v dějepisných učebnicích odrážely. Patřila mezi ně jednostranná ideologie, glorifikace sovětských dějin, ale i zkreslování historických událostí doma, ale i ve světě.

Tento stav se výrazně mění po roce 1989, i když až do roku 1995 se v některých učebnicích setkáváme s nepřesnostmi, které se po uvedeném roce výrazně eliminovaly.

Koncem roku 1989 se zrušila výuka dějepisu v duchu marxismu - leninismu³ a učitelé studenty seznamovali s pojmy jako jsou: demokracie, tolerance, etc. Situace ve výuce ale nebyla tak optimistická, jak se na první pohled může zdát, protože mezi učiteli ve velké míře přetrvávaly stereotypy, které si s sebou nesli z doby před rokem 1989.

Po celé zemi byly pořádány pro učitele dějepisu přednáškové cykly a besedy zejména o dosud tabuizovaných nebo režimní historiografií falšovaných tématech našich i světových dějin. Často je vedli historici, kteří v předchozích letech stáli vůči režimu v opozici a nemohli se veřejně angažovat a publikovat. Již v roce 1990 se začala ve Státním pedagogickém nakladatelství vydávat edice sešitů Pomocných knih k výuce dějepisu, na kterých se podíleli zejména vybraní pracovníci nového vedení Historického ústavu ČSAV⁴.

Typickými prototypy učebnic, které vnášejí nový pohled na polistopadovou situaci a snaží se o co nejlépe uchopit učební látku, jsou autoři, povětšinou pocházející z Filozofické Fakulty nebo pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.

Mnou vybrané učebnice

Tyto učebnice uvádím proto, že byly jako první využívány jako nejrozšířenější učebnice na školách.

Jan a Jan Kuklíkovi. Dějiny 20. století. Práce. Praha, 1995.

Robert Kvaček. České dějiny II. SPL - Práce ve spolupráci s nakladatelstvím Albra. Úvaly, 2002.

Kolektiv autorů. Dějiny země koruny české II Paseka. Praha Litomyšl, 1997

Řada středoškolských učebnic PhDr. Čorneje a spol.

Co je důležité zmínit, učebnicím nechybí kulturní dějiny, sociální a hospodářské dějiny, přiblížení doby přes historické sondy každodenního života v určitém období. Vyzdvihují, že učebnice jsou koncipovány jako historický celek, který klade důraz na souvislosti.

V „polistopadových letech“ se v učebnicích změnil i výklad o „konečném řešení židovské otázky.“

Zatímco v prvních učebnicích vydaných po roce 1989 se objevuje pouze zmínka o židovských transportech v rámci teroru rozpoutaného po nástupu R. Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora, zhruba od roku 1992 se v učebnicích dějepisu zaměřených na české (československé) dějiny ustálila podrobnější podoba výkladu. Tyto učebnice se zabývají především počáteční fází pronásledování, tedy arizací židovského majetku a vytvářením tzv. ghet bez zdí.

Například v Dějinách zemí koruny české je vydělování Židů z české společnosti líčeno jako první krok nacistů ke „konečnému řešení židovské otázky“⁵

V učebnicích vydaných v „polistopadových letech“ je otázka holocaustu podávána jenom ve zkratce a zabývá se převážně terorem, který rozpoutal po svém nástupu do funkce zastupujícího říšského protektora, Reinhard Heydrich.

S touto skutečností se setkáváme v první řadě:

Historie v nepokřiveném zrcadle, nakladatelství Fortuna. Období druhé světové války zpracované Miroslavem Teichmanem.

Julius Janovský, Dějiny Československé republiky. S and M. Praha, 1994.

Ve zmiňovaných textech je naopak zdůrazněn podíl slovenské vlády na pronásledování slovenských Židů. Miroslav Teichman uvádí, že slovenská fašistická vláda byla stejná jako vlády v dalších zemích fašistické Osy, což „se nejvýrazněji projevilo, když ve druhé polovině října 1942 vyvezla do nacistických vyhlazovacích táborů 58 000 slovenských Židů.“

Julius Janovský píše, že slovenská vláda začala židovské obyvatelstvo pronásledovat roku 1942 v souladu s německou protižidovskou politikou:

„Od března do října bylo ze Slovenska vyvezeno do německých vyhlazovacích táborů více než 80 tisíc Židů.“

V obou případech se i do tak stručného popisu vloudila chyba: deportace neprobíhaly pouze ve druhé polovině října 1942, jak uvádí Tejchman, ale až do března 1942 a ze Slovenska bylo ve skutečnosti deportováno v první vlně transportů zhruba 58 tisíc a v druhé vlně na přelomu let 1944 a 1945 zhruba 14 tisíc osob.

Druhá vlna transportů ze Slovenska, v jejímž rámci bylo mj. téměř 1500 slovenských Židů posláno do Terezína, není v těchto učebnicích vůbec zmíněna.⁶

Obě učebnice výrazně zobecňují otázku „konečného řešení“ na transporty a podle mého názoru se nevěnují plně jiným aspektům, které k této situaci výrazně dopomohly.

Po roce 1992 začaly vycházet učebnice, které se více než ty předchozí zabíraly myšlenkou pronásledování Židů, jejich vyčleňování ze společnosti, arizací židovského majetku a nutností dodržovat nařízení okupačních úřadů (povinnost nosit žlutou hvězdu, omezení pohybu a jiné).

Podle mého názoru se autoři snažili poukázat na to, že „konečné řešení“ nezačíná ve vyhlazovacích táborech, ale tady, mezi námi. Obě dvě učebnice svůj výklad o tomto tématu končí informacemi o vyřazení Židů ze společnosti a kapitulu uzavírají ve formě ilustrací nebo tabulek.

Patří k nim především:

Kolektiv autorů. Dějiny země Koruny české, Paseka, Praha Litomyšl, 1997

Věra Olivová, Dějiny nové doby 1850-1993. Scientia.Praha, 1995

Věra Olivová ve své publikaci po výčtu zákazů a omezení židovského obyvatelstva připojuje pouze zmínku o „jeho vysídlování do koncentračního tábora v Terezíně“, odkud „pak odjížděly transporty do vyhlazovacích táborů na východě, kde bylo 90% židovského obyvatelstva z - téměř 80 000 lidí – zavražděno“. Tato nepřesná formulace navíc vytváří dojem, že všechny židovské oběti zahynuly až ve vyhlazovacích táborech na východě a že Terezín byl pouze průchozím táborem. Ve východních koncentračních táborech (mimo Terezín) ve skutečnosti zahynulo

necelých 60 tisíc protektorátních židovských vězňů, deportovaných z Terezína, a necelých 7 tisíc Židů, deportovaných přímo z Prahy a Brna do Lodže, Minska a Ujazdowa. V Terezíně samotném zahynulo více než 6 tisíc Židů z Protektorátu. Dohromady tedy v koncentračních táborech zahynulo více než 70 tisíc protektorátních Židů.

Pro výuku o tématu holocaustu nedoporučuji používat učebnice:

Čapek, V.: Světové dějiny. Fortuna. Praha, 1993

Kolektiv autorů. Dějiny evropské civilizace. Paseka, Praha, 1995

Kolektiv autorů. České a československé dějiny II. Fortuna. Praha, 1991

Různé přehledy dějin.

Učebnice jsou výrazně zaměřeny na světové dějiny a myslím si, že popis problematiky holocaustu není v nich popsán dostatečně. Také učebnice České a československé dějiny II. nemají dostatečný informativní potenciál k problematice holocaustu. Problematika je tady zúžená do dvou vět, co pokládám za nepřipustné.

V první ze dvou uvedených publikacích se s termínem „holocaust“ studenti setkávají až v příloze o kapitole druhé světové války, a to ve formě tabulky s počty zavražděných Židů v jednotlivých evropských státech.

V druhé uvedené publikaci je problematika holocaustu skoro úplně opomenutá.

Co se týče přehledů dějin, myslím si, že nejsou pro komplexní výuku vhodné a rozhodně bych je nezařadila do výuky o holocaustu. Doporučila bych je jenom na rychlé zorientování se v látce nebo v událostech.

Jak jsem již výše uvedla, situace se výrazně změnila po roce 1995. Autoři se v učebnicích již tak moc nezaměřují na faktografii druhé světové války, ale snaží se látku uchopit více v kontextu vývoje ve společnosti. Plynule přecházejí od diskriminačních Norimberských zákonů, persekucí židovského obyvatelstva k transportům do Terezína a vyhlazovacím táborech na východě. Informativní část dotváří obrazová příloha.

Látka pak pokračuje popisem života v Terezíně, ale i popisem osudů protektorátních Židů.

Učebnice uvádějí komplexní informace. Zdůrazňují „chorobnost“ nacistické ideologie, popisují rasovou teorii, ale rozšiřují i vinu na „konečném řešení“ z osoby Adolfa Hitlera i na jiné osoby.

Za přínosné pokládám i to, že jsou do „konečného řešení“ zahrnuty i osoby mentálně postižené, romové, svědci Jehovovy a homosexuálové, kteří byli cynicky označováni jako „nežádoucí elementy společnosti.“

S těmito informacemi se nejvíce studenti potkají v učebnicích:

Jan a Jan Kuklíkovi. Dějiny 20. století. Práce. Praha, 1995

Kvaček, R.: Lidé v dějinách. Fortuna. Praha, 2002

V učebnici Lidé v dějinách je text dotvořen tabulkou zobrazující různorodost výše uvedených perzekuovaných občanů, kteří byli tříděni podle „viny“ a označeni barevnými znaky. V publikaci jsem našla i obrázek Terezína s upozorněním, že nešlo o přechodní ghetto nebo přestupní tábor, ale že v Terezíně zahynul každý čtvrtý vězeň.

3.2. Zhodnocení

Na závěr bych ráda poukázala na pár skutečností, se kterými jsem se setkala při pročítání vybraných učebnic.

Jak jsem již napsala, učebnice vykonaly po roce 1989 dlouhou cestu a na první pohled je viditelná jejich snaha po neustálém zlepšování.

Myslím si, že vybrané učebnice v našem historickém kontextu nedostatečně informovaly o perzekuci Romů. Pouze v nové verzi učebnice Olivová, V.: Dějiny nové doby a v učebnici Nálevka, V.: Dějiny moderní doby jsem našla zmínku o koncentračním táboře pro Romy v Letech u Písku a o jejich transportech do Osvětimi. V Dějinách 20. století jsou Romové zařazeni do skupiny „nežádoucích elementů v společnosti“, které byly dle plánu nacistických vůdců určeny k fyzické likvidaci.

Možná jde o způsob uchopení látky a vyzdvižení utrpení jedné části obyvatelstva (v tomto případě židovského obyvatelstva) v době nacistického teroru, ale myslím si, že by bylo lepší zdůraznit, že nacistické zlovládě byly vystaveny

i jiné skupiny obyvatelstva, a to: mentálně a fyzicky postižené osoby, Romové, homosexuálové, odbojáři, spravedliví mezi národy, věřící a jiní. Táto informace by určitě studenty po řízené debatě přivedla k myšlence důležitosti respektu vůči druhým a k větší toleranci mezi sebou.

Myslím si, že učebnice je v prvním radě pomůckou pro pedagoga a ne nosním textem vyučovací hodiny, ale i tak by rozhodně v učebnicích neměly chybět přesné informace ve statistikách, dále informace o ghettu Terezín, který by měl být přestán brát pouze jako „přestupní tábor“ na cestě k smrti, ale i o výše uvedených perzekuovaných osobách.

Jsem přesvědčená o tom, že tyto nesrovnalosti se v učebnicích vyskytují hlavně proto, že „otázka konečného řešení“ a celkově otázka holocaustu není v rámci českých dějin ustanovená jako jedno svébytné téma, ale vysvětluje se s souvislostí s druhou světovou válkou.

Důležité by bylo studenty přivést na myšlenku, co zapříčiňuje tak velké společenské selhání, jako byl holocaust.

3.3. Iniciativy, vybrané programy a instituce mimo VŠ

V této kapitole uvádím výčet základních iniciativ a institucí, které se zabývají otázkou holocaustu a jeho výukou v mimoškolním prostředí.

Zde zachycuji pouze ty nejvýznamnější instituce, které mají největší didaktický dopad.

- **Židovské muzeum v Praze**
- **Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze**
- **Památník Terezín**
- **Institut Terezínské iniciativy**
- **Projekty Ministerstva školství, mládeže a tělesné výchovy**
- **Lauderovy školy v Praze**
- **Program „Jeden svět“ a „Jeden svět na školách“**
- **Vybraná synagoga, galerie, památník a občanské sdružení**

- **Izraelské velvyslanectví v Praze**
- **Památník Pankrác**

3.3.1. Židovské muzeum v Praze⁷

Počátek činnosti Židovského muzea sahá do roku 1906. U jeho zrodu stáli historik dr. Salomon Hugo Lieben a dr. August Stein, představitel českožidovského hnutí a pozdější předseda pražské židovské obce. Jeho účelem bylo zdokumentovat historii, tradice a zvyky židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě. Muzeum mělo také zachovat cenné umělecké předměty z pražských synagog, které byly v rámci asanace Židovského města počátkem 20. století bourány.⁸

K ohromnému nárůstu sbírek došlo během 2. světové války, kdy nacisté zabavovali předměty nejen z českých a moravských židovských obcí, ale také z ostatních okupovaných zemí. Právě v Praze zřídili nacisté Ústřední židovské muzeum, kam byly všechny tyto předměty soustředěny. Po 2. světové válce Židovské muzeum přešlo pod správu Rady židovských náboženských obcí. V roce 1950 pak bylo pod nátlakem převedeno do vlastnictví státu, což pro činnost muzea znamenalo řadu omezení. Roku 1996 byly sbírky navraceny České židovské obci.

- *Objekty spravované Židovským muzeem:*

Maiselova synagoga

Španělská synagoga

Pinkasova synagoga

Starý židovský hřbitov

Klausova synagoga

Obřadní síň (budova pražského Pohřebního bratrstva)

Galerie Roberta Guttmanna

Vzdělávací a kulturní centrum

Se svými 500 - 600 000 návštěvníky ročně představuje trvale nejnavštěvovanější muzeum v celé České republice.⁹

Pro žáky/studenty doporučuji návštěvu Pinkasovy synagogy, která slouží jako památník holocaustu a díky svojí expozici dětských kreseb z Terezína je velmi

blízká mladším návštěvníkům. Dále návštěvu židovského hřbitova, kde se návštěvníci ve zkratce seznámí s historií židovského obyvatelstva v Praze (s důrazem na getoizaci) a v neposledním řadě návštěvu Španělské synagogy, ve které přes koncerty pořádané v jejích prostorách žáci/studenti pocítí nenásilný dotyk kultury. Španělská synagoga je pro školou povinné návštěvníky velmi přínosná i z historicko-kulturního hlediska. Synagoga byla postavena maury pro židovské obyvatelstvo v andaluzském stylu. Je tedy zároveň i zdařilou ukázkou, jak se dá v „multikulturní společnosti“ žít bez konfliktů.

V administrativní budově muzea je umístěna knihovna přístupná odborné veřejnosti, archiv oddělení holocaustu, referenční centrum a galerie Roberta Guttmanna.

- Archiv oddělení holocaustu¹⁰

Pracovníci oddělení holocaustu¹¹ se zabývají dějinami holocaustu českých a moravských Židů. Shromažďují, evidují a odborně zpracovávají archivní dokumenty, fotografie, vzpomínky pamětníků a různou dokumentaci. Oddělení má k dispozici evidenci obětí holocaustu z území bývalého Protektorátu Čechy a Morava a obětí z řad německých, rakouských, holandských a slovenských Židů, kteří prošli terezínským ghettem, formou kartoték, soupisů a počítačového programu.

Oddělení spravuje také archivní sbírku Terezín. Druhá archivní sbírka, dokumenty persekuce, obsahuje varia archivních dokumentů a pozůstalosti z období holocaustu, které nevznikly v terezínském ghettu, a vzpomínky na období nacistické persekuce.

Oddělení holocaustu poskytuje:

- vyhledávání údajů o skupinách a jednotlivcích evidovaných obětí holocaustu z území bývalého Protektorátu Čechy a Morava
- vyhledávání z databáze vzpomínek podle jednotlivých kritérií (události, lokality, jména)

- texty a dokumenty k holocaustu českých a moravských židů pro jiné než výstavní účely
- konzultace a informace o problematice holocaustu českých a moravských židů
- badatelské služby – kopie archivních materiálů, literatury a vzpomínek
- odborné rešerše, výklady, posudky a informace
- odborné poradenství a dozor při natáčení filmů, videozáznamů a televizních programů
- fotografie nápisů z Pinkasovy synagogy
- zhotovení fotografií, digitální a laserový tisk a reprografické služby z uvedených fondů
- opravy a doplňky textů v Pinkasově synagoze

Některé z bodů jsou využitelné pro semináře dějepisu na gymnáziích, kde je možné pracovat s daty, událostmi z oblasti holocaustu ve větší míře. V rámci seminářů se může například vybrat jedna oběť nacistického teroru a zmapovat její osud. Tento přístup nenaučí studenty jen části historické práce, ale i samostatnosti a schopnosti orientovat se v určené vybrané problematice.

Židovské muzeum v Praze považuje za jeden z hlavních cílů informovat nejširší veřejnost o židovských dějinách, kultuře, tradicích a zvycích, zejména v Čechách a na Moravě, a přispět tak k vytváření atmosféry tolerance ve společnosti. Proto bylo založeno Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze.¹²

3.3.2. Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze¹³ a v Brně

Centrum zahájilo svou činnost v srpnu 1996 při příležitosti 90. výročí založení Židovského muzea. Rozhodnutím Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy z 22. 7. 1996 bylo zařazeno do soustavy vzdělávacích zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. Centrum ovšem nabízí vzdělávací a kulturní pořady a programy, přednášky, kombinované pořady, dílny a cykly, určené nejen židovským zájemcům z řad žáků, studentů, učitelů a badatelů, ale i širší veřejnosti. V těchto programech se zaměřuje na řadu dosud jen okrajově zmíněných témat.

Jeden z hlavních cílů vzdělávacího a kulturního centra, jak také nese ve svém názvu, je informovat nejširší veřejnost o židovských dějinách, kultuře, tradicích a zvycích, zejména v Čechách a na Moravě, a přispět tak ke zlepšení atmosféry tolerance vůči odlišnostem.

3.3.2.1. Program pro základní a střední školy

Vzdělávací a kulturní centrum pořádá přednášky, výtvarně-dramatické dílny a interaktivní programy, které jsou doplněny prohlídkou expozic, které s nimi tematicky souvisejí. Programy dílny mají tvořit „protiváhu“ klasickým přednáškám. Žáci a studenti mají k dispozici pracovní sešity, které jsou uspořádány tak, aby je bylo možné používat přímo v expozicích nebo po návštěvě muzea ve škole.

Pracovní sešity „Židovský rok“ a „Pracovní sešit“ určené k návštěvě expozic obsahují otázky a úkoly, které mají souvislost s dějinami Židů v Čechách a na Moravě. Jsou určeny hlavně pro žáky víceletých gymnázií a SŠ. Čistě pro II.stupeň ZŠ je určen pracovní sešit „Arje II“ Vzdělávací a kulturní centrum ale nezapomíná ani na nejmenší žáky ZŠ, kterým jsou určeny pracovní sešity „Arje, tvůj průvodce židovským městem“.

- Vybrané přednášky a dílny zabývající se problematikou antisemitismu a holocaustu:

Dějiny antisemitismu, persekuce, šoa, rasismus a xenofobie

Tyto přednášky jsou koncipovány tak, aby se žáci a studenti seznámily s „kořeny“ tradičního a moderního antisemitismu v Evropě a jevy, které s nimi souvisejí.

Určeno pro žáky 8. a 9. tříd ZŠ a pro SŠ.

Perzekuce českých a moravských Židů za 2. světové války

Tato přednáška je doplněná dle časových možností vyprávěním pamětníků, promítáním dokumentárních filmů a besedou na téma „O zachráncích a záchránčích“

Určeno pro žáky 8. a 9. tříd ZŠ a pro SŠ.

Umění v mezních situacích

Tento projekt se věnuje problematice holocaustu. Na základě práce žáků/studentů s dokumenty vedoucími k izolaci Židů v průběhu druhé světové války a prací s kresbami dětí z terezínského ghetta se snaží pracovníci centra navést posluchače na otázky: „Jak se to mohlo stát? Proč to všichni dovolili?“ Dle časových možností poskytuje centrum i možnost setkání s pamětníkem nebo návštěvu Pinkasovy synagogy.

Určeno pro žáky 8. a 9. tříd ZŠ a pro SŠ.

Holocaust v dokumentech

Pět pracovních skupin analyzuje dokumenty spojené s pěti fázemi holocaustu: definice a evidence, zbavování práv a majetku, deportace, koncentrace a fyzická likvidace. Součástí interaktivního programu jsou pracovní listy, které získávají školy při návštěvě programu zdarma a které mohou posloužit pedagogům při školní výuce.¹⁴

Určeno pro studenty SŠ, případně pro žáky 9. ročníku ZŠ.

Reflexe -Viníci, zachránci a ti ostatní

Žáci/studenti se nenásilnou formou (práce s fotografiemi a konkrétními příběhy jednotlivých aktérů holocaustu) seznámí i s termínem „spravedliví mezi národy“. Myslím si, že tato skutečnost je velmi důležitá i z hlediska, aby žáci/studenti příliš negeneralizovali určitou skupinu lidí. Například: „co Němec, to nacista“.

Určeno pro žáky 8. a 9. tříd ZŠ a pro SŠ.

Hanin kufřík

Účastníci programu se na základě vlastního pátrání v dokumentech a následné diskusi s člověkem, který přežil holocaust, seznámí s osudy několika rodin z Protektorátu Čechy a Morava. Jedním z výstupů programu jsou samostatné práce účastníků, ve kterých se snaží na základě zjištěných skutečností a s využitím vlastní fantazie popsat životní příběh některé z vybraných postav. Účastníci programu pracují s dokumenty, které pocházejí z doby první a druhé Československé republiky a z doby druhé světové války.

Projekt je nazván podle knihy Karen Levinové, Hanin kufřík. Příběh dívky, která se nevrátila (vydalo nakladatelství Portál ve spolupráci s Židovským muzeem v Praze, Praha 2003).¹⁵

Při práci jsou žáci/studenti rozděleni do pěti skupin. Každá skupina se věnuje jedné postavě nebo rodině. K dispozici jsou veškeré dokumenty, které se s postavou/rodinou pojí, a svazky Terezínské pamětní knihy.

Úkolem účastníků programu je sepsání příběhu, tak jak vyvstává na základě dokumentů. Zůstavování příběhu napomáhají i přiložené otázky, které jako by vytvářely „mantinely práce“

Na závěr programu žáci/studenti navštíví Pinkasovu synagogu, která projekt uzavírá.

Určeno pro 5. – 9. třídy ZŠ a SŠ.

3.3.2.2. Didaktické využití:

Přednášky Vzdělávacího a kulturního centra jsou vždy přizpůsobeny věku žáků/studentů na ZŠ a SŠ. U žáků ZŠ se klade důraz

na konkrétní myšlení, rekonstrukci části celku, naopak u studentů SŠ je výkladem podporováno abstraktní myšlení, schopnost vytvořit si vlastní úsudek a v ohnisku pozornosti je celek. Jsou koncipovány tak, aby nešlo o dlouhý výklad, který by žáky/studenty unavil, ale mají dynamický průběh, který evokuje v posluchačích různé otázky, kterým je věnován po přednášce prostor. Je použito elementarizace, tedy výkladu, kdy je složitý společenský jev vysvětlen jednoduchým lidským činem, nebo naopak složitý jev je rozdělen na jevy jednoduché. Také je velmi důležité, že v rámci některých programů mají návštěvníci škol možnost osobního setkání s pamětníkem. Osobní vyprávění životního příběhu a zprostředkování informací o problematice holocaustu přeživším je totiž nenahraditelné, a tak pro posluchače mimořádně přínosné.

3.3.2.3. Vybrané dlouhodobé projekty vzdělávacího a kulturního centra:

„Zmizelí sousedé“, „Pocta dětským obětem holocaustu.“

Projekt Zmizelí sousedé se zabývá dlouhodobým pátráním a samostatnou prací mladých lidí (ve věku 12 - 18 let) po sousedech, kteří se v průběhu nacistického teroru ztratili svým nežidovským spoluobčanům z „obzoru.“ V současné době je projekt už v druhé fázi své existence. Tato druhá fáze nese název: Pocta dětským obětem holocaustu. Při své práci se studenti setkávají s dokumenty a vzpomínkami, které nebyly nikým zpracovány.

Projektu se zúčastnilo více škol. Jejich přístup k „objevování“ je různý. Co je ale společné a důležité, je práce žáků a studentů, která získává pro svůj záměr i širší veřejnost. Přínos projektu v každé jedné škole je neocenitelný, protože kontaktuje i lidi, které tematika holocaustu tolik nezajímá. Myslím si, že to, že se o problematiku začnou zajímat, aktivizuje v určitém měřítku i společenskou proměnu.

Projekt „Zmizelí sousedé“ a „Pocta dětským obětem holocaustu“ se také staly putovními výstavami, prezentovanými na panelech, které jsou za určitým

okolností zapůjčitelé jiným školám, na kterých projekty neproběhly, ale jsou i součástí sborníků vydávaných centrem.

Projekt je využitelný v různých rovinách: jako jedno z témat v dějepise, občanské výchově, seminářích, v rámcovém vzdělávacím programu, jako průřezové téma na úrovni základního, středně odborného i gymnazialního vyučování.

Projekt *Zmizelí sousedé* je ale i jednou z odpovědí Vzdělávacího a kulturního centra Židovského muzea učitelům různých základních či středních škol na otázku vyslovenou po roce 1989, a to: „Jak vyučovat o holocaustu?“

V roce 1999 Vzdělávací a kulturní centrum zaslalo na školy první výzvu k projektu. Ohlas byl ohromný a zájem škol o zapojení se do projektu stále trvá.

Vzdělávací kulturní centrum Židovského muzea vydalo k projektu více brožur. V jedné z nich jsou prezentovány výstupní projekty sedmi rozmanitých přístupů sedmi různých škol: Velhartice, Loštice, Mašťov, Stříbro, Ústí nad Labem, Praha 10, Praha 8.¹⁶

„Neztratit víru v člověka - Protektorát očima židovských dětí“

Tento projekt prostřednictvím putovní panelové výstavy představujeme osudy šesti židovských dětí a jejich rodin od roku 1938 do roku 1945, respektive do současnosti, v kontextu historických událostí. Výstava je rozdělená do pěti celků, které zachycují dějinné úseky postihující přístup nacistické politiky ke „konečnému řešení židovské otázky.“ Jednotlivé období (před okupací, ghetto beze zdí: okupace, protižidovská nařízení, začátek války, ghetto Terezín, deportace do vyhlazovacích táborů ve východní Evropě, svoboda) se barevně odlišují.¹⁷

Kulturně-vzdělávací večery

V centru jsou pro širokou veřejnost pořádány pravidelné večery zaměřené na témata spojená s historií, náboženstvím i kulturou. Večerní přednášky jsou prezentovány v cyklech, které zahrnují zpravidla pár týdnů, měsíců nebo jsou prezentovány v jeden večer.

Některé přednáškové cykly jsou zpracovány do sborníků. Například: „Hilsnerova aféra a česká společnost 1899 - 1999“ nebo „Stín šoa nad Evropou.“

3.3.2.4. Didaktické využití:

Projekt Zmizelí sousedé bych charakterizovala jako prototyp k podnícení žáků/studentů k samostatnému odhalování historie. Projekt je zároveň flexibilní, což umožňuje účastníkům projektu uchopit ho v různých rovinách tak, aby se mohli rozhodnout, jak ho budou koncipovat. Již tato část výzkumu, shromažďování materiálů, práce s dokumenty, žáky/studenty nenásilně učí formulovat vlastní názor. Poskytuje možnosti k uplatnění analyticky orientované samostatné práce účastníků projektu, přístupu k problematice, ale poskytuje i odpověď na otázku, jak si osvojit metody práce s ještě nezprostředkovanými informacemi. Žáci/studenti při výzkumu mezigeneračně komunikují, což je může přes zážitky druhých mimořádně vnitřně obohatit, a také, co je velmi důležité, se při práci učí rozeznávat historii každodenního života jednotlivce od historických událostí, které změnily životy mnohým lidem k nepoznání.

3.3.2.5. Programy pro pedagogy

Vzdělávací a kulturní centrum pořádá ve spolupráci s Národním institutem pro další vzdělávání pětidílný cyklus jednodenních seminářů pro učitele nazvaný Židé, dějiny a kultura.

- Vybrané semináře:

Dějiny Židů na našem území

Historie Židů v Čechách a na Moravě; přednáška

Ghetto; dílna

Židovské město, Maiselova synagoga a Starý židovský hřbitov; exkurze.

Z mého pohledu je velmi zajímavá část „dílna“, protože si zde formou strukturovaného dramatu účastníci semináře vyzkouší postavení segregované menšiny a rozhodování v obtížné životní situaci.

Antisemitismus a šoa

Dějiny antisemitismu, přednáška.

Předsudky a stereotypy, dílna

Holocaust v dokumentech

Neztratit víru v člověka (prezentace a dílna)

Prezentace dlouhodobých projektů VKC ŽMP určených (nejen) školám

Španělská synagoga; exkurze

Přednáška Dějiny antisemitismu se věnuje „kořenům“ tradičního a moderního antisemitismu v Evropě a jevům, které s nimi souvisejí.

V části dílna je pedagogům představená škála didaktických postupů použitelných ve výuce proti předsudkům a stereotypům, s kterými se bohužel neustále v běžném životě více méně setkáváme. Součástí dílny je i prohlídka Pinkasovy synagogy a výstavy kreseb dětí z Terezína.

Interaktivní výuka šoa

Hanin kufřík; přednáška, dílna

Reflexe; dílna

Umění v mezních situacích; dílna

Beseda s pamětníkem

Pinkasova synagoga; exkurze

Na rozdíl od programu Hanin kufřík, určeného žákům/studentům, se učitelé seznámí v dílně i s různými skupinami lidí, které v procesu genocidy figurovaly. Otázky jsou koncipovány tak, aby se účastníci semináře zamysleli nad tím, jestli je možné tyto skupiny jednoznačně definovat.

Součástí programu je beseda s pamětníkem.

Židé a současnost

Současný Izrael, přednáška

Židovství ve vztahu k ostatním náboženstvím, přednáška

Free2choose – možnost volby, dílna

- Vybraný program: Jak vyučovat o holocaustu

Tento program shledávám nejvýznamnějším z hlediska didaktického využití.

Program vznikl na základě mezinárodní konference „Fenomén holocaustu.“ Zahájena byla na Pražském hradě Václavem Havlem v roce 1999. Výsledkem konference bylo přistoupení České republiky k tzv. „Liaison Project“, jehož součástí se staly semináře pro učitele pod názvem Jak vyučovat o holocaustu. Semináře se zabývají problematikou židovství a holocaustu v českých zemích. Účastníci na závěr projektu obdrží velké množství výukového materiálu a certifikát lektora - školitele, který je oprávněn předávat získané informace formou lektorské činnosti dalším učitelům v rámci školy, regionu.¹⁸

3.3.2.6. Seznam putovních výstav Vzdělávacího a kulturního centra Židovského muzea v Praze

Zmizelí sousedé

Neztratit víru v člověka. Protektorát očima židovských dětí

Pocta dětským obětem holocaustu

Anna Franková - odkaz pro současnost

Příběh dětí - kresby dětí s terezínského ghetta

Point - The american jewish point distribution committee

3.3.2.7. Brněnská pobočka¹⁹

V září roku 2006 byla v Brně slavnostně otevřena první mimopražská pobočka Vzdělávacího a kulturního centra Židovského muzea v Praze. Aktivity Vzdělávacího a kulturního centra Brno umožňují zájemcům z moravského regionu snadnější dosah informací o židovské historii od nejranějších dějin až po období šoa, kultuře i tradicích. Školám, zájmovým organizacím i široké veřejnosti nabídne

možnost účastnit se vzdělávacích a kulturních pořadů, besed, dílen, přednáškových cyklů a interaktivních výstav.

3.3.3. Památník Terezín²⁰

3.3.3.1. Vznik Památníku Terezín

Památník Terezín je organizací s vlastní právní subjektivitou a patří mezi příspěvkové organizace Ministerstva kultury ČR, jež je jeho zřizovatelem. Majitelem Památníku Terezín je stát, který zastřešuje udržení míst utrpení a smutku tak, aby byla stálou připomínkou i výstrahou pro budoucí generace.

Památník Terezín dnes tvoří soubor jednotlivých pietních míst, která jsou značně rozptýlena a netvoří ucelenou lokalitu, ale i tak je v České republice jedinou a nenahraditelnou institucí svého druhu.

Jeho posláním je uchovávat památku obětí rasové a politické perzekuce v letech nacistické okupace, rozvíjet muzejní, výzkumnou a vzdělávací činnost, jakož i pečovat o místa spojená s utrpením a smrtí desetitisíců obětí vlády násilí.²¹

3.3.3.2. Objekty Památníku:

Malá pevnost jako historická část Terezína, Muzeum ghetta, bývalá Magdeburská kasárna, Kolumbárium s částí opevnění, obřadní místnosti a márnice, Židovský hřbitov s krematoriem a Ruský hřbitov, Modlitebna z doby terezínského ghetta, Národní hřbitov, Pamětní deska u bývalé železniční vlečky, Pietní místo u Ohře a bývalá podzemní továrna Richard v Litoměřicích s krematoriem.

Celý komplex Památníku Terezín má bezbariérový přístup, což umožňuje návštěvnost i pro handicapované návštěvníky.

Do souboru Památníku patří ještě dvě expozice: Stálá expozice ČR v Osvětimi a Stálá expozice ČR v Ravensbrucku.

3.3.3.3. Vybrané stále expozice

Malá pevnost - V rozmezí let 1940–1945 fungovala malá pevnost jako poboční věznice pražského gestapa. Za pět let prošlo branou s nacistickým heslem „Arbeit macht frei“ 32 000 vězňů. Z významných osobností byly na Malé pevnosti vězněni bývalý ministr zahraničí K. Krupa, spisovatel K.J. Beneš²², ale i příbuzní parašutistů Kubiše a Valčíka, po smrti zastupujícího říšského protektora Hendricha.

Velitelem Malé pevnosti byl Heindrich Jockel, kterého po roce 1945 odsoudil lidový soud k trestu smrti.

Od roku 1994 je v těchto prostorech umístěna stálá expozice o historii politického vězení. Podává svědectví o perzekuci českého národa za nacistického režimu v 2. světové válce a zaznamenává osudy českých vězňů zavlečených do jiných koncentračních táborů na území nacistické německé říše.

Muzeum ghetta - Muzeum bylo otevřeno v roce 1991 v budově bývalé terezínské školy. Expozice vznikla ve spolupráci s bývalými vězni terezínského ghetta. V současné době probíhají v muzeu krátkodobé výstavy, promítají se dokumentární filmy.

Bývalá Magdeburská kasárna - V současné době je v prostorách zpřístupněna výstava přibližující svojí expozicí dobu nacistického teroru přímo na obyvatelích ghetta. Po rekonstrukcích v roce 1997 slouží bývalá Magdeburská kasárna také jako středisko setkávání.

Součástí výstavy tvoří stálá expozice: replika vězeňské ubikace z doby ghetta, hudba v terezínském ghettu, výtvarné umění v terezínském ghettu, literární tvorba v terezínském ghettu a divadlo v terezínském ghettu.

Stálá expozice ČR v Osvětimi - Posláním české expozice v Osvětimi je ukázat mechanismus deportací z bývalého Protektorátu Čechy a Morava do Osvětimi na pozadí tehdejší situace v zemi, především pak v kontextu okupační politiky nacistického Německa²³.

Stálá expozice ČR v Ravensbrücku - V areálu bývalého trestního bloku „Zellenbau“ koncentračního tábora Ravensbrück má Česká republika v řadě expozic evropských

států také svoje místo. Vzhledem k omezenému výstavnímu prostoru, který tvoří dvě spojené bývalé trestní cely, je expozice doplněná dvěma alby, které zachycují zničení obce Lidice nacisty a věnují se osudu lidických žen deportovaných do tohoto tábora.

3.3.3.4. Nabídka zápůjčky putovních výstav

„17. listopad 1939“

Autory výstavy jsou Miroslava Langhamerová a Marek Poloncarz.

Počet panelů: 22   Rozměry panelu: 100 x 210 cm

Výstava pojednává o perzekuci českých a moravských studentů v letech nacistické okupace, popisuje jejich deportaci a život v koncentračním táboře²⁴.

Výstava vznikla jako pocta občanům, kteří se přímo postavili v spontánní manifestaci 28. října 1939 nacistickému teroru. Při zásahu proti demonstrantům byl také zraněn student medicíny Jan Opletal. Jeho pohřeb se stal další příležitostí k velkému vystoupení občanů, zejména studentů a vysokoškolských učitelů. Odveta nacistů znamenala uzavření veškerých vysokých škol v Protektorátu Čechy a Morava a přes jeden tisíc vysokoškoláků poslaných do koncentračního tábora Sachsenhausen.

„Alfred Kantor: Terezín – Osvětim – Schwarzheide. Holocaust v deníku umělce“

Autor výstavy Vojtěch Blodig

Počet panelů: 20   Rozměry panelu: 106 x 200

Tato výstava vznikla jako připomínka Alfreda Kantora²⁵, který vytvořil soubor kreseb, které představují unikátní obrazovou dokumentaci o terezínském ghettu, koncentračním a vyhlazovacím táboře Osvětim II – Březinka a pracovním táboře Schwarzheide.

„Osvobození míst utrpení a hrdinství“

Autory výstavy jsou Vojtěch Blodig a Miroslava Langhamerová.

Počet panelů: 35   Rozměry panelu: 90 x 215

Tato výstava má dokumentární charakter. Vznikla k 60. výročí osvobození Terezína a Litoměřic. Mapuje situaci, která nastala po osvobození ghetta Terezín a koncentračního tábora Litoměřice. Zachycuje strádání bývalých vězňů, které neskončilo momentem osvobození, ale pokračovalo v epidemiích nakažlivých nemocí, především tyfu.

Výstava přibližuje i obětavý zápas židovských zdravotníků, dobrovolníků z České pomocné akce a příslušníků zdravotní služby rudé armády, kteří se snažili bývalým vězňům co nejvíce pomoci.

„Rodinný tábor“

Autory výstavy jsou Vojtěch Blodig a Tomáš Fedorovič.

Počet panelů: 31   Rozměry panelu: 75 x 200 cm

Výstava zachycuje transporty vedené z terezínského ghetta mezi zářím 1943 až květnem 1944, kdy byli vězni umístováni v tzv. rodinném táboře terezínských vězňů. Ten byl určen pro propagandistické využití²⁶.

Výstava se věnuje především osudům vězňů z transportů, kteří přijeli z Terezína do Osvětimi a byli tam zavražděni.

Hromadná poprava v noci z 8. na 9. března 1944 byla největší masovou vraždou československých občanů v letech nacistické okupace.

„Časopis Vedem“

Počet panelů: 42   Rozměry panelu: 90 x 215

Autory výstavy jsou Kurt Jiří Kotouč, jeden z bývalých tvůrců časopisu „Vedem“, literární historička Marie Rút Křížková a izraelská malířka Chava Pressburger, sestra hlavního redaktora časopisu „Vedem“ Petra.

Časopis Vedem je projektem tzv. republiky ŠKID. Tato republika byla založena osazenstvem jednoho bloku (L. 417) domů určených dětem v ghettu

Terezín a jejich vychovavatelem, profesorem Valtrem Eisingerem. L 417 byl určen pro chlapce ve věku zhruba 10 - 15 let, pocházejících z českých zemí.

Název Vedem souvisel s heslem a pokřikem jedničkářů: „Vždy první domov první býval, vždy první domov první bude!“ Ti, co jsou první, samozřejmě vedou.

Škid znamená: Škola sociálně individuální výchovy F.M. Dostojevského, a nazýval se tak jeden z mnoha domovů pro bezprizorné děti v porevolučním Leningradě. Analogie se tedy nabídla sama. Samospráva měla svoji vlajku, znak, hymnu, časopis. Právě tato tvorba a působení pana Eisingera hluboce poznamenala přeživší děti svým způsobem i na dlouhá poválečná léta.

Časopis začal vycházet v časovém horizontu od 18.12 1942 - asi do 30.7.1944, což byl konec škidské republiky. Časopis je uložený v Památníku Terezín. Celkově vyšlo 30 čísel, což představuje rozsah asi 800 stran textu²⁷.

Projektům přeživších z bloku L 417 v knize „Je mojí vlastní hradba ghetť?“ se budu věnovat podrobněji v kapitole číslo 3: Vývoj situace ve výuce o holocaustu po roce 1989.

3.3.3.5. Filmy promítané v kinosálech Památníku Terezín

Město poznamenané tragédií : dokumentární film o historii Terezína.

(31 minut. Prezentováno v jazycích: českém, anglickém, německém, finském, dánském, holandském, italském, španělském)

Město darované: úryvky z nacistického propagandistického filmu z r. 1944 a kresby vězňů ghetta.

(15 minut. Prezentováno v jazycích: českém, anglickém, německém, ruském, dánském, holandském)

Motýlí tady nežijí: kresby a básně dětí z ghetta.

(15 minut. Prezentováno v jazycích: českém, anglickém, německém, ruském)

Uvězněné sny: autentické fotografie, kresby dětí z ghetta a hudba z dětské opery Brundibár. Dětskou operu napsali hudební skladatel Hans Krása a spisovatel Adolf Hoffmeister v roce 1938. (20 minut)

3.3.3.6. Vybrané akce Památníku Terezín²⁸

Památník Terezín nezastřešuje jen statickou expozici ve svých prostorách, ale do jeho hlavní náplně patří informovat širokou veřejnost o historii svého města. Do této činnosti spadají různé akce, výstavy, ale i představování nových publikací o problematice holocaustu.

3.3.3.7. Sbírkový Památníku Terezín

Památník Terezín se specializuje na uchovávání dokladů o historii nacistických represivních zařízení na území České republiky, zejména v Terezíně a v Litoměřicích. Sbírkový je možno rozdělit do čtyř okruhů:

písemné doklady, obrazový materiál, trojrozměrné předměty, umělecká díla vytvořená přímo vězni, jakož i výtvarná díla poválečných a současných umělců s protiválečným zaměřením.

Shromážděné sbírky slouží ke studiu historikům Památníku, při přípravě expozic a výstav, k činnosti vzdělávacího oddělení, ale i pro bádání historiků z jiných institucí a dalších zájemců.

V roce 1965 se vydělil samostatný archiv. Z něj se o tři roky později vyčlenil fotoarchiv. Archiv i fotoarchiv jsou dnes součástí dokumentačního oddělení.

Sbírkový Památníku Terezín byly vytvořeny především z předmětů získaných darem nebo koupí od bývalých vězňů, případně jejich příbuzných, v menší míře pak převody od jiných institucí.

Každý předmět, ať se jedná o fotografii, kresbu, básničku, povolání do transportu, moták nebo upomínkový předmět, je pro sbírku velkým obohacením.

3.3.3.8. Didaktické využití:

Soubor sbírek soustředěných v Památníku Terezín tvoří vyjimečný komplex informací a podnětů využitelných ve výuce o problematice holocaustu. Soubor sbírek studentům představuje různé aspekty života v ghettě Terezín z pohledu obyvatel ghetta i jejich tehdejších vrstevníků. Obrazové materiály, písemné doklady, předměty i autentická vyrobená díla studentům umožní poznat problematiku Holocaustu komplexněji a aktivně.

Každý z pramenů, který je ve sbírkách zastoupený, má svůj jedinečný zprostředkovávací výpovědní charakter. Návštěva Památníku Terezín není tedy pro studenty jen výletem do „muzea“, ale místem, kde se mohou tzv. „dotknout“ každodenního života bývalých internovaných vězňů. Komplex sbírek součinně působí na vnímání jednotlivce, který si po návštěvě jaksí přirozeně uvědomuje, že persekuovaná nebyla bezejmenná masa lidí, ale že šlo o jednotlivce, kamarády, spolužáky, které „odsoudil na smrt jen jejich původ“ Po návštěvě Muzea by měla ve třídě následovat řízená debata, která pomůže studentům pochopit souvislosti a „obrousí hrany pocitů“, které se bezprostředně dostaví.

- Informace o vzdělávacím centru Památníku Terezín

Bylo založeno roku 1993. Jeho hlavním cílem je pořádat jednodenní a vícedenní vzdělávací semináře pro žáky, studenty a pedagogy se zaměřením na historii holocaustu, problematiku antisemitismu, rasismu a intolerance ve společnosti – v minulosti i v současnosti.

Ročně navštěvuje tyto vzdělávací semináře více než 7 000 osob (z Čech i ze zahraničí).

- Další aktivity vzdělávacího oddělení:

Mezi důležité aktivity centra patří shromažďování diplomových prací, publikační činnost, podporování badatelské činnosti, ale i práce se školami. Tato spolupráce probíhá prostřednictvím organizování výtvarných a literárních soutěží pro školy.

Centrum také vydává čtvrtletník „Zpravodaj Památníku Terezín“ a průběžně připravuje workshopy.

Témata workshopů: „Od čísla ke jménu“, „Hledání stop“, „Umělecká činnost v represivních zařízeních“ etc.

Mezi další aktivity oddělení patří semináře, připravované pro školní skupiny a pedagogy.

Právě těmto seminářům je věnovaná velká pozornost, protože svojí aktivitou přispívají i k zlepšování povědomí o termínu jako je holocaust. Právě proto jsou k nim připraveny i vzdělávací materiály, které obsahují: složky s materiály pro samostatnou práci seminaristů, zaměřující se na jednotlivé aspekty fungování a života v terezínském ghettu a v bývalé policejní věznici gestapa v Malé pevnosti; pracovní listy pro přípravu skupiny na vzdělávací aktivity a další.

3.3.3.9. Didaktické využití:

Jak jsem výše uvedla, seminářům je věnovaná velká pozornost, protože svojí aktivitou přispívají i k zlepšování povědomí o termínech jako je holocaust. Jednotlivé složky připravované pro semináře spolu kooperují. Autoři workshopů a seminářů při jejich přípravě dbali na to, aby byly informace komplexní a dále lehce sdělitelné žákům

Tvůrčí aktivitou, besedami s pamětníky, ale i přednáškami se v rámci workshopů rozvíjí nejen představivost, ale i schopnost vcítit se do myšlení lidí zasažených holocaustem. Účastníci workshopů a seminářů sami zpracovávají vždy určitý tematický okruh z historie terezínského ghetta. Mají k dispozici autentické materiály, které jim umožní následovně vníknout do pocitů obou holocaustem zasažených skupin (obětí i agresorů). Programy jsou určeny pro vyšší ročníky ZŠ a SŠ.

3.3.3.10. Semináře v Památníku Terezín pro školní skupiny:

Půldenní návštěva Terezína²⁹

Vícedenní pobyt v Terezíně³⁰

Půldenní návštěva Terezína

Při tomto typu semináře (cca 7 hodinový program) se jedná o získání základních informací k historii a problematice Terezína. Program sestává z následujících aktivit:

Beseda zaměřená na opakování a orientaci v základních pojmech spojených s 2. světovou válkou. Je-li skupina se základní terminologií dobře obeznámena, zaměřuje se přednáška na hlavní funkce terezínského ghetta v rámci nacistické protižidovské politiky.

Prohlídka bývalého ghetta, expozic Muzea ghetta a Magdeburských kasáren s odborným výkladem lektora

Prohlídka Malé pevnosti s průvodcovským výkladem a prohlídka Muzea Malé pevnosti

Dokumentární filmy

Vícedenní pobyt

Program dvou až třídních seminářů je vedle podání základních informací zaměřen na prohloubení a podrobnější seznámení se s daným tématem následujícími formami:

Studium dokumentů: seminaristé sami studují a dle návodu zpracovávají jednotlivé tematické okruhy historie terezínského ghetta. Studijní složky obsahují dokumentační materiály, vzpomínky pamětníků, historické studie, deníkové záznamy vězňů a podobně.

Připravena jsou témata: Děti a mládež, Propaganda a delegace MVČK, Transporty, Židovská samospráva a velení SS, Hudební tvorba vězňů, Divadelní tvorba, Spisovatelé internovaní v Terezíně, Všední den v ghettu, Duchovní život vězňů,

Osvětím a terezínští vězni, Časopis Vedem, Stravování, Starý Terezín, Malá pevnost.

Přednášky: jsou zajišťovány pracovníky Památníku Terezín, případně externími spolupracovníky. Délka jednotlivých přednášek je přizpůsobena věku účastníků. (20 - 30 minut). Ke každé přednášce je připraven doplňkový materiál (dokumenty, kresby, diapozitivy, ukázky z hudby) a doporučená literatura.

3.3.3.11. Témata jednotlivých přednášek:

Terezín před rokem 1939

Nacistické koncentrační tábory, porovnání s terezínskými zařízeními

Ghetto Terezín: Historie vzniku ghetta, Role ghetta, Vývoj v průběhu války, Všední den vězňů, Děti a mládež v ghettu, Dětské kresby, deníky a časopisy, Domov L 417, Denní režim vězněné mládeže, Působení KT na vývoj a psychiku vězňů, Kultura v ghettu – výtvarné umění, hudba, divadlo a přednášková činnost, Judaismus – přehled židovských svátků a tradic, Udržování židovských a křesťanských tradic v terezínském ghettu, Známé osobnosti, Modelové ghetto – zkrášlování - propaganda.

Věznice gestapa v Malé pevnosti: život na celách: pracovní nasazení, vězni a dozorcí, Kulturní činnost, srovnání s ostatními KT, Známé osobnosti a jejich osud.

KT Litoměřice a podzemní továrna Richard: Budování podzemní továrny, Pracovní podmínky vězňů, Z historie KT Litoměřice.

3.3.3.12. Beseda s pamětníkem:

Setkání s člověkem, který o hrůzách holocaustu vypráví z vlastní zkušenosti, je velmi poutavým bodem semináře.

3.3.3.13. Filmové dokumenty v českém jazyce

Terezín – Malá pevnost (dokument, 30 min)

Výprava do podzemí Richardu (amatérský film, 15 min)

Ghetto Terezín (dokument, 30 min)

Poslední motýl³¹ (film, 100 min)

Dětská opera Brundibár (opera, byla hrána i v terezínském ghettu, 30 - 60 min)

Uvězněné sny (dokument vytvořen z animovaných kreseb terezínských dětí a hudebního doprovodu, 20 min)

Setkání v podivném městě (reportáž ze setkání bývalých terezínských dětí, které přežily holocaust. Setkání proběhlo v roce 1995, 40 min)

Písně z Terezína (pásmo několika písní K. Bermanna a P. Haase, které vznikly v Terezíně, 28 min)

Dokumentární film (část filmových záběrů z podvodného filmu natočeného nacisty v Terezíně v r. 1944, 15 – 25 min)

Motýli tady nežijí (kresby a básně dětí z ghetta, 15 min)

Město darované (propagandistický film z roku 1944 s kresbami vězňů z ghetta, 10 min)

Sny Anny Frankové (dokument o životě Anny Frank, 27 min)

Genocida (historie evropských Židů a jejich perzekuce v době 2. světové války, 85 min)

Obyčejný fašismus (stříhový dokument o fašismu, 124 min)

3.3.3.14. Didaktické využití:

Myslím si, že filmy promítané v Památníku Terezín jsou vhodným doplňkem k vyučujícím hodinám, zabývajících se problematikou holocaustu. Filmy se dají začlenit kromě hodin dějepisu i do výuky základů společenských věd, anebo

i jiných výchovných předmětů. Svým zaměřením pokrývají i některá průřezová témata (zejména multikulturní výchovu, nebo výchovu demokratického občana). U společné celotřídní akce, zaměřené na zhlédnutí filmu, nebo představení s historickou tematikou, jde o kulturně osvětový vzdělávací program v rámci výuky.

Jak jsem již výše uvedla, posláním památníku Terezín není jen důstojné uchování památky těch, kteří zde zahynuli, ale zároveň všemi možnými prostředky (v tomto případě formou seminářů, workshopů a filmovými dokumenty) zároveň vychovávat k odporu vůči násilí, ohrožujícímu svobodný život lidí. Tímto směrem jsou tedy koncipovány jeho programy, které jsou natolik flexibilní, aby si je učitele na školách následně upravili pro svoji výuku a posunuli tak osvětovou činnost památníku Terezín *a povědomí o holocaustu* o kousek dál.

- Doplnkové programy pro pobyt ve Středisku setkávání

Samostudium literatury z odborné knihovny Muzea ghetta a Střediska setkávání

Seznámení se s výpověďmi bývalých vězňů pomocí videokazet, tištěného materiálu, vzpomínek

V půdních prostorách Středisek I a II lze provozovat vlastní aktivity (hudbu, malování, divadelní představení).

Návštěva krematoria a okolí bývalé podzemní továrny Richard v Litoměřicích

Prohlídka zachovaných pevnostních částí Terezína s odborným výkladem (zaměření pouze na fortifikaci).

Doplnkové programy, které připravilo Středisko setkávání, patří do speciálních seminářů gymnázií. Jsou určeny vyšším věkovým kategoriím ZŠ a SŠ, a to s ohledem na možnost pochopení dané tematiky.

3.3.3.15. Seminář pro pedagogy: „Jak vyučovat o holocaustu“³²

Třídenní semináře „Jak vyučovat o holocaustu“ jsou pořádány od roku 2000 ve spolupráci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, Vzdělávacího a kulturního centra Židovského muzea v Praze, Muzea romské kultury v Brně, Památníku Terezín a mezinárodní organizace Task Force for Holocaust Education, Research and Remembrance. Semináře jsou akreditovány ministerstvem školství a dosud jimi prošlo více než 1300 českých pedagogů.

Semináře se zabývají problematikou židovství a holocaustu v našich zemích. Jsou podpořeny přednáškami o dějinách židovského osídlení u nás, prohlídkou Pražského židovského města a návštěvou Terezína. V rámci programu se účastníci seznamují s topografií bývalého terezínského ghetta, navštíví bývalou policejní věznici gestapa v Malé pevnosti, pobesedují s pamětníkem a účastní se workshopů.

Třetí den semináře je věnován romské problematice v ČR - od zvyků a tradic po jejich pronásledování a genocidu za 2. světové války.

Účastníci obdrží velké množství výukového a dokumentačního materiálu a na závěr také certifikát lektora – školitele, který je opravňuje předávat získané informace a zkušenosti formou lektorské činnosti dalším učitelům (v rámci školy, regionu).

Semináře "Jak vyučovat o holocaustu" jsou setkáními základními a pedagogové, kteří se jich zúčastní, mají možnost přihlásit se také na další stupně seminářů s problematikou holocaustu, metodiky výuky holocaustu, boje proti rasismu a interkulturního vzdělávání, které Památník Terezín spolu s výše uvedenými institucemi pořádá.

3.3.3.16. Pracovní listy Vzdělávacího oddělení Památníku Terezín pro základní a střední školy

Pro účely vzdělávacích seminářů v Památníku Terezín byly vypracovány pracovní listy: „**Terezín – místo spojené s holocaustem Židů v průběhu 2. světové války**“ I. a II.

Slouží k přípravě či opakování pro žáky a studenty základních a středních škol v období před návštěvou semináře.

Vznikly na základě ohlasů a připomínek pedagogů, kteří již se svými skupinami terezínské semináře absolvovali a sami zjistili efektivitu bezprostředního připomenutí či zopakování základních faktů před samotnou exkurzí.

Pracovní listy se skládají z několika částí:

1. Obecné informace o přítomnosti Židů v Evropě, o historii židovství vůbec
2. Otázky spojené s nástupem nacismu a cestě k holocaustu
3. Osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě po září 1938
4. Historie města Terezín a základní informace o terezínském ghettu
5. Stručné představení některých významných osobností, které kvůli svému židovskému původu prošly terezínským ghetttem (Karel Poláček, Arnošt Lustig, Helga Weissová-Hošková a další)
6. Úkoly pro žáky a studenty, které mohou řešit s pomocí údajů z pracovního listu, vlastních znalostí či různých encyklopedií apod. Úkoly jsou zaměřeny podle věku na literaturu, chronologii historických událostí, pojmy týkající se židovství etc.

V roce 2004 vznikl také informativní list k dějinám bývalé policejní věznice gestapa v Malé pevnosti. List je zaměřen na historii policejní věznice, jako jsou i aspekty každodenního života ve věznici. Také se snaží o přiblížení osudů několika prostých občanů a osobností z politického, kulturního a duchovního života, které byly v Malé pevnosti vězněny.

Další výraznou aktivitou Památníka Terezín je i jeho publikační aktivita ve formě zpravodaje.

3.3.3.17. Zpravodaj Památníku Terezín

Zpravodaj je určen pro učitele, studenty a žáky základních, středních i vysokých škol, stejně tak jako pro všechny příznivce Terezína a historie vůbec.

Jeho cílem je přiblížit jak současnost, tak i historii spjatou s pochmurným obdobím 2. světové války, s existencí židovského ghetta v Hlavní pevnosti, tedy v samotném městě, a policejní věznice gestapa v Malé pevnosti.

Zpravodaj je svým obsahem zaměřen zejména na vzdělávání, a proto v rubrice "Vzdělávání v Památníku" pravidelně informuje o seminářích pořádaných Památníkem Terezín, ale i o nových knihách, katalozích, filmech – vydávaných nejen Památníkem Terezín, ale i jinými institucemi.

- Upozornění pro pedagogy

Né všechny publikace, které vycházejí na trhu k problematice holocaustu jsou kvalitní. Proto uvádím i toto upozornění, které vyšlo na internetových stránkách Památníku Terezín

„Nedávno vyšly dvě práce určené především pro pedagogy, jimž by měly sloužit jako pomůcky při výuce o holocaustu. První z nich, publikaci Františka Emmerta „Holocaust“, vydalo brněnské nakladatelství Computer Press. Pod stejným názvem pak olomoucké nakladatelství euroDIDACT vydalo soubor obrazových panelů s doprovodnou brožurou. Bohužel pro obě publikace je společný nejen název, ale také řada chyb, které zavádějícím způsobem prezentují především historii terezínských represivních zařízení v letech okupace. Je to škoda tím spíše, že obě publikace jsou velmi dobře zpracovány z hlediska grafického a tiskařského.

Seznam chyb by byl dlouhý, takže uvedme alespoň několik příkladů. V prvním případě se například uvádí, že terezínské ghetto navštívil celkem pětkrát sám vůdce SS Heinrich Himmler – ten však v Terezíně nikdy nebyl! První transporty z Terezína údajně odjížděly do Minsku, tam ale z Terezína neodjel ani jediný. Malíři z ghetta, kteří byli odhaleni táborovou komandanturou, prý všichni zahynuli v Malé pevnosti – ve skutečnosti tam útrapám podlehl jediný z nich - a tak by bylo možno pokračovat dále. V případě druhém se například tvrdí, že o genocidě Židů bylo rozhodnuto na konferenci ve Wannsee, což je omyl historickou literaturou již dávno vyvrácený. Nepřesnosti nalezneme v popiscích fotografií, největší fotografie na první straně je popsána mylně, ale nejzávažnější chyby se týkají problematiky Terezína. Malá pevnost je označena za součást terezínského ghetta, snímek šibenice v Malé pevnosti je spojován s údajnými hromadnými popravami v ghettu, vedle povolání do ghetta je snímek brány Malé pevnosti. Vzhledem k tomu, že zaměňování policejní věznice gestapa v Malé pevnosti a ghetta umístěného v samotném městě Terezín je zejména v zahraniční literatuře dodnes problémem, je takovéto zmatení pojmů v publikaci určené především učitelům skutečně politováníhodné.

U obou publikací zjevně nebylo zajištěno kvalitní lektorování a nad tím je třeba vyjádřit podiv. Jsme vždy rádi, když k tak závažné problematice, jakou je holocaust, můžeme doporučit nové práce. V případě výše uvedených publikací to však bohužel učinit nelze.^{33.}

3.3.4. Institut Terezínské iniciativy³⁴

Institut Terezínské iniciativy, obecně prospěšná společnost, byl založen v roce 1993 transformací z Nadace Terezínská iniciativa za účelem historického výzkumu a dokumentace jmen a osudů obětí konečného řešení v českých zemích. K jejich zaznamenání byla vytvořena databáze terezínských vězňů a je vydávána edice Terezínských pamětních knih.

Posláním Terezínské iniciativy je sdružovat a reprezentovat bývalé vězně terezínského ghetta a jiných koncentračních táborů, vězněné v rámci nacistické protižidovské perzekuce, bez ohledu na jejich současnou státní příslušnost.

V současnosti má Terezínská iniciativa více než 700 členů žijících v České republice a téměř 500 žijících v zahraničí. Institut se také spolupodílí na realizaci záměru, aby se Terezín stal místem setkávání lidí různých generací, rozličných národností, politických, filosofických a náboženských názorů.

Několikrát ročně vydává svůj zpravodaj - časopis Terezínská iniciativa. Ten je od čísla 16 (listopad 1999) přístupný na domácí internetové stránce³⁵.

Terezínská iniciativa se aktivně zasazuje za zlepšení úrovně výuky o konečném řešení v českých školách, sleduje a hodnotí nově vydávané učebnice a finančně podporuje studijní zájezdy škol do Terezína. V současnosti připravuje vzdělávací a informační internetovou stránku o holocaustu.

- Odborná knihovna³⁶

Institut buduje specializovanou knihovnu, která se bude zabývat čistě problematikou holocaustu, antisemitismu a rasismu.

V současnosti se rozbíhá projekt Theresiana, jehož cílem je shromáždění a zveřejnění rozsáhlého souboru dokumentů k dějinám terezínského ghetta.

- Studijní zájezdy škol do Terezína

Studijní zájezdy do Terezína jsou institutem pořádány z přesvědčení, že tato návštěva přivede účastníky k hlubšímu zamyšlení nad stále aktuálními otázkami extremismu, rasismu a národní i náboženské nesnášenlivosti. Školní návštěvy jsou doporučovány od 7. tříd ZŠ výše. Dvou- a vícedenní zájezdy budou schvalovány u 8. a 9. tříd ZŠ a u středoškoláků.

- Projekt Institutu Terezínské iniciativy (Lidé na útěku: Židovští uprchlíci do a z českých zemí, 1933-1945)

V roce 2002 zahájil Institut projekt Lidé na útěku, jehož cílem je popsat osudy židovských uprchlíků před nacismem do a z českých zemí v letech 1933 - 1945. Tento projekt je v procesu zpracovávání.

Téma projektu

Předkládaný výzkumný projekt spadá do snahy Institutu Tereziánské iniciativy o zmapování osudů českých Židů v období holocaustu. V předchozích fázích byly především zkoumány osudy Židů deportovaných z Čech a Moravy a dalších tereziánských vězňů. Výsledky těchto prací jsou vkládané do řady Tereziánských pamětních knih.

Omezování volného pohybu osob a zpříšňování uprchlické politiky se po první světové válce stalo celoevropským, ne-li celosvětovým, problémem. Různá zákonná a administrativní opatření jednotlivých států ztěžovala přechod hranic a pobyt cizinců na jejich území. Tato opatření, jakkoli nepříjemná pro všechny uprchlíky, se ukázala být rozhodujícím faktorem pro Židy přecházející před nacistickou antisemitskou politikou. Ani tváří v tvář nacistickému pronásledování nepřehodnotily evropské a další státy svou restriktivní uprchlickou politiku.

Cíle projektu

Předkládaný projekt sleduje tři vzájemně propojené cíle, z nichž každému odpovídá jiný typ výstupu:

Historický výzkum a příprava publikace: Výzkum daného tématu na základě archivních a tištěných pramenů a vzpomínek, příprava publikace shrnující výsledky tohoto výzkumu.

Sběr dat: Systematický sběr osobních dat o uprchlících, jejich zanášení do databáze Institutu Tereziánské iniciativy, zjišťování jejich dalších osudů a statistické a demografické vyhodnocování získaných informací. Díky tomu bude Institut Tereziánské iniciativy schopen lépe poskytovat příbuzným i badatelům informace o dosud nezmapovaných osudech pronásledovaných Židů.

Pedagogické výstupy: Vzhledem k tomu, že uprchlická politika je stále aktuálním tématem a má pro mladou generaci velkou vypovídací hodnotu, budeme usilovat o zhodnocení výsledků výzkumu ve vzdělávacím procesu. Především budeme zveřejňovat vybrané příběhy uprchlíků a dokumenty, které mohou být učiteli

využívány při výuce. Tyto materiály budou umístěny na vzdělávacích internetových stránkách o holocaustu na www.holocaust.cz

Popis zkoumaných témat

Celkový projekt se skládá z řady vzájemně propojených témat a výzkumných úkolů.

Emigrace do českých zemí:

Československá uprchlická politika ve 30. letech, Židovští uprchlíci v českých zemích od roku 1933 od mnichovské dohody, Židovští uprchlíci z okupovaného pohraničí, Činnost pomocných organizací, Česká společnost a židovští uprchlíci, Židovské organizace a židovští uprchlíci.

Emigrace z českých zemí:

Emigrace a reemigrace z českých zemí před okupací, Vystěhovalectví po okupaci: emigrace Židů a okupační a protektorátní správa, Židovské organizace a organizace vystěhovalectví po okupaci, Emigrace do Palestiny, Emigrace do dalších zemí, Emigranti v pasti.

- Další projekty Institutu Tereziánské iniciativy

Dokumentace jmen a připomínání obětí

Institut Tereziánské iniciativy dokumentuje a tím připomíná osudy obětí tereziánského ghetta a dalších obětí z českých zemí. Získává, zpřístupňuje informace a dokumenty o každém ze zavražděných tak, aby si za nesčíslným množstvím zavražděných dokázali lidé představit jednotlivé muže ženy a děti.

Databáze obětí³⁷

Institut Tereziánské iniciativy vytvořil databázi obětí „konečného řešení židovské otázky“ v českých zemích. Databáze obsahuje stručné údaje o všech věznicích tereziánského ghetta deportovaných z českých zemí, z Německa, z Rakouska, z Nizozemí, z Dánska, ze Slovenska a těch, kteří do Terezína přišli v posledních dnech války s pochody smrti.

Dále podává informace o Židech, kteří byli z českých zemí deportováni přímo do Lodže, Osvětimi, Minsku a Ujzdówa.

Terezínská pamětní kniha

Edice Terezínských pamětních knih je symbolickým památníkem Židům, kteří byli deportováni do terezínského ghetta. Záznamy o jednotlivých obětech jsou strukturovány jako symbolický epitaf na náhrobku. Dosud vyšly svazky dokumentující jména a osudy terezínských vězňů z českých zemí, z Německa a z Rakouska.

Terezínské album

Cílem projektu Terezínské album je sbírat, digitalizovat a zpřístupňovat fotografie a další dokumenty obětí šoa v českých zemích.

Terezín Digital Resource Centre

Internetová aplikace zpřístupňuje informace týkající se šoa v českých zemích. Cílem projektu je překlenout rozdíly mezi databázemi obětí vyvinutými v Beit Terezín v Izraeli, v Židovském muzeu v Praze a v Institutu Terezínské iniciativy v Praze. Terezín Digital Resource Centre není přístupný online a slouží pouze úzkému okruhu odborníků.

3.3.5. Projekty Ministerstva školství, mládeže a tělesné výchovy

ČR³⁸

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy je ústředním orgánem státní správy pro předškolní zařízení, školská zařízení, základní školy, střední školy a vysoké školy, pro vědní politiku, výzkum a vývoj, včetně mezinárodní spolupráce v této oblasti, a pro vědecké hodnosti, pro státní péči o děti, mládež, tělesnou výchovu, sport, turistiku a sportovní reprezentaci státu³⁹.

Jednou ze základních snah Ministerstva školství, mládeže a tělesné výchovy je i podpora institucí, které se svojí činností zasluhují o potírání novodobých společenských „neduhů“, jakými jsou xenofobie, extrémní ideologické projevy, podceňování menšin a jiné. Také podporuje vzdělávání v jazycích, národnostních menšinách a multikulturní výchovu.

V roce 2007 schválilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy Rámcový vzdělávací program pro gymnázia a Rámcový vzdělávací program pro gymnázia se sportovní přípravou. Jsou určeny pro čtyřletá gymnázia a vyšší stupeň víceletých gymnázií. Od 1. září 2007 nastalo dvouleté období, v němž jsou připravovány školní vzdělávací programy, podle kterých gymnázia začnou nejpozději od 1. září 2009 vyučovat. V pedagogických dokumentech je zařazeno povinné průřezové téma „Občan v demokratické společnosti“, které v kurikulu posiluje výchovu k demokracii, k multikulturnímu soužití a přispívá k eliminaci extremismu. K programům vydalo Ministerstvo školství mládeže a tělesné výchovy metodickou příručku Manuál pro tvorbu ŠVP na gymnáziích.

Podpora Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy probíhá mimo jiné formou akreditace seminářů, projektů a institucí věnujících se výše uvedené problematice, rozvoje multikulturní výchovy a zavádění RVP, které respektují novodobé společenské potřeby změny. Školy si ve svých vzdělávacích programech dále průřezová témata upravují samy.

Cílem seminářů je pomoci učitelům dějepisu zorientovat se v tématech, která bývají ve výuce vnímána jako okrajová, ale často se prolínají do dnešní doby.

- Vybrané akreditované semináře a projekty:

seminář „Příběh české vsi Lidice“, seminář „Co je fašismus s naciismem“, seminář UP v Olomouci, Letní škola: „Výchova k demokracii, občanství a toleranci“.

- Vybrané akreditované instituce:

Památník Lidice, Židovský památník Černovice: Informační a vzdělávací program, Židovské muzeum v Praze: Pocta (dětským) obětem holocaustu – vzdělávací aktivity pro školy, Muzeum romské kultury: Doprovodné vzdělávací

a výchovné aktivity k výstavám, Muzeum Boskovice: Kehillac, W.I.P. s.r.o.: Loterie života - Nicholas Winton, II. etapa –semináře, Nakladatelství Sedmikráska: Výukový CD-ROM "Čítanka o holocaustu Židů za 2.svět.války", Člověk v tísni o.p.s.: „Jeden svět na školách“, Památník Terezín: Zpravodaj Památníku Terezín - vzdělávací materiál pro školy, Semináře k výuce o holocaustu.

3.3.5.1. Zhodnocení:

Zastávám názor, že se Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy věnuje zmiňované problematice velice pečlivě. Na zájem institucí odpovídají stále zvyšujícím se počtem akreditovaných seminářů a projektů. Svoji činností vyplňuje, ale i zastřešuje poptávku po změně ve výuce o výše uvedené problematice.

3.3.6. Lauderovy školy při Židovské obci v Praze⁴⁰

Lauderovy školy v Praze patří do sítě židovských škol, které byly v 90. letech 20. století v Evropě zakládány Lauderovou nadací⁴¹. V současnosti je tato škola jedinou svého druhu v České republice. Zřizovatelem škol je Židovská obec v Praze. Školy byly založeny v roce 1997 za pomoci Nadace Ronalda S. Laudera. O založení školy se také zasloužili vrchní pražský rabín Karol Efraim Sidon a Dr. Leo Pavlát, ředitel Židovského muzea v Praze.

Lauderovy školy mají jedno vedení, ale jsou tvořeny dvěma samostatnými školami:

- základní školou Gur Arje
- gymnáziem Or Chadaš

Jména škol mají svůj význam. Jejich tvůrcem je rabín Jehuda ben Becalel, známý jako rabi Lōw či Maharal. Základní škola nese jméno jeho komentářů k Tóře - Gur Arje (Lvíče), a jeho knihu o svátku Purim, Or Chadaš (Nové světlo).

Současná Lauderova škola navazuje na tradici 1. Československé republiky, kdy vznikla řada samostatných židovských škol. V období nacistické okupace země byly školy zrušeny. Vzhledem k velkým ztrátám, které Židé za války utrpěli, nebyly

hned po válce židovské školy obnoveny. Také komunistický režim školám nepřál. V současné době je tradice židovského vzdělávání téměř po padesátiletém přerušení kontinuity naštěstí opět obnovena.

Důležitá je spolupráce s rabinátem, Židovským muzeem a dalšími židovskými institucemi v Praze⁴². U příležitosti návštěvy a ocenění Sira Nicolasa Wintona⁴³ vedením Univerzity Karlovy v Praze měli studenti Lauderovy školy příležitost osobního setkání s ním.

3.3.6.1. Základní škola Gur Arje

Výuka na ZŠ vychází ze schváleného vzdělávacího programu Základní škola s rozšířenou výukou jazyků. Žáci absolvují stejný rozsah učiva jako na ostatních základních školách, přičemž osnovy jsou obohaceny židovskou tematikou. Na obou stupních základní školy je kladen důraz na individuální přístup k dítěti.

První stupeň

Podle nového Školního vzdělávacího programu se v první a druhé třídě vyučuje „židovská výchova“ a hebrejšтина společně podle kanadského výukového programu Tal Am čtyři hodiny týdně. V dalších třídách se děti na prvním stupni učí „židovskou výchovu“ dvě hodiny týdně.

Druhý stupeň

I na druhém stupni se děti učí „židovskou výchovu“ dvě hodiny týdně. Cílem židovské výchovy je v šesté třídě rozvinutí a prohloubení znalostí nabytých na prvním stupni. V sedmé třídě se pozornost orientuje na osobnostní rozvoj, systematizaci a prohloubení znalostí, spojených s židovskými tradicemi týdenního, ročního a životního cyklu. V osmé třídě jsou žáci vystavováni větší konfrontaci s dospělým a vnějším světem a zároveň se učí prakticky využívat získané vědomosti. Cílem židovské výchovy v posledním ročníku základní školy je znalostní rozvoj žáků v oblasti historie židovského národa s důrazem na možnosti týmové spolupráce a vlastní prezentace.

3.3.6.2. Gymnázium Or chadaš

Gymnázium je svým zaměřením všeobecné. Cílem školy je poskytnout vzdělání v rámci evropské, české a židovské kultury. Škola je otevřena všem studentům s židovskými kořeny, případně i těm, kteří chtějí poznat židovskou kulturu a tradici formou volitelných seminářů.

Třídy tvoří malé kolektivy a nabízejí osobní přístup.

Výuka probíhá podle osnov MŠMT pro gymnázia, učební plán je však přizpůsoben specifikům gymnázia, tedy výuce základů judaismu a hebrejštiny. V oblasti cizích jazyků škola, kromě povinného anglického a hebrejského jazyka, nabízí francouzštinu a němčinu⁴⁴.

Gymnázium pořádá různé výlety, kulturní akce a vzdělávací projekty s židovskou tematikou. Od všech studentů se vyžaduje dosažení nezbytného znalostního minima, na které v rámci povinné židovské výchovy naváže široký blok povinně volitelných seminářů.

Základní kurz pokrývá tato témata: základní struktura Tanachu a jeho klíčové kapitoly, šabat, svátky a roční cyklus, životní cyklus, hlavní osa židovské historie, Židé v Čechách a na Moravě (včetně hlavních památek), antisemitismus, šoa, sionismus a základní židovské reálie.

Gymnázium Or chadaš se může pochlubit dlouhodobým vysokým procentem (přibližně 70%) úspěšnosti svých žáků při přímácích zkouškách na různé vysoké školy.

3.3.7. Program „Jeden svět“⁴⁵ a „Jeden svět na školách“⁴⁶

3.3.7.1. Letošní festival 2008

Letošní festival Jeden svět 2008 a Česká televize se zapojily do celosvětového projektu „Proč potřebujeme demokracii?“ Hlavním cílem projektu bylo iniciovat pomocí dokumentárních filmů diskusi o demokracii, totalitních režimech a jejich podobách.

Jednotlivé filmy byly zařazené do jednotlivých skupin, přičemž každá z nich zaměřovala svoji pozornost na jinou celospolečenskou problematiku.

V následujícím přehledu uvádím filmy, které byly promítány na letošním festivalu a svým obsahem spadají do tématu mé diplomové práce. Myslím si, že každý z nich je pro studenty SŠ únosný a pochopitelný. Filmy evokují otázky a snahu o pochopení tématu.

Zpráva o Lodži – Baluty⁴⁷

Kategorie: české filmy

Režie: Pavel Štingl

Dvě roviny dokumentu režiséra Pavla Štingla spojuje genius loci někdejšího židovského ghetta - Baluty v polské Lodži. Pamětnice a pamětníci, kteří do něj byli za druhé světové války umístěni, vzpomínají na každodenní život v těchto prostorách. Popisují všechny složky běžného života v ghettu, jež režisér dokládá archivními fotografiemi. Výpovědi se pak vpíjejí do druhé roviny filmu, v níž Štingl ukazuje současnost někdejšího ghetta, které se příliš nezměnilo. Slouží dnes jako ubikace pro sociálně slabší skupiny polského obyvatelstva. Režisér hledá paralely mezi denním rytmem místa, jež dříve pojmulu téměř čtvrt milionu Židů a nyní se stalo útočištěm nemajetných Poláků a Polek. Jaké podoby může mít bydlení a soužití lidí a čím je determinováno? Za jakých podmínek mohou lidé žít a přežívat? Ovlivňuje náš duševní stav místo, kde žijeme, nebo působí silněji ono na nás?⁴⁸

- Didaktické využití:

Na filmu „Zpráva o Lodži – Baluty“ se dá velice dobře studentům vykreslit problematika ghetta a jeho každodennosti. Podle výpovědí účastníků šlo o návrat do „středověkého města“ s některými jeho atributy: zašedlostí, všudepřítomné hnědo-šedo-černé barvy, pochmurnosti, ale i s pocitem permanentního hladu... Podle přeživších se ghetto rovná nejhorší život. V Osvětimi a v Chelme, kam deportace „sperre“ směřovaly, život už nebyl. Tam lidi už nebyli lidmi. Myslím si, že i na tomto úryvku se dá žákům vysvětlit, co znamená německá protižidovská ideologie, a to: „zbavení člověka lidské důstojnosti“, aby si nepřipadal jako člověk.

Pro žáky není důležitá jenom informace o organizaci celého transportu, který začal do Lodže v roce 1941, ale i to, že Židé byli před transportem nejdříve koncentrováni ve Veletržním paláci. Také informace, které v dokumentu zazněly, se dají ve výuce využít z hlediska prolínání se historické paměti a současnosti.

Most přes Wadi

Režie: Barak a Tomer Heymann

Kategorie: celovečerní filmy, vítězný snímek 9 ročník (2007)

V kraji Wadi, který se nachází ve středu Izraele, žijí v těsné blízkosti Židé a Arabové. Po letech násilných konfliktů se rodiče z obou stran rozhodli založit společnou bilingvální a národnostně smíšenou školu pro své děti. Atmosféra prvního školního dne dokazuje, jak radost dětí dokáže obměkčit rodiče, kteří se najednou snesou i se svými „nepřáteli“. Režiséři Barak a Tomer Heymannovi však neodešli, jakmile získali několik optimistických záběrů. Každý státní nebo náboženský svátek znamená pro učitele a rodiče dětí nelehké rozhodování o tom, co je správné a co se mají děti učit. Zatímco izraelské děti mohou chápat modlení při muslimských svátcích spolu s palestinskými spolužáky jako další druh zábavy, tak například státní svátek deklarace nezávislosti Izraele vnáší mezi ně etnické napětí. Přesto tyto děti, zatížené předsudky zatím jen málo, provokují rodiče dotěrnými otázkami a nutí je uvažovat o svých názorech. Nezdá se, že by se děti vzdaly nových přátelství, ale už teď se musejí rozhodovat, zda přijmou za svou toleranci nebo zášť předchozích generací⁴⁹.

- Didaktické využití:

Myslím si, že tento film se dá ve výuce velmi zdárně využít. Zachycuje nejen problematiku kulturní, politickou, problematiku vzdělávání, ale hlavně otázku sociální. Právě tím, že se dotýká dětí, se dá využít v různých rovinách. Film by se mohl stát prototypem proti stereotypům, předsudkům a domnělým představám, kterým jsou někteří z nás více nebo méně vystavováni.

Namísto je také upozornění, že předsudky byla zamořená lidová slovesnost, tedy veršované útvary písňového popěvku, zaříkadla, rozpočítadla a podobně a že poezie jako forma antisemitské propagandy byla zneužívaná už od 19. století⁵⁰.

V našem kulturním prostředí se dá film využít v různých rovinách. Ať už v otázkách integrace romské, vietnamské anebo jiné národnosti do každodenního školského dne, ale i ze sociálního hradiska. Studenti si uvědomí, že i když jsme rozdílní, jsme svým způsobem stejní, protože jsme všichni lidé.

Zapomenuté transporty do Lotyšska

Režie: Lukáš Příbyl

Kategorie: české filmy

Režisér Lukáš Příbyl se ve svém dokumentu věnuje transportům Židů a Židovek do ghetta v lotyšské Rize a do tamějšího lágru Salaspils, o němž se mluví méně často než o jiných pracovních, koncentračních a vyhlazovacích táborech. V roce 1942 do něj bylo deportováno na tři tisíce lidí z Čech a Moravy: mužů, žen a dětí. V dokumentu vypovídají přeživší z Československa, Německa a Rakouska. Jejich příběhy doprovázejí archivní záběry míst, o nichž vyprávějí, fotografie obětí i jejich vrahů a detaily důležitých dokumentů. Vzpomínky deportovaných nepatří pouze dnům naplněným smutkem a krutostí, ale i přátelství, láskám či tématům, jako je sexualita a menstruace. Paměti zpovídanych tak skládají mentální mapu, na níž se nepolarizuje zlo a dobro, ale kde se tyto kategorie proplétají ve vztahu k lidským charakterům, národnostem a k jejich životním motivacím. Film tedy není pouze připomínkou toho, že deportační vlaky odjížděly i na východ, ale především varovným světlem v době, kdy někteří lidé ještě stále zpochybňují holocaust⁵¹.

Problematika všedního dne je zajímavě zpracována v knize „Sexualizované násilí“, která se věnuje ženské zkušenosti z nacistických koncentračních táborů. Výpovědi obsahují ve velké míře vzpomínky na nucenou sexuální práci pro příslušníky SS, sexualizované ponižování, nucenou sterilizaci. Pro mě osobně byla velice zajímavá kapitola věnující se problematice amenorea.

- Didaktické využití:

Tento film je podle mě využitelný ve výuce v různých rovinách. Na jedné straně se dá studentům demonstrovat, jak vypadá lidská odhodlanost ve víře v život, v naději i v podmínkách, kde život přestává existovat, a na druhé straně jak vypadá zneužití moci. Ať už fašistickým, anebo jiným režimem.

- Otázka k zamyšlení: Speciálně k tomuto filmu a pedagogickému využití jsem vnitřně nucená položit otázku, která je v souvislosti s transporty Židů často pokládána. A to, jak je možné, že se Židé při transportech nebránili a nekladli odpor.

Zaprvé, vysvětlené by měly být i základní znaky ideologie. Jako náhle pochopí, že postupné zbavování práv člověka, ať už kulturních, politických anebo jiných, znamená částečné anebo úplné otroctví a podrobení z rezignace, není nutné zodpovídat výše uvedenou otázku.

V této souvislosti je nutné uvést i osobní výpověď paní Evy Morisové, která je podrobněji přiblížena v kapitole 3A, a to, že byla nutná poválečná potřeba vzniku státu Izrael, který souvisí s jejím pocitem, že jednotná vlast je zárukou bezpečí pro židovský národ a že existence tohoto státu dává záruku, že situace se nebude opakovat.

Můj dodatek k výše uvedené otázce je de facto jen úvahou o tom, zda rezignace lidí nebyla více méně určena historickým vědomím a vývojem. Židé byli přes celou historii přenásledováni a na občasnou perzekuce zvyklí. I v tomto čase věřili, jak se dozvídáme z různých výpovědí přeživších, že šlo jen o přechodné období, po kterém se vrátí do svých domovů. A tak se přizpůsobili, ale nevzdali.

Další a velice pravděpodobné vysvětlení podává ve své knize „Modernita a holocaust“ Zygmunt Bauman⁵².

Poukazuje na roli židovských samospráv a participaci těchto orgánů na mechanismu kolektivní zkázy. Soustředění Židů do ghett, které se zprvu mělo jevit jako prostředek ochrany před pogromy, se ukázalo jen postupným a nutným krokem na cestě k deportacím a záhubě⁵³.

Nazi Pop Stars

Kategorie: Snášeniiví ? nesnášeniiví

Režie: James Quinn

Ve filmu je představené kontroverzní hudební teenagerské duo „Prussian Blue“ z Kalifornie. Vypadají jako andílci, ale prosluly radikálními názory otevřeně podporujícími neonacismus. Zpěvačky, dvojčata jsou pod nemalým vlivem své matky a dědečka, který otevřeně popírá holocaust a hákový kříž zaregistroval jako cejch pro svůj dobytek. Zejména matka zaráží svými nenávisnými a nestoudnými rasistickými výroky, namířenými proti Mexičanům a černochem. Děvčata prorazila v Americe se svými texty plnými rasových a nacionalistických motivů a víry v nadřazenost bílé rasy⁵⁴.

Didaktické využití:

Jak by se dal využít tento film ve výuce? Přímo se nabízí více témat na řízenou debatu se studenty:

1. otázka nadřazenosti „bílé rasy“. Témata: dopady takových prohlášení v multikulturním společenství, otázka svobodného projevu a cenzury z demokratického pohledu, neonacismus a jeho propagace, řízená debata na otázku správnosti anebo nesprávnosti legalizované propagandy neonacismu v USA.
2. otázka popírání holocaustu⁵⁵.
3. otázka banalizace zla⁵⁶, obecného alibismu, přehnaná loajálnost.

Nepřítel mého nepřítele

Kategorie: máme právo vědět

Režie: Kevin Macdonald

Ruce válečného zločince Klause Barbieho potřísnila krev tisíců lidí. Za druhé světové války byl velitelem gestapa v Lyonu a do historie vstoupil zejména zatčením a mučením Jeana Moulina, velitele francouzských odbojářů. Po konci války nebyl odsouzen, ale začal nový život s pomocí amerických tajných služeb. Zachránily ho totiž jeho vědomosti a schopnosti, které přišly v atmosféře postupujícího strachu ze světového komunismu velmi vhod. Dokument režiséra Kevina Macdonalda zachycuje život Klause Barbieho, nacistického mučitele, amerického špiona, školitele v krutostech a celoživotního nacisty od doby jeho působení v gestapu přes léta strávená v Latinské Americe až po jeho konec. Autoři filmu poskládali archivní záběry z více než čtyř dekad 20. století dohromady s osobními svědectvími lidí, kterým setkání s Barbiem navždy změnilo život. Snímek nesoudí pouze hrůznou povahu Barbieho, ale především s mučivou výmluvností sahá do svědomí vlád některých západních zemí, když odhaluje principy, jež mnohé z nich po svém válečném vítězství přijaly⁵⁷.

- Didaktické využití:

řízená debata se studenty:

1. Holocaust není jenom smrtí šesti milionu lidí, ale smrtí šesti milionu jednotlivců, osobitých příběhů, snů. Genocida.
2. Postoj západních vlád k židovské otázce.
3. Činnost gestapa v našem prostředí.
4. Norimberský soud.

Lítost a soucit

Režie: Marcel Ophüls

Kategorie: filmy, které změnili svět

Lítost a soucit je velkofilm o francouzské společnosti okupované hitlerovským Německem. Režisér Marcel Ophüls v něm kombinuje dobové záběry s rozhovory s lidmi z nejrůznějších prostředí. Zkoumá psychologii kolaborace a její dopad na francouzskou společnost po válce. Kontroverzní dokument popřel mýtus o jednotném odporu Francouzů proti okupaci a šokoval odhalením míry, v jaké Francouzi kolaborovali s nacisty. První část filmu je doložena prostřednictvím

archivního materiálu – zkoumá pozadí rychlé porážky Francie v roce 1940 a odhaluje všudypřítomný antisemitismus a strach z bolševismu. Druhá část staví dobové záběry do ostrého protikladu se vzpomínkami pamětníků. Ophüls odhaluje neuvěřitelnou lhostejnost, s jakou tito lidé přistupují k důsledkům svých činů, a rozsah, v němž racionalizace a selektivní paměť ospravedlňují kolaboraci. Režisérovým hlavním tématem je přitom lidská povaha a různé druhy reakcí na mezní situace⁵⁸.

- Didaktické využití:

1. Co znamená antisemitismus, antijudaismus, antisionismus, anebo filojudaismus v našem prostředí? Jaké jsou jejich příčiny?
2. Co znamená termín kolaborace?

3.3.7.2. Filmy z minulých ročníků

O zlém snu, Pavel Štingl, 2000, 49 minut

Snímek Pavla Štangla je „dokumentární pohádkou“, která se inspiruje knihou Evy Erbenové: Vyprávěj, mámo, jak to bylo. Autor citlivou formou natočil film o osudech Židů za války a utrpení malé Evy, která jako malá přežila hrůzy holocaustu i pochodu smrti tak, aby mohl být prezentován dětem ve věku kolem deseti let.

Hlas malé vypravěčky se prolíná s dokumentárními snímky z předválečné Prahy, s hranými němými výjevy z rodinného života, se snímky z rodinného alba. Stejným způsobem je zachycen další vývoj - deportace, Terezín, transport do Osvětimi. Do válečných dokumentů a dotáček jsou navíc zdařile vkomponovány archivní snímky z českých hraných filmů. Tato část se již od knižní podoby v mnohém liší - je naučnější - a do filmu vstupuje také autorka, dospělá Eva Erbenová, která rekapituluje průběh války⁵⁹.

- Didaktické využití: Myslím si, že snímek určitě probudí dětskou zvědavost a přijme učitele i žáky, aby se více zabývali tématem holocaustu.

Ó, ty černý ptáčku, Břetislav Rychlík, 1997, 59 minut

Tento film hodnotím jako mimořádně přínosný pro výuku o holocaustu, protože zachycuje problematiku romského holocaustu, ale vypovídá také o znevážení památky mrtvých Romů komunismem. Dokument čerpá i ze svědectví dvou žen, které pobyt v koncentračním táboru přežily.

- **Didaktické využití:** Na tento snímek bych navázala řízenou debatou. Myslím si, že téma „Romové“ bude studentům blízké z hlediska jeho aktuálnosti. Věřím ale, že díky pedagogickému působení, které zahrnuje i výchovní složku, budou studenti na toto téma reagovat odlišně, jak jsme zvyklí mnohdy slyšet ze svého bezprostředního okolí.

3.3.7.3. Doprovodné akce k filmovému festivalu

K filmovému festivalu byl připraven bohatý doprovodný program. Opět uvádím jenom program, který je zaměřen na téma moji diplomové práce:

- Debatní večery ve Francouzském institutu: Snášeliví - nesnášeliví. Debata zaměřená na xenofobii a rasismus. Debata navázala na shlédnuté filmy: Nenávistné pozdravy z Ruska a Nazi Pop stars.
- Debata v kině Atlas s režisérem Pavlem Štinglem po filmu Zpráva o Lodži (Baluty).
- Výstava „Zpráva o Lodži“ ve snímcích Karla Cudlíka v prostorech kina Světozor. Fotograf Karel Cudlík prezentoval kolekci fotografií, které udělal v rámci natáčení dokumentu z Lodže.
- Langhans Galerie: Výstava „Nakreslená genocida.“ Kresby dětí ve věku 6 -18 let ze západosudánsého Dárfuru. Kresby jsou alarmující výpovědi o konfliktu, který se dětem nesmazatelně zapsal do paměti.

Didaktické využití:

Doprovodný program poskytl široké spektrum témat, které se dá uplatnit ve výuce na školách ve výchovně orientovaných předmětech. Myslím si, že i když doprovodné akce nenavštívili přímo žáci a studenti, pro vyučujících jde o akce, z kterých mohou následně čerpat při výuce. Řízená debata, která zpravidla navazovala na výstavy nebo zhlédnuté filmy, může poskytnout výrazné vodítko pro navázání debaty ve třídě.

3.3.7.4. „Jeden svět na školách“

Festival Jeden svět zastřešuje i akci: „Jeden svět na školách.“ Filmy jsou rozděleny do dvou kategorií. Jeden svět dětem, určený pro nižší ročníky ZŠ, a Jeden svět pro studenty, který je koncipován pro vyšší ročníky ZŠ a pro studenty SŠ.

Organizace také pořádá semináře pro pedagogy. Jejich cílem je seznámit vyučující s metodami práce s dokumentárním filmem tak, aby dokázali uvedenou problematiku efektivně integrovat do vlastní výuky. O diskuzi a následnou zpětnou vazbu od žáků se pak postará přímo vyučující, který se do projektu zapojí.

Základ seminářů pro učitele je tvořen projekcí jednotlivých dokumentárních filmů, seznámení se s metodikou práce s dokumentárním filmem. Seminář zprostředkuje i besedy s hosty, kteří jsou přímo odborníky na dané prezentované téma.

- Didaktické využití:

Za velmi přínosné pokládám fakt, že pozornost je soustředěna jak na žáka/ studenta, tak na učitele. Určitě je efektní, když studenti na škole zhlédnou film zaměřující se na určitou problematiku, ale mnohem přínosnější je následná práce učitele se žáky. Proto je výborné, že k celému projektu existují již vypracované metodiky, postupy a didaktické materiály, které po provedení zabezpečí lepší pochopení zhlédnuté projekce u žáků/studentů.

3.3.8. Vybraná synagoga, galerie, muzea, památník a občanské sdružení

Vybraný památník:

3.3.8.1. Lidice⁶⁰

Památník Lidice jsem vybrala jako prototyp, který může sloužit ve své činnosti jako vzor.

Komplex památníku Lidice jsem do své diplomové práce vybrala se dvou důvodů.

Zaprvé: na základě výjimečnosti současného zpracování prezentace a také proto, že bývalé město se stalo památníkem kvůli svojí statečnosti a nevinnosti zároveň⁶¹.

Zadruhé: památník Lidice je od roku 2006 akreditovanou vzdělávací institucí a příspěvkovou organizací Ministerstva kultury ČR. To jí dovoluje vypracovávat vzdělávací materiály, organizovat specializované semináře věnované problematice německé okupace, persekuce a československého odboje, které jsou určeny zejména učitelům dějepisu, výchovy k občanství nebo jiných humanitních vyučovacích předmětů.

I dnes je komplex památníku Lidice stále nejmodernější institucí svého charakteru.

Posláním Památníku Lidice se tedy stala péče o trvalé uchování vzpomínky na vyhlazení obce dne 10. června 1942.

V rámci vzpomínkových akcí je v areálu památníku každoročně dne 14. června organizované setkání, které slouží jako pietní akt a vzpomínka na vyhlazení obce Lidice.

V pietním areálu Lidice se nacházejí tři instituce:

Památník Lidice

Muzeum památníku Lidice

Lidická galérie

Památník Lidice připravil pro pedagogy tyto semináře:

„Co je to fašismus a nacismus“

„Příběh české vsi Lidice“

„Odbojová činnost na území Protektorátu a nacistická represe“

Vzdělávacím cílem těchto seminářů je pomoci pedagogům využívat Lidice a jiná památná místa jako místa vhodná k výchovnému působení na mládež a k exkurznímu vyučování.

První dva semináře probíhají v prostorách Lidické galerie. Seminář: „odbojová činnost na území Protektorátu a nacistická represe“ probíhá v prostorách věznice Památníku Pankrác.

Na závěr každého semináře probíhá debata, ve které se věnují účastníci zhodnocení semináře, což dává vzdělávací instituci Památníku Lidice zpětnou vazbu a konkrétní podobu toho, na co se ještě v seminářích soustředit.

První dva uvedené semináře jsou zakončeny prohlídkou audiovizuální expozicí v muzeu Památníku Lidice a exkurzí po pietním území, spojenou s odborným výkladem.

- Program jednotlivých seminářů:

„Co je fašismus a nacismus“

V rámci tohoto semináře se pedagogové seznámí s tématy jako: „Charakter Česko-Slovenska (tzv. druhá republika)“, „Činnost a cíle Obrany národa a podoby nacistické pomsty za odbojovou činnost“ a „Lidická tragédie, její viníci i oběti“

„Příběh české vsi Lidice“

V rámci tohoto semináře se pedagogové seznámí s tématy jako: „Co byl protektorát a jak se v něm žilo.“ Zvláštní pozornost je pak věnovaná příběhu Lidic a lidické tragédii.

Součástí tohoto semináře je i beseda s pamětníci lidické tragédie.

„Odbojová činnost na území Protektorátu a nacistická represe“

V rámci tohoto semináře se pedagogové seznámí s tématy jako: „Protektorátní vězeňství se zřetelem na činnost pankrácké věznice“ a „Odbojové organizace a paraskupiny na území Protektorátu a organizační struktura nacistického potlačovacího aparátu“

- Didaktické využití:

Uvědomuji si, že ne každého vyučujícího problematika holocaustu zajímá. Právě proto je tady širší nabídka seminářů, výstav, workshopů, vzdělávacích materiálů, ale i dokumentárních filmů, které mohou pomoci učitelům najít vlastní cestu výuky o problematice holocaustu a jejich následní interpretaci i lepší pochopení problematiky studentům. Všechny vyjmenované postupy umožňují učitelům lépe proniknout do podstaty výchovno - vzdělávacího procesu a ujasnění základních problémů, které se vážou na určité historické období.

Další akce památníku Lidice:

- „Lidice pro 21. století“

Velmi zajímavou akcí, kterou organizuje každoročně Památník Lidice ve spolupráci s Vojenským historickým ústavem Praha a Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy, je soutěž „Lidice pro 21. století.“ Myslím si, že tento projekt je mimořádným zobrazením snahy lidí o uchování paměti národa a propojením historie s budoucností, která je vkládaná právě do tvorby a fantazie dětí. Soutěž je určena dětem a mládeži z celého světa. Je tedy vyhlašovaná pro česky, anglicky, německy, rusky a italsky mluvící děti ve věku 11 - 18 let.

Popis soutěže

Soutěž je rozdělená do dvou částí, přičemž každá z nich má svoje podskupiny.

písemné vyplnění vědomostního testu, jehož otázky jsou zaměřené na okolnosti lidické tragédie a na události 2. světové války u nás i ve světě.

zpracování volného literárního útvaru na zadané téma. Tato práce nesmí překročit 2000 znaků, kratší být může.

Závěrečné pořadí se sestavuje ze součtu výsledků z prvního a druhého kola. Slavnostní vyhlášení výsledků proběhne v Památníku Lidice.

Kontakty, Vyhlášovatelé, Záštitá, Zpracovatel metodiky soutěže⁶²

Akci, jako je táto soutěž mohu jenom doporučit. Připadá mi velmi užitečně a efektivně.

3.3.8.2. Občanské sdružení Židovský památník Černovice a jeho vzdělávací projekt⁶³

Dennl Michal - výtvarník, autor památníku, spoluautor pedagogických publikací a vedoucí projektu OS ŽPČ

PhDr. Skácelová Jana - pedagoška Masarykovy univerzity Brno, vedoucí týmu pedagogů a spoluautorka pedagogických publikací.

Židovský památník Černovice vznikl jako výsledek snahy a velkého snu Michaela Deimla, který ve spolupráci s Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky komplex navrhl a vybudoval. Černovický památník není postaven na autentickém místě pozůstatků genocidy. Černovice jsou naproti tomu příkladem toho, co se nazývá „periferie holocaustu.“ Je to jedno z tisíců historicky nevýznamných míst v Evropě, jejichž význam z hlediska holocaustu spočívá v tom, že v nich žili potomci pozdějších obětí.

Památník byl odhalen 10. listopadu 2002 u příležitosti 60 výročí deportace tamního židovského obyvatelstva do nacistických koncentračních táborů.

Od roku 2005 je každoročně v areálu uspořádán pedagogický seminář.

Cílovou skupinou programu jsou žáci a učitelé základních a středních škol⁶⁴.

Hlavním cílem je na jedné straně připravit žáky v oboru dějepis, občanská výchova, jazyk, zeměpis, estetické předměty na mezipředmětové projekty a na straně druhé připravuje učitele na to, jak integrovat Pedagogický program Černovice do výuky. Svým komplexním zaměřením také odpovídá základním myšlenkám rámcového vzdělávacího programu.

Pro celý projekt se podařilo týmu Michaela Deimla navázat spolupráci s PhDr. Janou Skácelovou z katedry občanské výchovy na pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

Výsledkem jednoroční spolupráce je inovativní pedagogický program a dvě pedagogické publikace. Pedagogická příručka a Pracovní listy.

- „Pedagogická příručka“ a „Pracovní listy.“

Pedagogická příručka je určená vyučujícím. Mimo jiné obsahuje formulaci cílů jednotlivých cvičení, návrhy postupů k jejich dosažení, soupis pomůcek, časové údaje etc.

Pracovní listy určené žákům obsahují konkrétní úlohy. Cílem není jen zprostředkování dějin, ale prohloubení schopnosti vcítit se do situace lidí, kteří v této době žili.

Emocionální oslovení, individualizace obětí a seznámení se s jejich osudy je klíčem pro porozumění doby.

3.3.8.3. Občanské sdružení AISIS

- Program Tváří tvář historii⁶⁵.

Vzdělávací program „Tváří tvář historii“ je českou verzí mezinárodního kurzu „Facing history and Ourselves“, který vznikl v roce 1976 v USA. Jedná se o vzdělávací program, jehož prvořadým cílem je propojení historie a dějepisu se současností. Reflektuje především případy extrémního lidského chování. Jeho smyslem je výchova k mírovému a obohacujícímu soužití v různorodé společnosti. Česká verze programu funguje od roku 2002 a je v souladu s probíhající kurikulární reformou. Je součástí vzdělávací oblasti „Člověk a společnost“.

Program je akreditován MŠMT jako program DVPP pro učitele pražských škol.

Nabízí originální metodiku a materiály pro efektivní výuku historie a společenských věd. Organizátoři ale věří, že mezipředmětový přístup a zapojení vyučujících všech předmětů může programu více pomoci.

Program má charakter dvou víkendových vzdělávacích seminářů v rozsahu 40 hodin.

3.3.8.4. Pinkasova synagoga⁶⁶

Návštěvu vybrané synagogy bych zahrnula do didaktického programu. Jde o nesmírně zajímavou a podněcující instituci.

Interiér synagogy je tematicky rozdělen dvěma stálými expozicemi:

- Památník v Pinkasově synagoze
- Expozice dětských kreseb z Terezína

- Památník v Pinkasově synagoze

Památník obětí holocaustu v Pinkasově synagoze je dlouhým náhrobním nápisem připomínajícím jména českých a moravských Židů, jimž nemohl být vztyčen náhrobní kámen.

Dnešní stavba pochází z roku 1535. Jde o druhou nejstarší pražskou synagogu⁶⁷. Vystavěla ji rodina Horoviců jako soukromnou modlitebnu pro vlastní potřebu. V poválečných letech byl v synagoze zřízen Památník českých a moravských Židů, kteří se stali oběťmi nacistické perzekuce. Od této doby je známý jako „Památník 77 297“⁶⁸.

Synagogální interiér byl navržen Václavem Boštíkem (1913) a Jiřím Johnem (1923–1972). V letech 1992-1996 bylo na 80 000 jmen obětí, které za nacismu zahynuly, ručně přepsáno na stěny synagogy⁶⁹.

Zdi interiéru jsou pokryté jmény obětí holocaustu s jejich daty narození a smrti. Skutečné datum úmrtí je ve většině případů neznámé, a proto je nahrazuje datum deportace do ghatt a vyhlazovacích táborů na východě, které je většinou poslední informací o obětech. Jména obětí jsou členěna podle posledního bydliště před deportací či zatčením a v rámci tohoto členění jsou napsána abecedně podle příjmení jednotlivých rodin⁷⁰.

- Expozice dětských kreseb z Terezína

Na koncept připomínky obětí holocaustu navazuje rovněž stálá expozice dětských kreseb z Terezína, která je od května 1997 umístěna v prvním patře synagogy. Příběh začíná reflexí událostí, které nastaly po 15. březnu 1939. Následuje líčení transportů do terezínského ghetta, zahájených 24. listopadu 1941. Další oddělení tvoří kresby všedního života v ghettu a života v tamních dětských domovech, tzv. heimech, které zobrazují i události, jako jsou oslavy svátků, sny dětí o domově a jiné.

Hodiny kreslení zaujímaly v rámci výuky dětí v Terezíně, která ovšem z větší části probíhala tajně, jisté výsadní postavení, neboť byly výsledkem propracované pedagogické koncepce. Kresba byla chápána jako klíč k poznávání a osvojování si základních principů komunikace, byla v tomto pojetí prostředkem k sebevyjádření, uvolnění fantazie a emocí. Z tohoto hlediska působila výuka kreslení zároveň i jako terapie, která pomáhala dětem lépe snášet život ve skličující každodenní realitě ghetta⁷¹.

- Didaktické využití:

Myslím si, že návštěva Pinkasovy synagogy má pro studenty velký význam. Nejde jen o působivost interiéru, ale i o celkovou atmosféru, která je vytvářena spojením „výstavního“ prostoru synagogy a expozicí dětských kreseb z Terezína. Co se týče projektů, které se dají na základě návštěvy prezentovat, jde skutečně o „nevyčerpatelnou studnici“ nápadů. Například je možné porovnat Pinkasovu synagogu jako památník holocaustu s jinými památníky židovské kultury, nebo se může studentům vysvětlit analogie persekuce na dnešní neonacistické hnutí.

Taktéž si myslím, že exkurzní vyučování, tedy výuka v terénu, jakou je například návštěva muzea synagogy, kostela, pietního místa nebo jakéhokoli historického objektu má pro žáky/studenty význam z více

hledisek. Jednak, jde o pochopení faktu, že historie se neděje jen v čase, ale taky v prostoru.

Jednak zastávám názor, že přímo na místě, které má z hlediska společnosti upozornit na „odvrácenou tvář našeho bytí“, se lépe uplatňuje výchovný element výuky a interakce učitel - žák.

3.3.8.5. Galerie Roberta Guttmanna⁷²

Nasledující galerie je zajímavá z hlediska pořádaní výstav, věnujících se otázce života a tvorby významných Židovských občanů. Galerie se taky zabývá výstavami, které mapují židovskou historii, zejména otázku holocaustu.

Svou dnešní činností navázala galerie na období působení v letech 1945 až 1948, kdy mělo Židovské muzeum v Praze vlastní výstavní prostor pro prezentaci krátkodobých tematických výstav. Otevření nové galerie bylo dlouho očekávanou událostí.

Výstavy se zaměřují především na domácí židovské umělce konce 19. a první poloviny 20. století, současně však je cílem galerie prezentovat také výstavy historické, které dokumentují různé etapy židovského obyvatelstva z Čech a Moravy.

- Vybraný seznam tematických výstav:

„Od té doby věřím na osud...“ Transporty protektorátních Židů na území Polska v letech 1941 – 1942

„Od té doby věřím na osud...“ Transporty protektorátních Židů do Pobaltí v r. 1942

Bestii navzdory: Židovské muzeum v Praze 1906-1940

Pražské ghetto v obrazech

Adolf Kohn - Malíř pražského ghetta

Vražda v Polné - výstava ke 100. výročí Hilsnerovy aféry

Příběh rodiny Kolbenů

- Didaktické využití:

Každá z výše uvedených výstav je zaměřena jiným směrem. Jednu věc mají ale společnou. Jde o tematizaci, která zachycuje problematiku holocaustu, antisemitismu, perzekuce. Expozice přibližují příběhy konkrétních lidí, kteří se né svoji vůli stali účastníky tragických udalostí a byli svědky úplné ztráty lidské důstojnosti. Na jednotlivých výstavách se dá poukázat na to, že problémy ve společnosti začínají nenápadně a můžou při souhře více negativních faktorů vést až ke „ konečnému řešení.“ Myslím si, že žáci a studenti, jakožto mladí progresivní lidé, mají pro jakoukoli formu útlaku zvýšenou vnímavost. Jde jen o to poukázat nenásilnou formou na negativní společenské jevy. Alibismus nebo banalizace zla může být začátkem.

- Didaktické využití mimoškolních institucí:

Myslím si, že spolupráce škol a mimoškolních institucí na výchovně - vzdělávacím procesu žáků/ studentů je přínosná a neopominutelná. Škola, ale i jednotlivý učitel tak může čerpat inspiraci, využívat bohaté informační zdroje daných institucí zaměřených na dějepisnou výuku. U návštěvy výše uvedených institucí se žáci/studenti seznamují s hmotnými památkami a s historickými originály. Při klasické výuce ve třídě se tyto památky dají využívat jen v reprodukované formě, což jim nebere nic na jejich hodnotě, ale tváří v tvář místu, se kterým se pojí, mají větší emocionální nádech.

K další formě spolupráce, která se jeví jako velmi efektivní, náleží odborné přednášky, semináře, besedy pořádané výše uvedenými, mimoškolními institucemi. Do této kategorie bych zařadila i sborníky a publikace, které mohou významně obohatit výuku ve škole.

Za důležité pokládám také oboustrannou připravenost na návštěvu. Ať už pracovní listy, které některé instituce v předstihu učitelům zasílají, pracovní listy na místě nebo komplexní informace poskytnuté přímo vyučujícím žákům/studentům ve třídě před návštěvou.

3.3.9. Izraelské velvyslanectví v Praze⁷³

Práce kulturního oddělení vychází z Programu kulturních, vzdělávacích a vědeckých výměn mezi vládou České republiky a vládou státu Izrael.

Velvyslanectví také spolupracuje se Vzdělávacím centrem Židovského muzea v Praze a s dalšími kulturními a vzdělávacími institucemi v ČR a v Izraeli⁷⁴.

Kulturní oddělení pořádá výstavy, koncerty, divadelní představení, každoročně zajišťuje izraelskou účast na filmovém festivalu Febiofest a na knižním veletrhu Svět knihy.

Přehled akcí za rok 2007:

Divadlo a tanec

Vystoupení folklórní skupiny „Hora Rišonim“ na Pražském jarmarku

Hudba

- Didaktické využití:

Návštěvu žáků/ studentů na akcích, které se vyznačují multikulturním zastoupením, považují za velmi zdárné akce. Studenti se setkávají s jinými zvyklostmi, návyky, jídlem, hudbou, a nenásilně tak vstřebávají informaci, že „odlišné“ neznamená špatné nebo nebezpečné.

3.3.10. Památník Pankrác

Mezi památná místa z období nacistické okupace v Praze s největším počtem obětí se řadí právě tato věznice. Představuje tragický památník let 1939 -1945.

Budovu věznice Krajského soudu zabralo gestapo již 15. března 1939 a za šest let tudy prošly desetitisíce českých vězňů⁷⁵.

Německá okupační správa zde zřídila vyšetřovací vazbu Německé kriminální policie gestapa. Dne 15. 4. 1943⁷⁶ říšský ministr spravedlnosti nechal v objektu věznice Pankrác zřídit popravčí místnost "sekyrárnu" a zařízení k vykonávání poprav stětím gilotinou⁷⁷. Popravovalo se obvykle každý čtvrtek a nebo pátek po 16. hodině. Poslední poprava vykonaná ve věznici se konala 26. dubna 1945. Gilotina byla posléze „gestapáky“ svržena v noci z Karlova mostu do Vltavy. Po osvobození byla gilotina nalezena a vytažena.

Kromě věznice na Pankráci mělo gestapo v Praze ještě poboční věznici na Karlově náměstí a mimo Prahu Malou pevnost Terezín.

V roce 1946 byl vydán dvoudílný sborník „Žaluji – Pankrácká kalvárie.“ V něm byly soustředěny desítky osobních svědectví bývalých pankráckých vězňů, fotografie vězňů, kresby, které vznikly v pankrácké věznici, i dokumentární snímky sekyrárny a některých esesáků. Sbírkou obsahuje i řadu posledních dopisů, které napsali k smrti odsouzení svým rodinám⁷⁸.

- Didaktické využití:

Návštěvou památníku Pankrác bych žáky/studenty seznámila s tzv. odbornou exkurzí. Myslím si, že tento druh exkurze je vhodný pro nenásilné zprostředkování informací plynoucí z přímého pozorování předmětů a historického obsahu daného místa. Výchovně vzdělávací cíl se dá organizovat buď tematicky, kdy pozornost zaměřujeme na látku jednoho tematického celku, anebo se zaměřujeme komplexně a exkurzi orientujeme vícepředmětově.

3.4. Výběr některých publikací zachycujících problematiku holocaustu určených pro SŠ

V této kapitole se věnuji publikacím, které mi přijdou zajímavé z hlediska jejich využitelnosti na školách.

3.4.1. Naděje, dokumentace holocaustu. Projekt Gymnázia Boskovice a Muzea Boskovice, 2005.

Projekt ve formě nosiče CD, který se mi v rámci přípravy mé diplomové práce dostal do rukou, mě silně oslovil. CD „Naděje, dokumentace holocaustu“ je výsledkem aktivity studentů boskovického gymnázia. Základním impulzem ke vzniku projektu se stala jedna z putovních výstav Informačního a vzdělávacího Židovského centra v Praze.

Po zhlédnutí této výstavy bylo pár studentů natolik zasaženo tématem, že se rozhodli odhalit jednu z tváří boskovické historie.

Práce je rozdělená do dvou celků:

1. celek zahrnuje dokumentární film o historii Boskovic, zaměřený na historickou etapu dvanácti let nacistického teroru. Tato etapa zahrnuje i vzpomínky přeživších na transport do Terezína (1 . 4.1942), následnou „sperre“ do Osvětimi, Buchenwaldu, Sobiboru, ale i situaci, která nastala po „osvobození“ a návrat asi dvaceti přeživších do Boskovic.

2. celek má silně emotivní charakter. Jde o výpovědi tří přeživších, narozených v Boskovicích:

Paní Eva Moris: s rodiči emigrovala do Velké Británie. Podařilo se jim to 31. 3. 1939. Šlo o poslední povolený odchod lidí z Francie do Velké Británie bez víza. Po tomto datu byli lidé posíláni zpátky. Paní Moris svoji výpověď vztahuje i k poválečné potřebě vzniku státu Izrael, který souvisí s jejím pocitem,

že jednotná vlast je zárukou bezpečí pro židovský národ a že existence tohoto státu dává lidem záruku, že se situace nebude opakovat.

Pan Erich Brull: zaměřil svoji „výpověď“ na okolnost, jak se mu podařilo utéci z Osvětimi a jak přežil tzv. „pochod smrti.“

Pan Kurt Ticho: svoji „výpověď“ zaměřil na okolnost, jak se mu podařilo v době vzpoury v roce 1943 utéci z tábora Sobibor. V této souvislosti je v příběhu zaměřena pozornost i na tzv. skupinu „spravedliví mezi národy.“ Šlo o lidi, kteří pomáhali občanům postiženým nacistickým terorem i na úkor vlastního bezpečí.

Didaktické využití: Celý projekt je mimořádně emotivně ladený, to je ale úkaz, který se vždy pojí s osobními výpovědmi přeživších. Myslím si, že tento dokument je vhodný pro studenty SŠ a VŠ. Mnohé informace nejsou mladší děti schopny pochopit, nakolik jejich psychika není ještě připravená konfrontovat se s pohledem na tvrdou realitu. Proto je třeba vždy dbát na to, aby způsob podání byl přizpůsoben věku žáků.

3.4.2. Je mojí vlastní hradba ghett?

Didaktická analýza: Kniha „Je mojí vlastní hradba ghett?“ není učebnicí. Ve výuce se ale dá využít jako doplňková četba k danému tématu. Obsahuje krátké básně, prózu a kresby terezínských dětí, které velice rychle dospěly. Vybrané statě vypovídají nejen o osudech svých autorů, ale také o celém životě za hradbami pevnostního města. Myslím si, že vzhledem k tomu, že jde o autory v rozmezí věku 15 - 18 let, bude tvorba studentům blízká. Svým námětem může děti výrazně zasáhnout v kladném slova smyslu, protože všeobecně mládež v tomto věku hloubá po smyslu života a existencionálních otázkách, které jsou v knize vysoce zastoupeny.

Základ této publikace je tvořen z textů časopisu „Vedem.“ Mezi zachovanými literárními pracemi z ghetta je tento časopis jedinečným a nejcennějším dokladem o terezínských dětech.

Všichni z bloku L 417, kteří se podíleli na výrobě časopisu, až na malé výjimky zahynuli i se svým milovaným profesorem Valtrem Eisingerem⁷⁹.

Ucelené publikace se autoři před rokem 1989 z ideologických důvodu nedočkali. „Poúnorový antisemitismus“, někdy skrytý, jindy - jako při politických procesech v 50 letech, nepokrytě stavěný na obdiv, bránil zveřejnění našich mladých literárních pokusů z Terezína.⁸⁰“

Od roku 1973 se šířila publikace jenom jako samizdat. Součastá kniha je oproti samizdatovým vydáním doplněná o početná vyobrazení, v jejichž prospěch byly vynechány i některé texty.

3.4.3. Holocaust. Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách.

Publikace, se kterou jsem se seznámila, je příručkou určenou učitelům. Obsahuje přehledně koncipované dějiny holocaustu Židů, ale i jiných perzekuovaných jedinců v českých zemích a v Evropě.

Didaktická analýza: Z mého osobního hlediska bych tuto knihu doporučila i studentům SŠ jako doplněk učiva k problematice holocaustu, protože již jenom obrazová příloha, tabulky zařazené v textu a fotografie mají hluboce výpovědný charakter a vhodně doplňují předložený text.

3.4.4. Holocaust: Ztracená slova.

Tato kniha vás svou silnou a emotivní výpovědí přenese zpět do doby, kdy se v Německu dostali k moci nacisté a začali s pronásledováním Židů. Přečtěte si více o cestě Adolfa Hitlera k moci, o zřúdném, brutálním násilí holocaustu, ale především o mužích a ženách, kteří se stali oběťmi Hitlerova zvráceného plánu. V knize naleznete množství autentických rozhovorů, úryvků z dobových

dokumentů, ale i více než 150 dobových fotografií a ilustrací a také mnoho přehledných map⁸¹.

Didaktická analýza:

Publikaci bych doporučila až studentům SŠ, protože v knize jsou zařazeny velice expresivní obrazové dokumentace, které nejsou vhodné pro mladší žáky.

Knih je působivá, přehledná, srozumitelná a co je důležité, podpořená mapami, obrazovou přílohou i dobovými karikaturami, což pokládám za oživující.

Myslím si, že i barevné odlišení textu, marginálií a různých vsuvek celkově zpřehledňuje danou publikaci a vhodně doplňuje celý text.

V rámci publikace nalezneme čtenář i slovníček pojmů, rejstřík pojmů, soupis významných osobností pojících se s problematikou.

Na konec bych uvedla, že i když nejde o rozsáhlou publikaci, má význam z hlediska zdárného přehledu, což bylo určitě i autorčiným záměrem.

3.4.5. Cesta - cíl neznámý. Čítanka.

Autorky čítanku koncipovaly tak, aby byla dostupná co nejširšímu spektru čtenářů. Je tedy určena vyspělejšími žákům základních škol, studentům středních škol, všem čtenářům, kteří se zajímají o problematiku holocaustu, ale i čtenářům, kteří jsou problematikou holocaustu naprosto nedotčení. Prioritně je ale určena jako čítanka pro SŠ.

Text knihy je členěn do čtyř kapitol, přičemž všechny zachycují osudy lidí postižených holocaustem a nacistickým terorem.

První kapitola se jmenuje: Motýli tam nežili. Texty uvedené v této kapitole pocházejí od dětí, které byly deportované do Terezína a zahynuly v Osvětimi, nebo se nějakou šťastnou náhodou zachránily před smrtí. Jde o dětskou poezii, která má s dětstvím ale pramálo společného.

Druhá část nese název: Přežili svůj holocaust. Myslím si, že texty byly vybrány autorkami tak, aby pokryly co nejširší spektrum příběhů o tom, jak bylo možné holocaust přežít. Právě tato část je podle mého názoru nejemotivnější.

Následuje kapitola „Spravedlivý mezi národy.“ Tato část se věnuje příběhům, které popisují lidi, kteří se snažili pomoci těm, kteří to potřebovali. Podle mého názoru je právě tato kapitola vhodná k výuce občanské výchovy a k výchově vůbec, protože se zabývá humanitou a lidstvím v nás a zároveň věří, že „dobrý člověk žije.“

Poslední kapitola se věnuje spisovatelům, kteří vypovídají. Zahrnuje osobnosti jako Karla Čapka, T. G. Masaryka, Arnošta Lustiga a jiných významných osobností.

Didaktická analýza:

Osobně bych publikaci doporučila až studentům SŠ nebo žákům ve vyšších ročnících druhého stupně. Čítanka má velice emotivní charakter, takže si myslím, že některé statě jsou pochopitelné jen pro vyzrálé čtenáře.

Text publikace je flexibilní, a tak se dá použít nejen při výuce dějepisu, občanské nauky, ale i v jiných výchovně-vzdělávacích předmětech.

Za každým textem v čítance následují úkoly, otázky a náměty k zamyšlení, které předchozí text reflektují a nutí čtenáře, aby se nad textem zamysleli, naučili se vyjadřovat své argumenty a názory a vcítili se do myšlení jiných lidí.

3.5. Vyhodnocení

Pro tuto kapitolu jsem se snažila zvolit tituly, které zachycují problematiku holocaustu z více rovin.

Po jejich pečlivém přečtení bych je doporučila pouze studentům na SŠ jako doplňkovou četbu k výuce a všem lidem starším 15 let.

Čítanku o holocaustu bych ale doporučila používat i ve vyšších ročnících ZŠ.

Knihy, které tady prezentuji, mě svým způsobem vnitřně zasáhly a obohatily a pevně věřím, že stejné pocity vyvolá jakákoli četba o problematice holocaustu i u studentů.

Určitě bych ale studentům doporučila přečíst si publikaci vydanou Židovským muzeem v Praze - Židé dějiny a kultura, která zachycuje židovské

dějiny a myšlení od biblickým dob do současnosti, věnuje se persekuci a vyhlazování židů za 2. světové války a seznamuje čitatele se židovskou tradicí. Autoři knihu uzpůsobili českému prostředí.

Za velice dobrou učební pomůcku pro učitele považuji publikaci Tatjany Šiškové *Výchova k toleranci a proti rasismu*⁸². Publikace obsahuje texty o antisemitismu, rasismu, zaměřuje se i na problematiku menšin a obsahuje modelové hodiny pro studenty.

4. Dotazníková akce na SŠ a SOU

V této části mé diplomové práce se věnuji komparaci výuky týkající se problematiky holocaustu na třech různých středních školách v Praze.

Vybrané střední školy:

Střední odborné učiliště ekonomické s maturitou⁸³

Obchodní akademie⁸⁴

Gymnázium Or chadaš⁸⁵

Každá z těchto škol vyučuje dějepis podle dosavadních platných osnov pro SŠ a SOU (RVP pro SŠ a SOU jsou v přípravě), přičemž hodinová dotace výuky je různá.

Studentům jsem zadala dotazník, na základě kterého jsem provedla komparaci zájmu a vědomostí týkající se problematiky holocaustu na školách. Uvědomuji si, že výsledky nejsou stoprocentně směrodatné, protože jsem porovnávala vždy jen jednu školu ve vybraném typu středních škol, ale výsledky, které jsem z dotazníkové akce získala, jsou odpovědí na moji otázku: Jak studenti rozumí základní problematice a pojmům pojícím se s problematikou holocaustu.

1. Co víte o Hilsnerově aféře?
2. Existuje dnes antisemitismus? Vysvětlete pojem „antisemitismus“.
3. Vysvětlete pojmem „pogrom“. Uveďte příklady.

4. Vysvětlete pojem holocaust.
5. Co znamená v češtině slovo „holocaust“.
6. Vysvětlete pojem „šoa“.
7. Co znamenalo v nacistické terminologii „konečné řešení židovské otázky“?
8. Jakou znáte knihu týkající se problematiky holocaustu?
9. Jak se liší ghetto od koncentračního tábora? Uveďte příklady.
10. Kdy vznikl stát Izrael? Na jakých principech vznikl stát Izrael?

4.1. Střední odborné učiliště ekonomické s maturitou

Na základě vyhodnocených dotazníků a osobní konzultace s vyučujícím třídy, ve které jsem dotazník zadala, Mgr. Vagenknechtem, můžu říct, že studenti mají znalosti na úrovni ZŠ.

Na SOU se dějepis vyučuje pouze jeden rok. Vzhledem k této skutečnosti nejsou studenti povinni si zakupovat jakoukoli učebnici dějepisu a jsou odkázáni na výklad a aktivitu vyučujícího⁸⁶.

U výkladu se používá výrazně tzv. „elementarizace“, kdy se složitý společenský jev vysvětluje jednoduchými, základními poučkami nebo příkladem.

V třídě vládne převážný nezájem o výuku.

Vyhodnocení dotazníku: 1. ročník, 26 studentů

Co víte o Hilsnerově aféře?

Na tuto otázku neodpověděl ani jeden student.

Existuje dnes antisemitismus? Vysvětlete pojem „antisemitismus“.

Odpověď „ano“ volilo 13 studentů, odpověď „ne“ 2 studentů, zbytek třídy odpověď neuvedl.

Pojem antisemitismus byl v 7 případech charakterizován jako nenávisť vůči Židům, ve 2 případech jako nenávisť vůči náboženství a vírám a ve čtyřech případech jako nenávisť vůči menšinám.

Vysvětlete pojem „pogrom“. Uveďte příklady.

Na tuto otázku neodpověděl ani jeden student.

Vysvětlete pojem holocaust.

Pojem byl v 8 případech charakterizován jednoslovně jako: „vyhlazení plynem.“ Ve čtyřech případech jako „systematické vyhlazování“ a v jednom případě se pojem holocaustu ztotožňoval s pojmem antisemitismus.

Co znamená v češtině slovo „holocaust“?

Na otázku uvedlo deset studentů odpověď „nevím“ a deset studentů odpovědělo jednoslovně pojmem „vyhlazení.“

Vysvětlete pojem „šoa“.

Na tuto otázku neodpověděl ani jeden student.

Co znamenalo v nacistické terminologii „konečné řešení židovské otázky“?

Pojem byl v 8 případech charakterizován jednoslovně jako „vyhlazení,“ v jednom případě byla uvedena odpověď, že „jde o naprosté odstranění židovské populace ze světa“.

Jakou znáte knihu týkající se problematiky holocaustu?

Čtyři studenti uvedli knihu „Norimberský denník“.

Jak se liší ghetto od koncentračního tábora? Uveďte příklady

Odpověď, že ghetto je „přestupní“ stanice k táboru smrti si zvolili dva studenti. Tři studenti rozuměli pojmům správně, ale nedokázali je správně definovat. Příklady nebyly uváděny vůbec.

Odpověď jako: „ghetto je místem, kde se nejčastěji schovali negermani,“ si zvolili dva studenty.

Kdy vznikl stát Izrael? Na jakých principech vznikl stát Izrael?

Ve dvou případech byl uveden rok vzniku Izraele v roce 1946, jednou v roce 1948, dvakrát v roce 1951. Principy vzniku uvedeny nebyly, ve čtyřech případech bylo ale uvedeno, že jde o „stát Židů.“

4.2. Zhodnocení:

Odpovědi studentů mě nepřekvapily, protože jsem očekávala podobné charakteristiky pojmů. Studenti mají skutečně znalosti na úrovni ZŠ, a to ještě mizivě. Do dotazníkové akce se zapojila přibližně polovina studentů ze třídy, zbytek na dotazník nereagoval nebo odpověděl maximálně na jednu až dvě zadané otázky.

Na otázku 1, 3, 6 a 10. jsem neočekávala žádné odpovědi. Byla jsem mile překvapena, že v otázce číslo 10 se studenti skutečně blízce přiblížili správné odpovědi.

Pojem v otázce číslo dvě charakterizoval jenom jeden student naprosto správně.

Na konec cituji vyjádření jedné studentky. Na základě odpovědí z dotazníků si myslím, že její charakteristika problematiky holocaustu koresponduje s převážnou částí třídy.

Studentka se nevyjádřila ani k jedné otázce a do poznámky připsala:

„O Hitlerovi jako takovém vím hodně, ale mnoho pojmů, co zde uvádíte, jsem neslyšela ani na základní škole. Holocaust byl tábor, kde umírali Židé. Období 1. – 2. světové války bylo strašlivé. Zemřely miliony lidí, příbuzných, dětí a podobně. Moje babička to přežila a naštěstí žije, za jakých podmínek, ale žije. O tomto tématu se nerada bavím.“

4.3. Obchodní akademie

Na základě vyhodnocených dotazníků a osobní konzultace s vyučujícím třídy, ve které jsem dotazníky zadala, Mgr. Špačkovou, můžu říct, že studenti mají velice dobré znalosti o problematice holocaustu. Dotazníkovou akci jsem provedla ve 2 třídách (2. A, 2. C), odpovědi byly na malé výjimky stejné. Překvapilo mě sedm prací, které jsem vyhodnotila za naprosto správné. Tři z 2. A a čtyři z 2. C.

Na OA se dějepis vyučuje dva roky.

Vyhodnocení dotazníku: 2. ročník, 26 studentů

Co víte o Hilsnerově aféře?

Na tuto otázku neodpověděl ani jeden student.

Existuje dnes antisemitismus? Vysvětlete pojem „antisemitismus“.

Pojem definovalo správně pět studentů, dalších deset studentů také uvedlo správnou definici s tím, že rozumí i paralele antisemitismu na neonacismus. Dvakrát byl antisemitismus zaměněn za holocaust. Zbytek studentů pojmu rozumělo, ale nedokázalo ho úplně správně charakterizovat. Na otázku existence tohoto jevu odpovědělo sedmkrát „ne“ a desetkrát „ano.“ Jeden student uvedl, že antisemitismus existuje pouze u starších lidí v Německu.

Vysvětlete pojmem „pogrom“. Uveďte příklady.

Dvakrát byl pojem definován naprosto správně, dvakrát byl nesprávně definován, i když studenti pojmu rozuměli. Jednou byl pojem definován nesprávně. Zbytek studentů pojem nedefinoval vůbec.

Vysvětlete pojem holocaust.

Třikrát byl pojem definován naprosto správně. Dva studenti uvedli, že byly perzekuovány i jiné skupiny obyvatelstva. Deset studentů zúžilo definici na pojem „vyhlazení.“ Zbytek studentů odpovědělo přibližně správně.

Co znamená v češtině slovo „holocaust“?

Deset studentů pojem vysvětlil jednoslovně „vyhlazení.“ Dvakrát byl pojem definován naprosto správně. Zbytek studentů otázku číslo 4 a 5 definovalo stejně.

Vysvětlete pojem „šoa“.

Deset studentů správně uvedlo, že jde o židovský název pro holocaust. Zbytek studentů pojem definoval nedostatečně.

Co znamenalo v nacistické terminologii „konečné řešení židovské otázky“?

Šest studentů pojem definovalo správně, dva studenti naprosto správně, zbytek studentů pojmu rozumělo, ale nedostatečně ho definovalo.

Jednou byl vysloven názor, že mezi persekucí a konečným řešením je tenká linie.

Jakou znáte knihu týkající se problematiky holocaustu?

Nejvíce studentů četlo jenom jednu publikaci věnovanou problematice holocaustu. Zato čte velká většina třídy. (Denník Anny Frankové, Říkali mi Lena, Utekl jsem z Osvětimi, Pianista, Romeo, Julie a tma, Klid je síla, řekl tatínek). Ve třídě jsou ale i jedinci, kteří přečetli dvě a více publikací.

Jak se liší ghetto od koncentračního tábora? Uveďte příklady.

Deset studentů odpovědělo. Tři studenti naprosto správně, zbytek uvedl, že ghetto je přechodní stanice do koncentračního tábora. Příklady byly uvedeny správně. Jenom sedm studentů rozdíl neumělo definovat.

Kdy vznikl stát Izrael? Na jakých principech vznikl stát Izrael?

Deset studentů uvedlo 20. století, jeden student rok 1947, dva studenti odpověděli nesprávně, zbytek studentů na otázku neodpovědělo.

Za princip vzniku státu Izrael uvedla asi polovina studentů nejčastěji: víru, náboženský princip, sionismus, domov, odškodnění. Zbytek studentů neodpověděl.

4.4. Zhodnocení:

Odpověďmi studentů jsem byla mile překvapená. Předpokládala jsem, že když jde o obchodní akademii, budou studenti zaměřeni více „ekonomicky“. Prokázali ale, že jim nedělají problém obecné a abstraktní pojmy, úsudek, vztah k současnosti, logická struktura a že mají na druhý ročník střední školy odpovídající znalosti.

4.5. Gymnázium

Dotazníkové akce na této škole se zúčastnily dvě třídy - první a třetí ročník. Za první ročník vyplnilo dotazník 8 studentů, za třetí ročník 5 studentů. Ostatní studenti byli v době méj dotazníkové akce mimo školu (exkurze). Výsledky dotazníkové akce na gymnázium nerozebírám jednotlivě, jako u OA a SOU, protože až na některé ojedinělé odpovědi odpovídali studenti na všechny dotazované otázky správně.

4.6. Zhodnocení:

Odpověďmi studentů jsem nebyla překvapená. Pobodný výsledek jsem očekávala. Zaprvé proto, že cílem výuky na gymnáziu je všeobecný přehled a hlubší znalosti jako na jiných středních školách, a zadruhé jde o vybrané židovské gymnázium, u kterého zaměření na židovskou problematiku, historii a tradici je součástí výchovně-vzdělávacího systému na škole.

4.7. Závěr

V této části méj diplomové práce jsem se věnovala komparaci výuky týkající se problematiky holocaustu na třech různých středních školách v Praze. K výuce na gymnáziu a OA se vyjadřovat nebudu, protože závěry uvádím na konci dotazníkové akce. Ráda bych ale vyslovila svůj názor na výuku na SOU.

Na školách typu SOU se vyučuje dějepis jeden rok. Studenti se tedy seznamují s velice úzkým přehledem historie od antiky po současnost. Podle rozhovoru s vyučujícím jsem nabyla představy, že ani tak nejde o vzdělávací část výuky, ale v prvním řadě o výchovu. Žáci nemají zájem o hlubší studium, a tak se samozřejmě s nimi ne vždy dobře spolupracuje.

Mým cílem není kritizovat situaci na vybrané škole, ale rada bych vyjádřila názor, že systém výuky dějepisu by se měl na školách typu SOU změnit. Možná by bylo potřebné více respektovat poptávku ve společnosti za odstranění novodobých vlivů neonacistických hnutí ve výuce na úkor jiných částí výuky dějepisu nebo lépe spolupracovat s vyučujícími, kteří vyučují předměty přímo orientovány na výchovu.

Obávám se, že právě mladí lidé bez dostatečného vzdělanostního fundamentu jsou příliš lehkým terčem již zmíněných hnutí. Svoje vyjádření maximálně zobecňují, ale myslím si, že členové „militantních“ organizací se rekrutují právě z lehce ovladatelných mas.

V mém přesvědčení mě utvrzuje i názor pár dotazovaných studentů, kteří se vyjádřili, že: „antisemitismus je trestán i když jde o osobní názor“.

5. Výuka o problematice holocaustu na vysokoškolských pracovištích.

5.1. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Univerzity Karlovy

Po detailním přezkoumáním všech fakult UK, které by se mohly zabývat problematikou holocaustu, jsem došla k názoru, že pouze Pedagogická fakulta a Filozofická fakulta se problematice holocaustu věnuje v rámci seminářů.

Na Husitské teologické fakultě UK je přímo Ústav židovských studií, ale ten je zaměřen na jiné aspekty židovské kultury.

Na Pedagogické fakultě UK, katedře dějin a didaktiky dějepisu se problematikou holocaustu v seminářích zabývá Doc. PhDr. Mísková. Semináře jsou koncipovány komplexně, tak aby studenti získali ucelený vhled do problematiky. (Jak učit holocaust?, Češi, Němci, Židé, Od národa k nacismu). Výsledkem semináře „Jak učit holocaust“ je projekt umístěný na internetu. Jde o soubor prací studentů, kteří seminář absolvovali a vypracovali referáty na určité téma, které se váže k vzpomínané problematice. Projekt je částečně zpřístupněn i veřejnosti.

Na katedře občanské výchovy téma studentům přibližuje PhDr. Jirásková, i když přímo seminář o problematice holocaustu nevede. Účastní se projektu „Letní škola“. Výsledkem jsou Sborníky, které začleňují i problematiku holocaustu. I když výuka o otázkách holocaustu není na katedře občanské výchovy přímo zastoupená, náplň seminářů se orientuje na „prevenci v rámci společnosti“. Což shledávám za velice přínosné a efektivní.

Na Filozofické fakultě UK se problematice ve svých seminářích věnují prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc., PhDr. Randák Jan, Ph.D. a Mgr. Bursík.

Na Filozofické fakultě UK jsou vedené tyto semináře k problematice výuky o holocaustu:

Mgr. Bursík - Dějiny totalitních a autoritativních režimů v Československu v letech 1938-1989

Prof. PhDr. Kuklík Jan, CSc. - Česká společnost 1918 - 1945

Česká společnost a československé rezistence

PhDr. Randák Jan, Ph.D. - Mýtus a propaganda v českých novověkých dějinách II.

PhDr. Randák Jan - Němečtí antifašisté v Československu a jejich životní osudy (30. - 50. léta 20. století)

Kostlán - Deformace společenských věd v totalitních režimech (komunismus a nacismus).

5.2. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Univerzity Palackého v Olomouci

V minulém akademickém roce došlo na Filozofické fakultě UPOL k výrazným změnám. Jejich výsledkem byl i vznik Kabinetu judaistiky, který tak funguje samostatně prvním rokem. Kabinet judaistiky vznikl jako samostatná instituce oddělením se od katedry germanistiky. Obor Judaistika je koncipován jako interdisciplinární studium s internacionálním charakterem. V Kabinetě judaistiky se problematiku zabývá Mgr. Kalousová, jejíž odborné zaměření je: dějiny Židů v českých zemích, holocaust, emigrace Židů z Československa, česko-židovské vztahy. Vede seminář: Vyvoleni a prokletí. Čeští Židé ve dvacátém století. V současné době nabídku seminářů uzavírá seminář: Holocaust a dějiny židovské rezistence v letech 1939–1945, kterému ještě nebyl přidělen vyučující.

Na základě těchto informací jsem se obrátila přímo na katedru společenských věd na PhDr. Hrachovcovou, která se problematice také věnuje. Přímou se však zabývá multikulturalitou.

Katedra společenských věd UPOL ale v rámci projektu „Letní škola“⁸⁷ pořádá ve spolupráci s Židovským muzeem pro učitele OV a ZSV už čtvrtým rokem workshopy. Fakulta také pořádala výstavy k Anně Frankové a Zmizelí sousedé.

Výsledkem jsou sborníky.

Pedagogická fakulta UPOL také pro své studenty připravila dvouletý projekt s názvem „Centrum inovativního vzdělávání“.⁸⁸ Tento projekt má za úkol rozšířit profesní kompetence budoucích a stávajících učitelů pomocí deseti nových výukových modulů.

5.3. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Masarykovy Univerzity v Brně

Židovské problematice, nacistické ideologii a problematice holocaustu se na Masarykově Univerzitě věnují skutečně pečlivě. Přímo na Pedagogické fakultě MU se problematice holocaustu věnuje šest lidí, na Filozofické fakultě MU jsou to tři vyučující. Tuto situaci vidím jako velice příznivou, protože novodobé české a československé dějiny bez problematiky holocaustu nelze zkoumat komplexně.

5.4. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Slezské Univerzity

Židovské problematice, nacistické ideologii a problematice holocaustu se na Slezské univerzitě věnují komplexně. Nabídku seminářů pokrývá šest vyučujících, kteří se zabývají českými, československými novodobými a nejnovějšími dějinami.

5.5. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Západočeské Univerzity

Na katedře historie Pedagogické fakulty Západočeské Univerzity se problematikou holocaustu zabývá PhDr. Breitfelder Miroslav. Vede několik seminářů zastřešující právě i sledovanou problematiku. Tou se zabývá v seminářích: Československé a české dějiny po roce 1918, Třetí říše a nacionální socialismus a Českoslovenští Němci 1918 – 1948.

Filozofická fakulta nemá katedra dějepisu a problematikou holocaustu se nezabývá.

5.6. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Jihočeské Univerzity

Výuka o problematice holocaustu a celkově židovské dějiny jsou na této univerzitě zastřešovány jak Filozofickou fakultou JU, tak Pedagogickou fakultou JU. Obě fakulty poskytují několik seminářů věnovaných tématice.

5.7. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Ostravské Univerzity

Židovské problematice a totalitním režimům se na katedře společenských věd Pedagogické fakulty OU věnují Doc. PhDr. Pavlíček Jaromír a PhDr. Janák Dušan. Nejde ale o komplexní výuku ve formě seminářů. Součástí Pedagogické fakulty není katedra historie.

Na Filozofické fakultě OU se problematice „konečného řešení židovské a cikánské otázky“ a čistě romské problematice věnuje prof. PhDr. Pavelčíková Nina, jejíž odborné zaměření je nejnovější česká a československá historie.

5.8. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem

Problematice holocaustu se na Univerzitě v Ústí nad Labem věnují pouze vyučující na Filozofické Fakultě. Za katedru historie FF je to Mgr. Josef Marc. Za katedru politologie a filozofie FF je to PhDr. Miroslav Kryl, CSc.

5.9. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Univerzity Hradec Králové

Je mi líto, k výuce o holocaustu jsem na univerzitě nenašla ani jednu zmínku. Jak na Historickém ústavu, tak na Ústavu filozofie a společenských věd. Myslím si tedy, že otázce, kterou v diplomové práci zpracovávám, se na univerzitě nikdo nevěnuje.

5.10. Výuka o problematice holocaustu na pracovištích Pardubické Univerzity

Výukou o problematice holocaustu se na této univerzitě zabývá PhDr. Zdeněk Vydra formou volitelných seminářů.

5.11. Závěr

Po detailním přeskoumání jednotlivých VŠ a jejich kateder D a ZSV jsem dospěla k závěru, že na otázku zájmu o problematiku holocaustu je nazíráno různě.

Jednotlivé VŠ poskytují různý stupeň výuky o otázce holocaustu. Z hlediska informovanosti podle mého názoru zpřístupňuje mnou sledované téma nejlépe Univerzita Karlova v Praze, Univerzita Palackého v Olomouci, Masarykova univerzita v Brně a Slezská univerzita.

Kladně se k problematice výuky staví také Západočeská univerzita, Jihočeská univerzita, Pardubická univerzita a Ostravská univerzita.

Univerzita v Hradci Králové neposkytuje žádnou výuku na toto téma.

6. Závěr

Na závěr bych ráda zhodnotila svou diplomovou práci. Zprvce jsem ráda, že jsem si vybrala právě toto téma. Jednak z hlediska jeho dnešní aktuálnosti, dále z potřeby neustálého zpřístupňování výuky o problematice holocaustu, ať už kvůli osobní satisfakci, svému vnitřnímu pocitu hanby, kterou svým způsobem vnímám za předcházející generace a jejich skutky proti lidskosti.

Každou kapitolu, kterou jsem psala, jsem se snažila zachytit co nejkompexněji.

Zmapovala jsem výuku o problematice holocaustu v mimoškolských institucích, na vybraných SŠ a VŠ.

Snažila jsem se zhodnotit činnost jednotlivých institucí v didaktických využitích, které jsou zároveň mými osobními náměty k pedagogické praxi.

Myslím si, že činnost výše uvedených institucí je velmi přínosná a neopominutelná z hlediska jejich pedagogicko – výchovné praxe na školách.

Efektivita výuky je i v metodách, které pro svou činnost využívají.

Za nejefektivnější cestu pokládám setkání se s pamětníkem (přeživším) tváří v tvář.

Jde však i o metody, které se dají využít snadno i v běžné výuce. Za tuto metodu považují krátky film, dokument promítnutý ve vyučování nebo také projekci fotografií spojených s krátkým informačním obsahem.

Věřím, že spolupráci školy a pedagogů s mimoškolskými institucemi, kterým se v diplomové práci věnuji, se podaří najít „nejefektivnější“ cestu výuky o problematice holocaustu na školách.

6.1. Přehled literatury a pramenů k pedagogickému využití o problematice holocaustu

Publikace:

Amesbergerová, H.-Auerová, K.-Halbmayerová, B.: Sexualizované násilí (Ženské zkušenosti z nacistických koncentracích táborů). BB/art s.r.o. Praha, 2005

Arendt, H.: Eichmann v Jeruzalémě. Mladá Fronta. Praha, 1995

Autorský kolektiv: Základy oborové didaktiky dějepisu. Masarykova univerzita v Brně. Brno, 2004

Bartel, J.S. Holocaust: Ztracená slova. Mayday publishing, 2006

Bauman, Z.: Modernita a holocaust. Sociologické nakladatelství. Praha, 2003

Besancon, A.: Nemoc století (Komunismus, Nacismus a Holocaust). Themis. Praha, 2000

Bezchlebová, M.- Franková, A.- Štichová, E.: Cesta – cíl neznámý. Čítanka pro SŠ. Academia. Praha, 1995

Emmert, F.: Holocaust. Computer Press. Brno, 2006.

Homerová, M.: Holocaust a lidské chování: Tváří v tvář historii a nám samým.

Holocaust. EURO – DIDACT. Olomouc. (Autora a rok vydání jsem nedohledala)

Křižíková, R.- Kotouč, K.J.- Ornest, Z.: Je mojí vlastní hradba ghet? Aventinum. Praha, 1995

Kolektiv autorů: Holocaust. Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Praha, 2000.

Kolektiv autorů: Dějiny doby nejnovější. Učební text dějepisu pro 11. postupnýročník všeobecně vzdělávacích škol a školy pedagogické. Státní pedagogické nakladatelství. Praha, 1955.

Kolektiv autorů: Dějepis pro II. Ročník Střední odborné školy. Státní pedagogické nakladatelství. Praha, 1960

Kolektiv autorů. Dějiny země koruny české II Pascka. Praha Litomyšl, 1997

Kolektiv autorů: Historie v nepokřiveném zrcadle, nakladatelství Fortuna. Období druhé světové války zpracované Miroslavem Teichmanem.

Kolektiv autorů. České a československé dějiny II. Fortuna. Praha, 1991

Kuklík, J.- Kuklík, J.: Dějiny 20. století. Práce. Praha, 1995.

Kvaček, R.: České dějiny II. SPL - Práce ve spolupráci s nakladatelstvím Albra. Úvaly, 2002.

Lévinas, E.: Totalita a nekonečno. Oikoymen. Praha, 1997

Lipstadt, D.: Historie před soudem. Epocha. Praha, 2006

Mikulášek, A.: Antisemitismus v České literatuře 19. a 20. století. Votobia. Praha, 2000

Naděje, dokumentace holocaustu. CD Projekt Gymnázia Boskovice a Muzea Boskovice, 2005

Nálevka, V.: Dějiny moderní doby. Fortuna. Praha, 1997.

Olivová, V.: Dějiny nové doby 1850-1993. Scientia. Praha, 1995

Pátek, J.: Československé dějiny (1939-1948). Státní pedagogické nakladatelství. Praha, 1974.

Průvodce po nacistických koncentračních táborech. Vydal Český svaz bojovníků za svobodu, Sdružení politických vězňů a pozůstalých a Terezínská iniciativa. 1999

Šišková, T.: Výchova k toleranci a proti rasismu. Portál. Praha, 1998

Odkazy na webstránky:

<http://www.iewishvirtuallibrary.org/index.html>

<http://82.208.48.130/spec/pl-wiki/>

www.holocaustslovakia.sk

www.holocaust.cz

www.holocaustcenter.org

www.holocaustsurvivors.org

www.holocaust-history.org

www.holocaust-tre.org

www.historyplace.com

www.us-israel.org

www.yad-vashem.org.il

Instituce:

Galerie Robereta Guttmanna

Institut Tereziánské iniciativy

Izraelské velvyslanectví v Praze

Lauderovy školy v Praze

Ministerstvo školství, mládeže a telovýchovy

Občanské združení AISIS

Občanské združení Židovský památník Černovice

Památník Lidice

Památník Pankrác

Památník Terezián

Pinkasova synagoga

Program Jeden svět a Jeden svět na školách

Španělská synagoga

Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze a v Brně

Židovské muzeum v Praze

Výstavy, projekty, programy:

Anna Franková

Kulturne – vzdělávacie večery

Projekt „Neztratit víru v člověka. Protektorát očima židovských dětí“

Projekt „Pocta dětským obětem holocaustu“

Projekt „Zmizelí sousedé“

Příběh dětí – kresby dětí s tereziánského ghetta

Výstavy Památníku Terezián:

Časopis Vedem

Osvobození míst utrpení a hrdinství

Rodinný tábor

Terezián - Osvětim – Schwarzheide. Holocaust v denníku umelca

17. listopad 1939

Semináře Památníku Terezín:

Jednotlivé názvy seminářů jsou uvedeny v podkapitole Památník Terezín - „vícedenní pobyt“.

Filmy a filmové dokumenty:

Pan Štingl, režiser filmu: Zpráva o Lodži – Baluty a jiné, pripravuje pre školy interaktívne CD svojich projektov.

Dětská opera Brundibár, Genocida, Ghetto Terezín, Město poznamenané tragedií, Město darované, Motýli tady nežijí, Most přes Wadi, Nepřítel mého nepřítele, Nazi Pop stars, Obchod na korze, Obyčejný fašismus, O zlém snu, Písně z Terezína, Poslední motýl, Setkání v podivném městě, Sny Anny Frankové, Terezín, Uvězněné sny, Všichni moji blízcí, Výprava do podzemí Richardu, Zapomenuté transporty do Lotyšska

Semináře, přednášky pro pedagogy:

Antisemitismus a šoa

Cyklus Stíny šoa nad Evropou

Dějiny Židů na našem území

Interaktivní výuka šoa

Seminář pro učitele „Jak vyučovat o holocaustu“

Židé a současnost

Přednášky pro studenty, Židovské muzeum v Praze:

Dějiny antisemitismu, persekuce, šoa, rasismus, xenofobie

Holocaust v dokumentech

Persekuce českých a moravských Židů za druhé světové války

Pracovní zošity: Židovský rok, Arje I, Arje II

Reflexe – Vinníci, záchránci a ti ostatní

Umění v mezních situacích

Vzdělávací program Hanin kufřík

Výtvarne – dramatické dielne

7. Citace

- 1 Autorský kolektiv. Základy oborové didaktiky dějepisu. Masarykova univerzita v Brně. Brno, 2004, str. 34.
- 2 Besancon, A.: Nemoc století (Komunismus, Nacismus a Holocaust). Themis. Praha, 2000
- 3 Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k této změně byl vydán 5.12.1989.
- 4 Autorský kolektiv. Základy oborové didaktiky dějepisu. Masarykova univerzita v Brně. Brno, 2004, str. 41.
- 5 Frankl, M.: [www. terezinstudies.cz/cz2/TI/newsletter13/Frankl_rodt](http://www.terezinstudies.cz/cz2/TI/newsletter13/Frankl_rodt) (6.4.2008)
- 6 http://www.holocaust.cz/cz2/education/textbooks/Frankl_textbooks (7.4.2008)
- 7 Židovské muzeum v Praze, U staré školy 1, Praha 1, www.jewishmuseum.cz
- 8 <http://www.atlasceska.cz/praha/zidovske-muzeum/21.4.2008>
- 9 Leo Pavlát, ředitel Židovského muzea v Praze, <http://www.jewishmuseum.cz/cz/czword.htm>
- 10 <http://www.jewishmuseum.cz/cz/czarchivho.htm>
- 11 PhDr. Šplíchalová Jana: vedoucí oddělení holocaustu, Sedláková Monika: kurátor archivu dějin holocaustu, Svobodová Kateřina: kurátor sbírky vzpomínky pamětníků holocaustu
- 12 Brožura „Zmizelí sousedé“, vydaná Vzdělávacím a kulturním centrem Židovského muzea v Praze
- 13 Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze, Maiselova 15, Praha 1, Kontakty: Vladimír Hanzel:kulturní programy, Marta Polakovičová: vzdělávací programy a dílny, Miroslava Ludvíková: antisemitismus a šoa.
- 14 <http://www.jewishmuseum.cz/cz/czprimary.htm> (7.4.2008)
- 15 <http://www.jewishmuseum.cz/cz/czprimary.htm> (7.4.2008)

- 16 Brožura vydaná Vzdělávacím a kulturním centrem Židovského muzea v Praze
- 17 Brožura: „Neztratit víru v člověka - Protektorát očima židovských dětí“ vydaná Vzdělávacím a kulturním centrem Židovského muzea v Praze
- 18 www.jewishmuseum.cz/cz/czholocaust.htm
- 19 Pobočka Brno: třída Kpt. Jaroše 3, www.jewishmuseum.cz/brno
- 20 Památník Terezín. Kontakt: Mgr. Jan Špringl: vedoucí vzdělávacího oddělení, <http://www.pamatnik-terezin.cz>, <mailto:archiv@pamatnik-terezin.cz>
- 21 <http://www.pamatnik-terezin.cz> (8.4.2008)
- 22 Na počátku okupace se okamžitě věnuje organizaci českého domácího odboje. Je spoluautorem odbojářského programu s názvem „Za svobodu„. Posléze byl uvězněn, poslán do koncentračního tábora a na konci války přežil pochod smrti.
- 23 <http://www.pamatnik-terezin.cz/showdoc.do?docid=135>
- 24 <http://www.pamatnik-terezin.cz/showdoc.do?docid=271>
- 25 Alfred Kantor nastoupil do Rotterovy školy pro reklamní grafiky v době, kdy okupanti v červnu 1940 nařídili vyloučení všech Židů z veřejných i soukromných škol. 1. prosince 1941 obdržel předvolání k transportu do Terezína, kde zůstal až do roku 1943. Poté byl deportován do Osvětimi a v roce 1944 do pracovního tábora ve Schwarzheide. Po osvobození pobýval v táboře pro osvobozené vězně v bavorském Deggendorfu.
- 26 K této situaci nedošlo a vězni z tábora byli většinou zavražděni v osvětimských plynových komorách.
- 27 Bezchlebová, M., Franková, A., Štichová, E.: Cesta – cíl neznámý. Čítanka pro SŠ. Academia. Praha, 1995
- 28 Názvy akcí: **Jom ha' šoa** (30.4.): Vzpomínková akce konaná u příležitosti výročí povstání ve varšavském ghettu 19. 4. – 16. 5. 1943,

věnovaná obětem holocaustu, **Výročí poslední poprav v Malé pevnosti** (2. 5. 1945): Vzpomínkový den zachycuje největší popravu v dějinách věznice. Popraveno bylo 51 vězňů, většinou mladých členů levicových odbojových organizací. Těla popravených byla zpopelněna v krematoriu litoměřického tábora. Jejich popel je dnes uložen pod hlavním pylonem na Národním hřbitově. **Terezínská tryzna** (18.5.): Vzpomínková akce k uctění obětí nacistické perzekuce, **Tryzna Kever Avot na Židovském hřbitově** (21.9.), **Vzpomínkový koncert** (16.10.): Koncert je památkou na transport, který odvezl nejvýznamnější hudebníky z terezínského ghetta na smrt do Osvětimi v roce 1944.

- 29 Mgr. Kleker Jiří: kontaktní osoba : 416 782 576, kleker@pamatnik-terezin.cz
- 30 Šmolová Jana: kontaktní osoba: 416 782 654, smolova@pamatnik-terezin.cz
- 31 Čs.hraný film z prostředí terezínského ghetta. V roce 1981 přišel do Československa sjednat natáčení Marcel Marceaua.
- 32 Mgr. Smolová Helena: kontaktní osoba. helena.smolova@pamatnik-terezin.cz
- 33 Na internetových stránkách Památníku Terezín je citováno Doc. PhDr. Vojtěchem Blodigem, CSc., náměstkem ředitele PT a vedoucího historického oddělení, ze dne 30.3.2007 i upozornění na chyby v nově vydávané četbě.
- 34 Institut Terezínské iniciativy. Adresa: Maiselova 18, Praha 1. Kancelář: Jáchymova 3, Praha 1.
- 35 <http://www.terezinstudies.cz/cz2/TI/newsletter/newsletter>
- 36 Odborná knihovna Terezínské iniciativy: Jáchymova 3, Praha 1, Tel.č. 222 31 92 12. Otevřeno: Po, Út, Čt, Pá 9 - 12 hod. <http://www.terezinstudies.cz/itilib/index.php?changelang=cz2>, <mailto:library@terezinstudies.cz>

- 37 <http://www.terezinstudies.cz/cz2/ITI/database/database>
- 38 Ministerstvo školství, mládeže a tělesné výchovy ČR, Karmelitská 7, Praha 1
- 39 <http://www.msmt.cz/> (20.4.2008)
- 40 Kontaktní osoba: Dejmalová Kateřina, ředitelka, Belgická 25, Praha 2. Tel. 246 080 784-5, <http://www.lauder.cz>, skola@lauder.cz
- 41 Nadace R.S. Laudera byla založena v roce 1987 k tomu, aby podporovala oživení židovského způsobu života ve střední a východní Evropě. Na jejím počátku byla mise Ronalda S. Laudera jako amerického velvyslance v Rakousku, kde se blíže seznámil s osudy židovského obyvatelstva v Evropě za druhé světové války.
- 42 www.lauder.cz/cs/judaismus.html
- 43 Nicolas Winton je britský občan židovského původu, který před 2.světovou válkou dopravil do Anglie z Československa 664 dětí převážně židovského původu a zachránil jim tak život. V Anglii všem dětem zajistil náhradní rodičovskou péči, bez které by děti nedostaly od britských úřadů povolení ke vstupu. Anglie byla jedinou zemí, která poskytla tehdejším dětem pomoc. Nicolas Winton pracoval v tomto období jako úředník londýnské burzy.
- 44 <http://lauder.cz/cs/gymnasium.html>
- 45 www.jedensvet.cz, Programová ředitelka: Zajícová Helena
- 46 **Ředitel projektu:** Strachota Karel, **Koordinátor školních projekci:** Křivonožka Jana, **Odborná konzultantka:** Vyčichlová Vlasta, Pekařová Lenka
- 47 www.baluty-film.com
- 48 www.ceskatelevize.cz/speciality/jedensvet2008/trailery/13357
(13.3.2008)
- 49 www.ceskatelevize.cz/speciality/jedensvet2008/celovecerni-filmy/9
(13.3.2008)

- 50 Mikulášek, A.: Antisemitismus v České literatuře 19. a 20. století. Votobia, Praha, 2000, str. 39
- 51 www.ceskatelevize.cz/speciality/jedensvet2008/trailery/13323
(13.3.2008)
- 52 Bauman odhaluje holocaust jako produkt moderní společnosti. Genocida není podle něho výtvar sadistických zrůd, nýbrž byrokratického aparátu, jenž své dokonalosti dosáhl právě v moderní éře. Holocaust tedy představuje racionální projekt, který chce očistit společnost od prvků považovaných za nežádoucí. K jeho provedení je nutné nahradit etické hodnoty lidskosti a sounáležitosti etickou poslušností, loajalitou a bezpodmínečnou podřízeností rozkazům.
- 53 Lidové Noviny:orientace/studovna III, Děkanovský Jan, Sobota 22.3.2008.
- 54 www.ceskatelevize.cz/speciality/jedensvet2008/trailery/12201
(13.3.2008)
- 55 Lipstandová, D.: Historie před soudem. Epoque. Praha, 2006
- 56 Otázce banalizace zla se věnuje ve své knize, Eichmann v Jeruzalémě, Ilanach Arendtová. Autorka upozorňuje na fakt, že zlo může vyvstat z každodennosti, když je modelováno neschopnosti zamyslet se nad tím, co je skutečně „dobré, a co se nám jako dobro jeví.
- 57 www.ceskatelevize.cz/speciality/jedensvet2008/trailery/12412
(13.3.2008)
- 58 www.ceskatelevize.cz/speciality/jedensvet2008/trailery/13379
(13.3.2008)
- 59 http://holocaust.cz/cz2/resources/ros_chodes/2000/11/zly_sen
- 60 www.lidice-memorial.cz Kontakt: Tel.č.: 312253088
- 61 Za co se někdo stane hrdinou v jednom režimu, může se stát v druhém obětí.

- 72 Galerie Roberta Guttmana: U Staré školy 3, Praha,
<http://www.jewishmuseum.cz/cz/czgalerie.htm>, Otevřeno denně kromě
soboty a židovských svátků
- 73 Izraelské velvyslanectví, Praha, Kontakt: Badeniho 2, PR manager
Kulman, Tel. 233097500
- 74 [http://prague.mfa.gov.il/mfm/web/main/missionhome.asp?LanguageID=90\(and\)Question2=\(and\)MissionID=18\(and\)MissionID](http://prague.mfa.gov.il/mfm/web/main/missionhome.asp?LanguageID=90(and)Question2=(and)MissionID=18(and)MissionID)
- 75 Průvodce po nacistických koncentračních táborech. Vydal Český svaz
bojovníků za svobodu, Sdružení politických vězňů a pozůstalých
a Tereziánská iniciativa. 1999, str.65.
- 76 Průvodce po nacistických koncentračních táborech uvádí datum 5.dubna
1943.
- 77 http://pankrac.vscr.cz/clanky/?cl_id=23
- 78 Průvodce po nacistických koncentračních táborech. Vydal Český svaz
bojovníků za svobodu, Sdružení politických vězňů a pozůstalých
a Tereziánská iniciativa. 1999, str. 66
- 79 Profesor se snažil v dětech oživovat vzpomínky na běžný domácí život.
Ve svých svěřencích živil v Terezíně naději v návrat ke každodennosti
domova. Jednou z jeho nespočetných tajných aktivit (vyučování bylo
v Terezínu zakázané) patří i projekt „Václavský náměstí.“ S osudem
profesora se dále setkáváme v jednom z příběhů v Čítance: Cesta, cíl
neznámý. Ze vzpomínek přeživších se dozvídáme, že po transportu do
Osvětimi ho před hladem a tak jistou smrtí zachránilo pár z jeho
někdejších svěřenců z Terezína. Nakonec však podlehl osudu, který
jemu i 6 milionům jiných připravil nacistický režim
- 80 Poúnoroví ideologové byli však bezmocní před kresbami tereziánských
dětí, které na výstavách uspořádaných v zahraničních institucích prošly
mnoha evropskými i americkými městy.
Křižíková,R. - Kotouč, K.J. - Ornest, Z.: Je mojí vlastní hradba ghett?
Aventinum. Praha, 1995, str.16.
- 81 <http://www.may-day.cz/cs/knihy-mayday/> /26.3.2008)
- 82 Šišková, T.: Výchova k toleranci a proti rasismu, Portál. Praha, 1998

- 83 Střední odborné učiliště obchodní, Belgická 29, Praha 2,
www.soubelgicka.cz
- 84 Obchodní akademie, Dušní 1083/7, Praha 1, www.oadusni.cz
- 85 Lauderova MŠ, ZŠ a gymnázium při Židovské obci v Praze, Belgická
25, Praha 2, www.lauder.cz
- 86 při výuce se využívá promítání v power pointu, práce s textem, výklad
učitele.
- 87 program Letní školy je k dispozici na adrese www.ksv.upol.cz
- 88 projekt je k dispozici na stránce <http://www.civ-up.cz/>
- 89 www.ped.muni.cz/whis/ (25.3.2008)
- 90 <http://www.pf.jcu.cz/education/theses/> (25.3.2008)
- 91 <http://tinweb.jcu.cz/-hanakm/novinky/diplom/pl/po92/spol.htm>

8. Příloha.

8.1. Jednotlivé VŠ: katedry D a OV zabývající se problematikou holocaustu

Univerzita Karlova v Praze

www.cuni.cz

Pedagogická fakulta UK

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Doc. PhDr. Míšková Alena

Katedra občanské výchovy

PhDr. Jirásková

Filozofická fakulta UK

Ústav českých dějin

prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc.

PhDr. Randák Jan, Ph.D.

Mgr. Bursík

Univerzita Palackého v Olomouci

<http://upol.cz>

Pedagogická fakulta UPOL

Katedra společenských věd

PhDr. Hrachovcová

Mgr. Hampl, David, Ph.D.

Filozofická fakulta UPOL

Katedra Historie

Kabinet judaistiky

Mgr. Kalousová Eva

Mgr. Drexlerová Alžbeta

Mgr. Gottlicher Roman

Mgr. Hecht Louise , PH.D.

Mgr. Vitámvášová Jarka

Masaryková Univerzita v Brně

www.muni.cz

Pedagogická fakulta

Katedra historie

Doc. PhDr. Vaculík, J, CSc

Doc. PhDr. Čapka, F, CSc

Doc. PhDr. Štěpánek, K, CSc

PhDr. Noleč Jiří

PhDr. Valach, Milan, Ph.D

Mgr. Miloha

Filozofická fakulta

Historický ústav

Hejl, František

Bubeníček, Petr

Vykoupil, Libor

Katedra německého jazyka a literatury

Pothenhagen, Richard

Slezská Univerzita v Opavě

www.slu.cz

Filozoficko-přírodovědecká fakulta

Doc. PhDr. Gawrecká Marie, CSc

Doc. PhDr. Borák Mečislav, CSc

Doc. PhDr. Staněk Tomáš, CSC.

Doc. PhDr. Písková Milada, CSc.

Prof. PhDr. Jirásek Zdeněk, CSc.

Prof. PhDr. Uhlíř Dušan, CSc.

Západočeská Univerzita v Plzni

www.zcu.cz

Pedagogická fakulta

Katedra historie

PhDr. Východská Helena

PhDr. Breitfelder Miroslav

Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích

www.jcu.cz

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

PhDr. Podlešák

Filozofická fakulta

Historický ústav

PhDr. Dvořák Jiří

PhDr. Bluml Josef

PhDr. Blumlová Dagmar

PhDr. Landerová

Ostravská Univerzita

www.pdf.osu.cz

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd Ostravské univerzity

Doc. PhDr. Pavlíček Jaroslav, CSc.

PhDr. Janák Dušan, Ph.D.

Filozofická fakulta

Katedra historie

Prof. PhDr. Pavelčíková Nina

Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí n. Labem

www.fos.ujep.cz

Filozofická fakulta

Katedra historie

Prof. PhDr. Kuklík Jan, CSc.

Doc. PhDr. Radvanovský Zdeněk, CSc.

Doc. Kaiserová Kristina, CSc.

Mgr. Marc Josef

Katedra politologie a historie

PhDr. Kryl Miroslav, CSc.

Univerzita Hradec Králové

www.uhk.cz

Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové

Historický ústav

Ústav filosofie a společenských věd

Univerzita Pardubice

www.upce.cz

Filozoficko- přírodovědecká fakulta

Ústav historických věd

Doc. PhDr. Gawrecká Marie, CSc.

Doc. PhDr. Borák Mečislav, CSc.

Doc. Ph.D. Staněk Tomáš, CSc.

Doc. PhDr. Písková Milada, CSc.

Prof. PhDr. Uhlíř Dušan, CSc.

Prof. PhDr. Jirásek Zdeněk, CSc.

PhDr. Vydra Zbyněk

8.2. Přehled diplomových prací vydaných k tématice na výše uvedených katedrách.

8.2.1. Univerzita Karlova

Filozofická fakulta UK - Ústav českých dějin

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.

2002 - Koura, Petr: Osobnost podplukovníka Josefa Balabána v rámci československé protinacistické rezistence.

prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc.

2002 - Borek, David: Židovské strany v politickém systému Československa 1918 -1938 (kapitoly z politického života státotvorné menšiny).

2005 - Drdáčková, Eva: Co bude s protektorátem - pokusy o rozdělení protektorátu v r.1940.

2006 - Vlček, Lukáš: Německý novoaktivismus 1935 – 1938.

2007 - Strobach, Vít: Zamyšlení nad „rudou asimilací“ českých Židů.

2002 - Štokrová, Eva: Rokycansko během okupace 1939 – 1945.

Pedagogická fakulta - Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Doc. PhDr. Alena Mišková

2002 – Bruner, Jan: Ohlasy české politické scény na nástup Hitlera k moci a jeho první kroky (leden 1933 – srpen 1934).

2004 - Müllerová, Xenie: Jan Kapras - první protektorátní ministr školství a národní osvěty.

2008 - Kuthanová, Olga: Nacifikace města Prahy.

8.2.2. Univerzita Palackého v Olomouci

Knihovna Univerzity Palackého nemá k dispozici seznam diplomových prací, protože přechází na elektronickou podobu. Celkově mají momentálně problémy

s jejich úschovou. Diplomové práce by se měly nalézat mezi Archivem, Katedrami a knihovnou. Tento problém se ale vyřeší po zavedení elektronické knihovny. Z tohoto důvodu se mi nepodařilo dopátrat rok vydání diplomové práce.

Pedagogická fakulta - Katedra společenských věd

Mgr. Hampl, David, Ph.D.

2004 - Chudá Lucie: Problematika holocaustu.

Filozofická fakulta - Katedra Historie

PhDr. Schallner

Keilová, Eva: Židovský textilní průmysl a židovská obec ve Dvoře Králové nad Labem

Wolfová, Markéta: Změny státního občanství v obvodu vládní president Opava v letech 1938-1945.

Doc. PhDr. Burešová, Jana, CSc.

Svěráková, Marie: Židovská menšina a její aktivity na politické scéně u Rzeczypospolité

Melotík, Zdeněk: Osud olomouckých Židů 1938-1945.

Doc. PhDr. Konečný, Karel, CSc.

Holpuchová, Helena: Československo, sudetští Němci a Sudetoněmecká strana na stranách britského tisku v letech 1935 – 1938.

Doc. PhDr. Macková, Marie, PhD.

Šťastný, Jaroslav: Železniční provoz v Protektorátu Čechy a Morava 1939 - 1945.

Mgr. Kaiousová, Eva

1995 - Zelinkova, D.: Žide na Kyjovsku a Hodoninsku v letech 1848 – 1945.

Dočkálková, Xénie: Antisemitismus a česko-židovské hnutí.

2001 - Galečková, Iveta: Antisemitismus ve spisech Mimořádného lidového soudu v Olomouci (1945 - 1948).

2004 - Vitámvášová, Jaroslava: Židovská problematika ve spisech Mimořádného lidového soudu v Jihlavě 1945 - 1948.

Žaža, David: Český fašismus ve spisech Mimořádného lidového soudu v Olomouci.

Mucke, Pavel: „Musel jsem podat výpověď o těch krutých dnech.“

Kořený, Dušan: Rudolf Jung a sudetská varianta nacismu.

2004 - Hanáková, Eva: Domov a Emigrace Židů z Uherského Brodu ve 20. století

2005 - Melotík, Zdeněk: Osud olomouckých Židů 1938 – 1945.

8.2.3. Masarykova Univerzita Brno

Pedagogická fakulta - katedra historie

Diplomové práce 1991 – 2006⁸⁹

Doc. PhDr. Vaculík, J. CSc.

1994 - Janošík, Petr: Nástup nacismu v Německu a jeho odraz v českém a moravském tisku.

1994 - Musil, Zdeněk: Ohlas československo-německých vztahů roku 1938 v českém tisku

1994 - Palata, Karel: Ohlas Hitlerova nástupu k moci v českém tisku.

2002 - Kaška, Václav: Odsun Němců z politického okresu Vamberk.

2002 - Křížková, Eliška: Bojkovští Romové v letech 1918-1945

2003 - Horáčková, Ivona: Mnichovský rok 1938 (se zaměřením na události na Hranicku)

2003 - Klepárníková, Marie: Vzpomínky památníků na pobyt v koncentračním táboře.

2004 - Bureš, Petr: Ohlas obsazení Porýní nacistickým Německem v roku 1936 v moravském tisku.

Doc., PhDr. Čapka, F. CSc.

- 1994 - Zemanková, Eva: Germanizace Vyškovska v letech okupace 1939-1945.
1996 - Nehasilová, Dita: Norimberský proces a Československo.
1996 - Odložilíková, Ivana: Z historie holešovské židovské obce.
1999 - Kovaříková, Jana: Židovská obec v Boskovicích.
1999 - Solíková, Jitka: Dějiny židovské obce v Uherském Brodě v letech 1918 -1939.
2003 - Burešová, Petra: Z dějin židovské obce v Ivančicích.

PhDr. Štěpánek, K. CSc.

- 1997 - Svobodová, Barbora: Židovské komunity na Vyškovsku v letech 1919-1945.

Mgr. Mihola, J.

- 2002 - Sedlák, Petr: K současnému stavu židovské komunity na pozadí jejího poválečného vývoje.

PhDr. Valach Milan, PhD.

- 2001 - Prskavcová, Kateřina: Antisemitismus v Německu, jeho kořeny a vyústění v holocaust.
2002 - Smělík, David: Hledání možných paralel mezi filosofií Friedricha Nietzscheho na nacistickou ideologii.
2003 - Macků, Monika: Kořeny nacismu.

PhDr. Nolč Jiří

- 2000 - Kubátová, Kateřina: Ideologie nacismu a současnost.

Katedra německého jazyka a literatury

Pothenhagen, Richard

2002 - Nevlúdová, Kamila: Kinder in Theresienstadt.

Filozofická fakulta - Historický ústav

Hejl, František

1982 - Čejka, Jiří: Nacistická germanizační politika a odraz jejích principů v českém školství (zvláště středním) na Moravě do poloviny roku 1941.

Bubeníček, Petr

2005 - Jiroušková, Pavlína: Tematizace holocaustu v prózách Arnošta Lustiga a Jurka Beckera.

Vykoupil, Libor

2003 - Mitášová, Libuše: Osudy pražské židovské rodiny Navrátilových (Neunerových) v souvislosti s problematikou finančního vyrovnání obětí holocaustu.

8.2.4. Slezská Univerzita v Opavě

Filozoficko-přírodovědecká fakulta - Ústav historických věd.

PhDr. Marie Gawrecká

2000 - Mullerová, Olga: Český fašismus ve Slezsku a na Ostravsku ve třicátých letech.

Doc. PhDr. Mečislav Borák, CSc.

2000 - Procházková, Kateřina: Židovská problematika v českém tisku na Ostravsku v letech 1938 - 1939.

2007 - Dvořák, Jan: Židé v Opavském Slezsku v letech 1918 - 1945.

Prof. PhDr. Dušan Uhlíř

2006 - Kheková, Jana: Nové hodnocení nacistické minulosti v současném Německu tzv. Historikerstreit.

Doc. PhDr. Staněk, CSc.

2005 - Vanča, Jaromír: Opavští Němci od konce 2. světové války k organizovanému odsunu.

Doc. PhDr. Milada Písková, CSc.

2001 - Dostálová, Edita: Židovští podnikatelé v Pardubicích.

Sladkowski, Marcel: Dějiny Židů ve Vizovicích.

Svobodová, Andrea: Židovská obec v Třebíči.

Prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc.

Juráň, Jiří: Západní fronta v letech 1939 - 1945 a její odraz v Protektorátu Čechy a Morava.

Bulín, Petr: Hitler a Československo. Nástup Adolfa Hitlera k moci a jeho ohlas.

8.2.5. Západočeská Univerzita v Plzni

Seznam všech diplomových prací sepsaných na katedře historie je sestavován již několik desetiletí. Zatím však existuje jen ve fyzické podobě. Jediná možnost, jak se dá k seznamu diplomových prací dostat, je navštívit Plzeň. Potom je na katedře historie možný k nahlédnutí.

8.2.6. Jihočeská Univerzita, České Budějovice

Historický ustav FF JU

Diplomové práce⁹⁰

PhDr. et PaedDr. Dvořák, Jiří. Ph. D.

1996 - Pařízek, Josef : Činnost letectva na území Českobudějovicka za okupace 1939-1945.

1999 - Chmelíková, Jitka: Chebští Židé a jejich osudy od 2. poloviny 19. století do současnosti.

2004 – Knotek, Jan: Mladovožicko za druhé světové války (1939-1945)

2002 - Linhart, Jiří: Protektorát a II. Světová válka očima protektorátních obyvatel.

Michl, Jan: Neobyčejně obyčejný rok 1938. (Všední a nevšední dny v přelomovém roce 1938 na Českobudějovicku).

Řezníček, Petr: Ze vzpomínek některých příslušníků pomocných technických praporů (Hořká každodennost v táborech PTP).

Šalátová, Markéta: Češi a Němci v meziválečném období na Chebsku.

Bauernoplová, Jana: „Klepy.“ Každodenní život v letech 1940-1941 očima českobudějovické židovské mládeže.

Kadlec, Tomáš: Těžký život nuceně nasazených. Nedobrovolná práce pro Třetí říši ve vzpomínkách a svědectvích pamětníků.

Doc. PhDr. Bluml, Josef, CSc.

2002 – Fiala, Petr: 15. březen 1939 v Českých Budějovicích.

2002 - Slavíková, Monika: Židé na Jihlavsku v letech 1937 - 1948. Všední i nevšední dny menšiny se žlutou hvězdou.

2005 - Plechinger, Tomáš: Činnost klatovského gestapa v letech 1939 - 1942.

PhDr. Blumlová, D.

2001 - Kolajová, Kristýna: „Veselé ghetto.“ Pokus o představení undergroundu v české kultuře.

Tacchinardi - Machalická, Eva: Když se okna tloukla...Vliv antisemitismu na českožidovskou slovesnou tvorbu.

doc. PhDr. Milena Lenderová, CSc.

1999 - Mojsejová, Kateřina: Všední den českých filmových hvězd za protektorátu (S přihlédnutím na osudy Adiny Mandlové, Nataši Gollové a Lídy Baarové).

Katedra společenských věd Pedf JU

Diplomové práce⁹¹.

PhDr. Jan Podlešák

1992 - Pfaurová, Vladimíra: Židovské motivy v literárním díle Norberta Frýda.

1993 - Pondělík, Viktor: František Bernard Vaněk-kněz, spisovatel a mučedník nacismu.

1996 - Vališová, Marcela: Nacistická perzekuce židů na Benešovsku.

2000 - Mikešová, Kateřina: Genocida Židů na Jihlavsku a jejich kulturní dědictví.

2000 - Ivanová, Petra: František Bernard Vaněk-kněz, spisovatel a mučedník nacismu.

2001 - Vyškovská, Petra: Židé v Jindřichově Hradci: genocida, památky.

2001 - Zásmětová, Jana: Židé v Polné: genocida, památky, hilsneriáda.

2001 - Vlček, Michal: Židé ve Strakoniciích: genocida, památky.

2001 - Puschová, Hana: Židovské památky na Ústecku po holocaustu.

8.2.7. Ostravská Univerzita

Pedagogická fakulta - Katedra společenských věd

Doc. PhDr. Pavlíček, Jaromír, CSc.

1982 - Kortánková, Květoslava: Protifašistický odboj na Novojičínsku 1938-1945.

1988 - Dragonová, Dominika: České školství na Ostravsku v době nacistické okupace 1938-1945.

Filozofická fakulta - katedra historie

Doc. PhDr. Gracová, Blažena, CSc.

1993 - Homan, Aleš: Ostrava jako útočiště uprchlíků z německého a polského Záboru na podzim roku 1938.

2000 - Kotlán, Pavel: Charakteristika českého fašismu 1926 - 1933 a jeho obraz v aktivitách na Ostravsku.

Doc. PhDr. Pavlica, T. CSc

1989 - Karbulová, Kateřina: Protifašistický odboj a oběti nacismu na Ostravsku v době II Světové války.

2001 - Patková, Ludmila: Protektorát Čechy a Morava (1943-1945), zásluhy protektorátní kultury a literatury na výchově k národnímu vědomí.

Doc. PhDr. Nesládková, L. CSc.

1992 - Bánovský, Petr: Vývoj českého fašistického hnutí na Ostravsku v letech 1933 -1939.

1994 - Kantor, Miroslav: Záhůba těšínských Židů.

1996 - Čislíková, Karla: Ohlas německé okupační politiky ve vztahu k židovské minoritě v rámci ostravské židovské náboženské obce mezi obyvatelstvem Moravské Ostravy.

1997 - Lubojacká, Martina: Proměny životního stylu představitelů židovské minority z Moravské Ostravy.

1999 - Rýmařová, Pavla: Moravskoostravští židé na prahu 20. století.

1998 - Příhodová, Galina: Kapitoly z dějin strážnické židovské minority 1869 - 1939.

2001 - Helemíková, Jana: Židovské obyvatelstvo Jevíčka v letech 1857 - 1938.

2003 - Bártová, Leona: Boskovičtí Židé a křesťané z bývalého ghetta a náměstí ve světle výsledku sčítání lidu na počátku 20. století.

2003 - Lembasová, Eva: Křesťanské a Židovské obyvatelstvo Moravské Ostravy na počátku první republiky (srovnání dvou náboženských skupin).

Je mi líto, ale vzhledem ke skutečnostem, které uvádím ve zhodnocení výuky o problematice holocaustu na jednotlivých VŠ v ČR, nemohu poskytnout soupis diplomových prací na Univerzitě v Ústí nad Labem, Univerzitě v Hradci Králové a na Pardubické Univerzitě.

Summary

My dissertation “How to teach Holocaust” is a theme very personal to me. I have selected it because of two reasons: First, it is actual over time and second, holocaust needs to be introduced into the current education.

I focus predominantly on increasing accessibility of the information about holocaust and working with literature. As a future teacher working with literature is important to me.

The thesis is composed from two sections:

1. Theoretical is focused on methodology, projects and concepts of teaching in schools and other institutions proposed to educate about Jews and their culture, and discrimination. Increasing knowledge about Jewish culture can prevent social deviations that could, under certain circumstances, lead to formation of totalitarian regimes. The current literature accessible on the market is also analyzed as well as the history textbooks published before 1989.
2. Practical section is dedicated to education of holocaust in Colleges in Czech Republic. It is based on author’s personal experiences collected during her stay at three High Schools that provided her basic view about how the High School students are educated about holocaust.

The aim of the thesis is to provide a comprehensive guide for teaching of holocaust at the High School level leading the students to independent and critical thinking, ultimately being able to use their obtained knowledge in modern society.